

**UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2015

Bc. Tomáš ŘEHOŘ

**Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická**

**Hrad Karlštejn –
z pohledu teorie a praxe památkové péče ve 20. století.**

Bc. Tomáš Řehoř

**Diplomová práce
2015**

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Tomáš Řehoř**
Osobní číslo: **H12504**
Studijní program: **N7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Kulturní dějiny: Péče o kulturní dědictví**
Název tématu: **Hrad Karlštejn - z pohledu teorie a praxe památkové péče ve 20. století**
Zadávací katedra: **Ústav historických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Diplomová práce se zaměří na vývoj hradu Karlštejna ve 20. století z hlediska metod a přístupů památkové péče ke stavebním opravám, restaurování, prezentaci, ale i k provozu památkového objektu. V textu bude charakterizována situace této významné památky po Mockerově rekonstrukci z pohledu dobové teorie památkové péče, ale i na základě našeho současného hodnocení. V práci budou využity veškeré stavební, archivní, technologické, restaurátorské průzkumy a rovněž výzkumy uměleckohistorické, které sledovaly zařazení hradu a jeho výzdoby v širším kontextu středoevropském. Autor bude reflektovat výsledky naší i zahraniční literatury, jednání o zapsání do seznamu památek UNESCO.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BAREŠ, P. Karlštejn a jeho význam v dějinách a kultuře. 1. vydání. Praha, 2010. Národní památkový ústav, ústřední pracoviště. Práce NPÚ. ISBN 978-808-7104-750. **BAREŠ, P., BRODSKÝ, J.** Problematika a způsoby restaurování schodištních cyklů Velké věže hradu Karlštejna. In Průzkumy památek: Schodištní cykly Velké věže hradu Karlštejna. roč. XIII - příloha, 2006. ISSN 1212-1487. **FAJT, J., ROYT, J., GOTTFRIED, L.** Posvátné prostory hradu Karlštejna. Praha: Lepton, 1998. ISBN 80-85094-66-5. **FIŠER, F.** Karlštejn: vzájemné vztahy tří karštejnských kaplí. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 1996. ISBN 80-7192-169-6. **MARTINCOVÁ, D.** Znovuotevření kaple sv. Kříže na Karlštejně. In Památky středních Čech 14, 2000, č. 2. ISSN 0862-1586.

Vedoucí diplomové práce:

doc. PhDr. Vladimír Hrubý

Ústav historických věd

Datum zadání diplomové práce:

30. srpna 2012

Termín odevzdání diplomové práce:

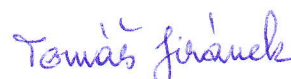
31. března 2015

 Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
532 10 Pardubice, Studentská 94

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 20. ledna 2015

Prohlášení autora

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše. Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 30. 03. 2015

Bc. Tomáš Řehoř

Poděkování a věnování

Svou práci bych rád s hlubokou úklonou věnoval své milované babičce, která se dokončení mého studia již nedočkala.

Současně ji připisuji i oběma restaurátorům, ak. mal. Věře Frömlové a ak. mal. Janu Pasálkovi, kteří měli nejen lví podíl na letitém procesu znovuzrození karlštejských kaplí a jejich jedinečné umělecké výzdoby, ale s nimiž mne spojovala i láska ke Karlštejnu i osobní přátelství a jejichž předčasný odchod jim již nedovolil zažít slavnostní a právem zasloužený okamžik opětovného zpřístupnění kaple sv. Kříže.

A do třetice bych velmi rád a s úctou vyslovil několikero poděkování.

V první řadě velmi děkuji vedoucímu své diplomové práce doc. PhDr. Vladimíru Hrubému za jeho vstřícnost, ochotu a cenné rady.

Velký dík patří mým nejbližším a rodině za maximální podporu, trpělivost, pochopení, shovívavost a často i pomocnou ruku, především pak mé sestře Zuzaně Lejčkové a přátelům - Aleně Nové, Mgr. Markétě Surovcové, Bc. Aleně Koňářkové, Michalu Smrčinovi, Martinu Vdovičikovi, Mgr. Lence Špičákové a Josefu Špičákovi, MUDr. Petře Petrovské a MUDr. Janě Egertové.

A upřímné poděkování se vzpomínkou na Karlštejn posílám svým karlštejským kolegům a pracovníkům Národního památkového ústavu za umožnění studia archivních pramenů na Karlštejně a za poskytnuté informace, odborné konzultace a skutečně všestrannou podporu, zejména Ing. Jaromíru Kubů, PhDr. Nadě Kubů, CSc., Ing. Lukáši Kunstovi a v neposlední řadě PhDr. Janu Frídlvi.

Anotace

Diplomová práce se zabývá problematikou prezentace hradu v souvislosti s proměnami instalace historických interiérů v průběhu 20. století. Dále je práce zaměřena na vznik a postupné utváření státního správního systému objektu včetně jeho metodického a odborného vedení v intencích formujícího se institutu moderní památkové péče. Následující část je věnována zajímavé úloze Karlštejna v době okupace, kdy byl naposledy využit jako místo uložení národních pokladů, avšak ve stínu úmyslu nacistického režimu využít hrad jako symbolické školicí středisko pro vědeckou elitu Třetí říše. Práce dále přibližuje problematiku extrémně vysoké návštěvnosti a živelné prezentace hradu, s jejich dopadem na památkový objekt včetně nutnosti regulace komplikovaného návštěvnického provozu. Další část nastiňuje přípravu a realizaci rozsahem ojedinělého restaurátorského a rekonstrukčního projektu, i důvody uzavření historicky nejcennějších prostor. Polistopadové období je reprezentováno zásadními změnami v oblasti celkové prezentace hradu a jeho památkové ochrany, významem provozně správního zázemí objektu a v neposlední řadě znovuzpřístupněním stěžejních hradních prostor v rámci speciálního režimu a rozdělených prohlídkových okruhů.

Klíčová slova

expozice, hrad, interiérová instalace, Karlštejn, mobiliář, návštěvnost, návštěvnický provoz, památková péče, prezentace, provozní zázemí, restaurování, rekonstrukce, sbírky

Annotation

The diploma thesis focuses on the issue of a castle presentation in connection with changes of interior installations in the time period of the 20th century. Furthermore, the paper is focused on the birth and continual formation of state administrative system of an object including its methodical and special realisation in the intentions of forming of institute of modern conservation. The following part is dedicated mostly to the role of Karlštejn castle in the times of occupation when it was, for the last time, used as a deposit of national treasures, however, in the shade of aim of Nazi regime to use the castle as symbolic education centre for scientific elite of the Third Empire.

Moreover, the diploma thesis provides closer look on the issue of extremely high visitors rate, elemental presentations of the castle and their impact on the site including the necessity to regulate the complicated visitors traffic. Another part describes preparation and realisation of restoration and reconstruction project unique in its range and also reasons for closing of the historically most precious premises. Post November period is represented by essential changes in the sphere of the global presentation of the castle, its restoration protection and the importance of correctly provided administrative background of an object, and last but not least the process of reopening crucial castle premises within special regime and separated paths of guiding tours.

Key words

exposition, castle, interior installation, Karlštejn, mobiliari, visitors rate, visitors traffic, conservation, presentation, operational background, restoration, reconstruction, collections

Obsah

1. Úvod.....	1
2. Karlštejn po puristické rekonstrukci na počátku 20. století	4
2. 1. Nástin problematiky a počátků prezentace hradu.....	4
2. 2. Stavebně technický stav hradu na počátku 20. století, restaurátorské a dokončovací práce v interiérech objektu	5
2. 3. Mockerova koncepce tzv. hradního muzea a jeho pozůstalost.....	6
2. 4. Realizace prvních instalačních záměrů v expozici (prof. Bohuslav Matějka)	8
2. 5. První služební a návštěvní řády, vznik prvního státního správního aparátu a počátky zpřístupnění hradu veřejnosti.....	17
3. Počátky novodobé prezentace, provozu a památkové ochrany objektu	27
3. 1. Správní výbor hradu Karlštejna a konstituce první provozně technické správy objektu po vzniku ČSR.....	27
3. 2. Zdeněk Wirth a jeho vliv na prezentaci i správu hradu v průběhu první republiky ..	28
3. 3. Protektorát Čechy a Morava: Karlštejn naposledy bezpečným trezorem pro národní poklady i předmětem specifického záměru ve službách nacistické ideologie.....	38
4. Poválečné osudy hradu, proměny expozic a prezentace, činnost Národní kulturní komise	48
4. 1. Majetkoprávní problematika ve věci vlastnictví hradu po roce 1945 a převzetí správy hradu Národní kulturní komisí	48
4. 2. Poválečné koncepční změny v oblasti prezentace hradu a reinstalace expozice hradního muzea (E. Charvátová, B. Štorm).....	55
4. 3. Karlštejn Národní kulturní památkou a „spartakiádní“ instalace hradních interiérů v 60. letech 20. století.....	68
5. Rok 1978: Doba Karla IV. v dějinách národů ČSSR.....	72
6. Negativní vlivy ohrožující památku a nutnost uzavření historicky nejcennějších prostor	77
6. 1. Fenomén stále rostoucí návštěvnosti a její pozitivní i negativní dopad na kulturní památku	77
6. 2. Živelná prezentace objektu a stále se stupňující negativní vlivy ohrožující samou podstatu památky.....	80
6. 3. Komplexní restaurátorský projekt za účasti předních českých restaurátorů	82

6. 4.	Generální rekonstrukce střešního fondu a stavební obnova hradu	89
7.	Polistopadové období	91
7. 1.	První kroky k regulaci živelné návštěvnosti prostřednictvím limitovaných časových vstupů a reakce laické i odborné veřejnosti	91
7. 2.	Změny v prezentaci, reinstalace expozice z roku 1978, komplexní změna expozice a prohlídkových tras (po roce 1994).....	93
7. 3.	Provozně technické zázemí hradu jako důležitá základna správního systému a nedílná součást návštěvnického provozu objektu.....	100
7. 4.	Havárie statiky dřevěných konstrukcí a realizace rozsáhlých sanačních prací na jejich odstranění (1997 – 2006)	103
7. 5.	Problematika klimatu v historicky nejcennějších prostorách hradu a její řešení	106
7. 6.	Opětovné zpřístupnění kaple sv. Kříže	109
8.	Závěr.....	111
9.	Resumé	117
10.	Zdroje	119
11.	Seznam zkratk	128
12.	Seznam příloh	129
13.	Přílohy	131

1. Úvod

„Léta Páně 1365, ... císař vystavěl tento hrad obdivuhodného díla s velmi pevnými hradbami, jak je dosud vidět, a zřídil v horní věži velkou kapli, jejíž stěny pokryl ryzím zlatem a drahými kameny a okrášlil jí jak ostatky svatých, tak ornáty pro děkana a kapitolu, neboli kolegium, které tam ustanovil, a vyzdobil ji velice drahocennými malbami. Na celém širém světě není hradu ani kaple tak drahocenného díla, a právem, neboť v ní císař přechovával císařské odznaky a poklady celého svého království...“

Beneš Krabice z Weitmile, Kronika Pražského kostela, třetí čtvrtina 14. století.¹

Předkládaná práce si klade za cíl zmapovat více než století trvající proces a formování prezentace hradu Karlštejna ve spojitosti s problematikou instalačních proměn expozice, stejně jako genezi a utváření novodobé výkonné a administrativní státní správy hradu. Záměrem je postihnout a posoudit i význam metodicky a odborně vedených podob postupně se rozvíjejícího státního správního aparátu hradu v dobových intencích formující se odborné státní památkové péče, v němž zcela nezastupitelnou roli sehrál Dr. Zdeněk Wirth. Dalším úkolem je nastínění fenoménu letité extrémní návštěvnosti hradu s jeho pozitivy i negativy ve vazbě na problematiku řešení návštěvnického provozu jako neoddelitelné součásti nejen prezentace, ale také památkové ochrany hradu. Práce rovněž osvětluje méně známé a často i poměrně dramatické události v průběhu 20. století, především v období protektorátu, kdy Karlštejnu byla přirčena dvojí role s absolutně rozdílným morálním i významovým charakterem. Podobně přibližuje i anabázi dlouhodobě nedořešené majetkoprávní problematiky v otázce vlastnictví hradu Karlštejna, trvající bezmála dvě století. Práce rovněž reflektuje společenskopolitické změny a jejich dobový ideologický rozměr v přímé vazbě k prezentaci hradu i k dobovým trendům památkové péče.

Podstatná část práce je co rozsahu i náročnosti věnována zcela ojedinělému, téměř dvě desetiletí trvajícímu restaurátorskému projektu, během něhož došlo v závěru 20. století ke „znovuzrození“ historicky nejhodnotnějších prostor hradu, zachycuje okolnosti a důvody jejich devatenáctiletého uzavření, a zároveň na prahu nového tisíciletí i jejich znovupřístupnění. S tím je velmi úzce spjata nutnost regulace návštěvnického provozu a stanovení zvláštního režimu prezentace, což si rovněž ukážeme, stejně jako nastínění realizace rozsáhlé stavební rekonstrukce hradu včetně neobyčejně náročné sanace statických poruch dřevěných stropních konstrukcí, která v celém objemu veškerých prací probíhala za plného návštěvnického provozu.

---

¹ FAJT, Jiří, ROYT, Jan. *Magister Theodoricus, dvorní malíř císaře Karla IV.* Umělecká výzdoba posvátných prostor hradu Karlštejna. Národní galerie. Praha, 1997. s. 7. ISBN 80-7035-163-2.

Oblasti běžným očím neviditelného, a proto i velmi často opomíjeného provozně – technického zázemí a vybavení hradu, je věnována samostatná část práce, s důrazem položeným na jeho nepostradatelnost a význam nejen pro výkon administrativně správních činností, ale především i pro samotný návštěvnický provoz a jeho řízení.

Rovněž nepříliš atraktivní a často zanedbávané, avšak mimořádně důležité problematice mikroklimatu, je věnována závěrečná část práce, v které si ozřejmíme okolnosti jeho dlouhodobého řešení včetně vývoje originálního technického zařízení pro kapli sv. Kříže, pomocí kterého může „opět volně dýchat“, což bylo v neposlední řadě alfou a omegou samotného znovuzpřístupnění historicky nejvýznamnějších a pro Karlštejn stěžejních prostor s mimořádnou uměleckou výzdobou.

Postup tvorby práce zohledňuje chronologickou linii, ovšem v některých fázích bylo nutné přistoupit k několika časovým prolnutím, avšak vždy v intencích tematicky související či podmiňující problematiky. Zpracování je založeno zejména na metodě komparace, identifikace a orální historie v rozměru osobního rozhovoru.

Přes skutečnost, že se značné části problematiky, o níž předkládaná práce pojednává, zejména pokud jde o oblast prezentace hradu, v poslední době věnovalo i několik dalších autorů, především Nad'a Kubů a Milan Jančo, zůstávají ještě mnohá místa novodobých dějin Karlštejna skryta za oponou. Podobným tématem se zabývala i diplomová práce Petry Benešové z roku 2014, o jejíž existenci jsem se dozvěděl až v době, kdy tato práce byla již ve značném stupni rozpracovanosti. To je i důvodem příklonu této práce k řešení spíše problematiky správního, odborně památkového a provozně technického charakteru, ačkoliv samotnou prezentaci objektu spojenou s instalačními úpravami (což bylo původním záměrem této práce) oddělit pochopitelně nešlo.

Elementárním a současně také nejrozsáhlejším zdrojem informací pro tvorbu této práce byly především archivní prameny, jejichž značná část je uložena v Národním archivu ČR v Praze ve fondu Státní památková správa (SPS). Dalším zdrojem informací se staly archivní prameny ze Státního oblastního archivu Praha – Státní okresní archiv v Berouně, ve fondu Obec Budňany (ObÚ) I. 1897 – 18. 7. 1924. Stěžejní archivní prameny, z nichž je čerpáno nejvíce, jsou pak uloženy v archivu správy státního hradu Karlštejn na hradě Karlštejně, obsahujícím v řadě případů i duplikáty či opisy dokumentů uložených v Národním archivu ČR, především v oddílech Prezentace / expozice, Restaurátorská činnost / restaurátorské zprávy, Mikroklima – JUV, Rekonstrukce a stavební obnova hradu 1983 – 2015, Návštěvnický provoz a další. Obecně se vesměs jedná jak o strojopisy, tak o ručně psané dokumenty, převážně v českém jazyce. Výjimku tvoří období do roku 1918, kdy převládá

němčina, a dále doba protektorátu, z níž pocházejí dokumenty psané pouze německy. V charakteru archivních pramenů převládá úřední i neformální korespondence s řadou poznámek, protokoly, úřední záznamy, zápisy ze schůzí, z porad a z kontrolních dnů, zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva a v neposlední řadě obecně závazné i právní normy. Velkou a zcela nezastupitelnou oporou a informačním zdrojem při tvorbě této práce je dále rozsáhlá historická fotodokumentace z archivu správy hradu Karlštejn, soukromý fotoarchiv N. Kubů, a v neposlední řadě zásadní kmenový a svozový mobiliární fond státního hradu Karlštejn.

Zásadní roli sehrála i osobní autorova znalost prostředí i fondů, která umožňovala lepší orientaci v oblasti výběru, identifikace a následné komparace zejména u fotografického a dokumentačního materiálu. V této oblasti se práce potýkala s problémem, neboť čím mladší období, tím paradoxně méně použitelného fotodokumentačního materiálu. Zajímavou a přínosnou se ukázala komparace informací získaných z archivních pramenů, zaznamenávajících události na hradě a v obci Budňany.

V práci byly rovněž zohledněny časopisecké studie z odborných periodik vážící se k dané problematice. Co se odborné literatury zabývající se touto tematikou týká, tak je nutné zdůraznit, že jí bylo využito až na výjimky okrajově, jako podpůrných pramenů k doplnění informací a získání či ověření dat.

A konečně – v neposlední řadě sehrála významnou roli i osobní paměť autorova, který drtivou většinu svého profesního života prožil právě na Karlštejně. Často osobně byl v polistopadovém období přítomen klíčovými odbornými diskuzím, sporům i řešením, ze kterých se nakonec zrodila fungující podoba provozu hradu i jeho památkové ochrany.

2. Karlštejn po puristické rekonstrukci na počátku 20. století

2.1. Nástin problematiky a počátků prezentace hradu

Počátky zpřístupňování hradu Karlštejna a s tím spojené prezentace sahají už do závěru 18. století, čehož dokladem je fragmentárně dochovaný záznam návštěvní knihy z let 1799 – 1800.² S dlouhým 19. stoletím přichází i vlna romantismu se svou vlasteneckou náladou, která s sebou mimo jiné přinesla i zájem o díla předcházejících generací a o památníky národní minulosti společně s přehodnocením vztahu současníků k nim. Postupně se zvyšující individuální návštěvnost hradu a probuzený zájem o něj ze strany vlastenců, umělců, historiků i politiků stále více oživoval i snahy po obnově stavebně velmi sešlého Karlštejna jako středověkého hradu v jeho původní kráse. Tyto dlouholeté tendence po nelehkých administrativních, odborných, stavebně technických, finančních a v neposlední řadě i politických přípravách vyvrcholily realizací stavební restaurace a celkové obnovy hradu v duchu purismu v letech 1887 – 1904, kterou až do své smrti v roce 1899 vedl architekt Josef Mocker.

Vzhledem ke skutečnosti, že Karlštejn již před několika staletími pozbyl svého původního významu, který mu byl přičten jeho zakladatelem, a od 17. století sloužil více či méně hospodářským a správním účelům karlštejnského panství, nevznikala zde potřeba přílišné údržby či obnovy někdejší císařovy rezidence i pevné schrány, kdysi střežící i symboly moci a legitimacy českých králů. Tím méně bylo dlouhodobě pečováno o kdysi nepochybně přepychově vybavené palácové a věžní interiéry, sloužící až do počátku 19. století jako převážně hospodářská skladiště, sýpky a seníky. Není proto divu, že dávní návštěvníci při prohlídce staroslavného hradu nacházeli pusté síně, v jejichž rozbitých oknech hnízdili ptáci a vítr vanul ze všech stran. Tu a tam se nacházely poničené a prachem pokryté fragmenty někdejšího vybavení místností, z nichž si příchozí i při dobré vůli a se značnou dávkou fantazie jen těžko představoval zašlou slávu památného hradu i osobu jeho tvůrce. Dobový stav hradu zřetelně dokumentuje již relace Bohuslava Balbína z roku 1681.³ Další výmluvné svědectví o podobě hradu podává obšírný popis z pera Augusta Sedláčka s rozsáhlým ilustračním doprovodem kreseb Karla Liebschera z roku 1889.⁴

---

² SH Karlštejn. Mobilární knihovní fond. Sign. SG 9. *Fragment nejstarší návštěvní knihy z let 1799 – 1800.*

³ GOTTFRIED, Libor. Sto let hledání „ducha Karlštejna“. In *Památky středních Čech* 2/2013, roč. 27, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze, 2013, s. 23. ISSN 0862-1586.

⁴ SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. Díl 6. Podbrdsko. 3. nezměněné vydání. Praha, 1995. s. 1 – 70. ISBN 80-85794-66-7.

Podstatně lépe na tom byly karlštejské svatyně se svou mimořádnou výzdobou, o něž v rámci možností tradičně pečovala karlštejská kapitula, která někdejší panovnické sakrální prostory postupem doby využívala spíše jako farní či poutní svatostánky. I když sporá, avšak trvalá a alespoň základní údržba těchto prostor tak nesporně přispěla k jejich maximálnímu zachování do dnešní doby.⁵

Uvedené řádky jsou stručnou a jednoduchou, avšak relevantní odpovědí na otázku, pokládanou a současně skloňovanou všemi pády v posledních dvou stoletích: „Proč na Karlštejně nic není?“ A to byl a je také elementární problém, s nímž se potýkalo několik generací historiků, architektů, restaurátorů a dlouhé řady dalších odborníků, kteří po celé 20. století řešili způsoby prezentace, zrcadlící se v proměnách instalace hradních interiérů.

2. 2. Stavebně technický stav hradu na počátku 20. století, restaurátorské a dokončovací práce v interiérech objektu

Na samém prahu 20. století, po krátkém přerušení dokončovaných stavebních prací, způsobeném změnou osoby hlavního garanta a architekta v jedné osobě v souvislosti s předčasným úmrtím arch. Josefa Mockera, za něhož byl vídeňskou Centrální komisí pro ochranu a výzkum historických památek jmenován arch. Kamil Hilbert,⁶ pokračovaly práce především v oblasti restaurování nástěnných maleb a úprav i výzdoby rekonstruovaných interiérů. Hilbertovým stavbyvedoucím zůstal bývalý Mockerův zástupce stavební rada Matyáš Krch, který se netajil svou touhou sám převzít po Mockerově úmrtí roli hlavního garanta celé restaurační akce.⁷ Neméně důležitou osobou, s jejímž jménem je spjat téměř celý průběh stavební restaurace hradu, byl dlouholetý Mockerův stavitel Jan Střelba, který se po dokončení obnovy Karlštejna a po jeho následném zpřístupnění stal dokonce i prvním správcem hradu⁸.

Arch. K. Hilbert od počátku převzetí karlštejské akce důrazně protestoval především proti necitlivým restaurátorským postupům při obnově a fixaci středověkých nástěnných maleb tzv. schodištních cyklů ve Velké věži. Teprve po opakovaných intervencích (Hilbertových i odborné veřejnosti), adresovaných restaurační komisi, byla v roce 1901

---

⁵ GOTTFRIED, Libor. Sto let hledání „ducha Karlštejna“. In *Památky středních Čech* 2/2013, roč. 27, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze, 2013, s. 23. ISSN 0862-1586.

⁶ KUBŮ, Nad'a. Karlštejn - vznik a vývoj hradního muzea a jeho proměna v náznakovou interiérovou instalaci. In BAREŠ, Petr. *Karlštejn a jeho význam v dějinách a kultuře*. 1. vyd. Praha: Národní památkový ústav, ústřední pracoviště. 2010. S. 58. Práce NPÚ, sv. 3. ISBN 978-80-87104-75-0.

⁷ MENCLOVÁ, Drahoslava. Restaurace hradu Karlštejna. In *Zprávy památkové péče*, 1947, roč. VII., sešit 1, s. 116-117.

⁸ SOA Praha, SOKA v Berouně, fond ObÚ Budňany I., *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva* (25. 5. 1897 – 18. 7. 1924), inv. č. 2, protokol z jednání obecního zastupitelstva ze dne 15. 12. 1916.

provedena zvláštní posudkovou komisí důkladná revize způsobu a technologického postupu restaurátorských prací, jejímž výsledkem bylo okamžité zastavení drastických zásahů do předmětných maleb. Dle nařízení nově jmenovaného konsorcia umělců a historiků umění, zastoupených mimo jiné i Josefem Zítkem a Františkem Ženíškem, měly být malby obou schodištních cyklů napříště již pouze konzervovány. Současně bylo rozhodnuto provedené malby již neodstraňovat ani nesmývat, jak dokládá zpráva ze 7. 3. 1904.⁹

Restaurátorské práce byly na Karlštejně postupně završovány v průběhu roku 1904 a současně byly restaurační komisí zahájeny přípravy na úpravu a instalaci hradního muzea a zpřístupnění hradu. V rámci těchto příprav se komise od roku 1902 také rozhodovala o odstranění nové dekorativní nástěnné výzdoby v interiérech Císařského paláce i Mariánské i Velké věže, kterou po roce 1897 vytvořil malíř F. Wenig.¹⁰ K odstranění většiny dekorativních maleb skutečně záhy došlo¹¹ s odůvodněním, že interiérová výmalba především v Císařském paláci bude řešena jinak v souvislosti s novou instalací.¹² Komise tehdy vyzvala dokonce i Mikoláše Alše, aby vytvořil návrhy pro novou figurální a heraldickou velmi dekorativní výzdobu stěn Rytířské síně, od jejíž realizace bylo však nakonec ustoupeno.¹³ Od roku 1905 byl hrad postupně zpřístupňován nejširší veřejnosti, přičemž také byla postupně ukončena činnost restaurační komise. Bezprostředně po vzniku Československé republiky byl hrad z bezpečnostních důvodů ještě nakrátko uzavřen, avšak na jaře následujícího roku se hradní brány návštěvnické veřejnosti otevřely již natrvalo.¹⁴

2. 3. Mockerova koncepce tzv. hradního muzea a jeho pozůstalost

S prvotní myšlenkou úpravy rekonstruovaných hradních interiérů pro potřeby budoucího hradního muzea vystoupil arch. J. Mocker ve svém návrhu na využití hradu, který

---

⁹ MARTINCOVÁ, Dagmar. Znovuotevření kaple sv. Kříže na Karlštejně. In *Památky středních Čech* 14, 2000, č. 2, s. 31. ISSN 0862-1586.

¹⁰ KUBŮ, Nad'a. Průvodce po hradních expozicích na Karlštejně: Připomenutí památných exponátů v hradních prostorách do roku 1945. In *Památky středních Čech* 1/2013, roč. 27, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze, 2013, s. 27. ISSN 0862-1586.

¹¹ Fragmenty odstraněné Wenigovy nástěnné výzdoby jsou dodnes v Císařském paláci dobře zřetelné zejména v podobě ornamentálních bordur pod stropními trámy, podobně jsou čitelné pod současnou výmalbou i v obou klenutých sálech 1. patra Velké věže. Zachovány zůstaly v sakristii a ve velkém rozsahu i v obou palácových kaplích.

¹² KUBŮ, Nad'a. Průvodce po hradních expozicích na Karlštejně: Připomenutí památných exponátů v hradních prostorách do roku 1945. In *Památky středních Čech* 1/2013, roč. 27, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze, 2013, s. 29. ISSN 0862-1586.

¹³ SH Karlštejn. Mobiliární fond. Inv. č. KA 4022, KA 4023, KA 4024 a KA 4025. *Návrhy malířské výzdoby Manské síně na Karlštejně*. 1904, signováno Mikoláš Aleš.

¹⁴ MARTINCOVÁ, Dagmar. Znovuotevření kaple sv. Kříže na Karlštejně. In *Památky středních Čech* 14, 2000, č. 2, s. 31 - 32. ISSN 0862-1586.

předložil již 18. října 1898 restaurační komisi¹⁵. Mockerova pozoruhodná koncepce prezentace předpokládala nejen představení hradu v širší historické a významové souvislosti, ale počítala s maximálním využitím dochovaného kmenového mobiliáře a v podstatě s expoziční náznakovou instalací, která by vypovídala o někdejší funkci a využití především palácových interiérů. Příkladem toho je jeho návrh¹⁶ na úpravu vstupní Dvořenínské síně, kde Mocker zamýšlel umístit například galerii podobizen karlštejnských purkrabích, v Rytířském sále počítal s instalací manských skříní (pro sešlost stářím a ztrouchnivělost měly být některé nahrazeny přesnými napodobeninami) a chladných zbraní i zbroje, adjustovaných na stěny, pro připomínku existence a služby karlštejnských rytířských manů. Ve druhém patře paláce navrhoval vybavit tzv. Karlovu ložnici s kaplí sv. Václava a sousední Audienční síň užitkovým středověkým mobiliářem a za účelem prezentace královského obydlí neváhal tyto prostory doplnit nově vyrobenými kopiemi či replikami. Někdejší královský sál (Lucemburský) a vedlejší Hodovní síň plánoval upravit na muzeum prezentující prostřednictvím modelů, plánové dokumentace, obrazového i archeologického materiálu nejvýznamnější profánní i církevní stavby Karla IV. včetně výtvarného umění doby Karlovy. Do prvního patra Mariánské věže situoval expozici liturgických předmětů včetně prezentace souboru vzácných církevních ornátů v souvislosti s připomínkou existence kapituly karlštejnské. Přízemí Velké věže koncipoval jako hradní lapidárium a do prvního patra navrhoval umístit portrétní galerii Lucemburků v podobě kopií parlérovských bust z triforia katedrály sv. Víta na Pražském hradě. Pro kapli sv. Kříže uvažoval o výrobě kopií korunovačních klenotů – jak českých se Svatováclavskou korunou českých králů, tak i říšských, s korunou císařů Svaté říše římské. Mockerův návrh zohledňoval i nejvýznamnější sakrální prostory (kaple sv. Kříže, kapitulní kostel a kapli sv. Kateřiny), v tom smyslu, že je ponechával bez muzejní instalace nejen pro účel jejich přirozené prezentace v rámci předpokládané prohlídkové trasy, ale primárně i pro potřeby církevních obřadů. K této věci výslovně uvádí: ...*“protože kaple P. Marie s kaplí sv. Kateřiny, jakož i kaple sv. Kříže ve velké věži měly zůstat i nadále vyhrazeny účelům bohoslužebným a o obnovu zastavených bohoslužeb na hradě z důvodů stavebních, zejména v kapli sv. Mikuláše, se nyní jednalo“*...¹⁷

Problematikou následného využití hradu a jeho potencionální muzejní náplní se restaurační komise zabývala i nadále. Zcela zamítla prosazovaný návrh prezidenta Centrální

---

¹⁵ JANČO, Milan: Příběh prezentace tzv. ložnice Karla IV. na Karlštejně (1898-1960). In: *Památky středních Čech*. Praha: NPÚ, ÚOP středních Čech, 2013, roč. 27, č. 1, s. 45. ISSN 0862-1586.

¹⁶ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Prezentace / expozice, *KREMER, V. V., Muzeum na hradě Karlštejně (dějiny a popis karlštejnského muzea)*. Čáslav, 1982, nepublikovaný strojopis, s. 5 – 6.

¹⁷ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Prezentace / expozice, *KREMER, V. V., Muzeum na hradě Karlštejně (dějiny a popis karlštejnského muzea)*. Čáslav, 1982, nepublikovaný strojopis, s. 6.

komise pro ochranu a výzkum historických památek barona J. Helferta na přemístění místodržitelského archivu do Císařského paláce. Proti tomuto záměru byl navíc nejen samotný ředitel místodržitelského archivu Köpl a univerzitní knihovník dr. Kukula, ale rovněž i J. Mocker se svým zástupcem M. Krchem, kteří naopak prosazovali prezentaci hradu veřejnosti prostřednictvím vytvořeného muzea s široce pojatým programem a s využitím kmenového sbírkového fondu, což se nakonec stalo i základem pro konečnou úpravu hradních interiérů a pro další využití hradu.¹⁸ Není jistě bez zajímavosti, že Mockerovu koncepci velmi podporoval a prosazoval i přední český archeolog a muzeolog Kliment Čermák. Realizace tohoto záměru se však již arch. J. Mocker nedočkal, neboť zemřel 16. 1. 1899. Velký podíl na části náplně připravované expozice hradního muzea však měl, neboť během celého období restaurace hradu s pečlivostí sobě vlastní shromažďoval nalezené artefakty, ať již zjištěné zcela náhodně nebo naopak vyjmuté z důvodu rekonstrukčních prací, kdy je zpravidla nahradil věrnými kopiemi a originály uložil. Příkladem toho je expoziční náplň nejen hradního lapidária, instalovaného zanedlouho v otevřeném arkádovém přízemí paláce (a později přeneseného do Mockerem původně navrhovaných přízemních místností Velké věže, kde jsou ostatně dodnes), ale i řada dalších hmotných dokladů svědčící o způsobu i preciznosti jeho práce a v neposlední řadě i dochovaný, velmi rozsáhlý soubor jím vytvořené plánové dokumentace, který má dodnes nedocenitelnou vypovídací hodnotu. V roce 1906, sedm let po Mockerově smrti, byla převážná část jeho plánů, kreseb, poznámek, deníků, skicářů a souvisejícího dokumentačního materiálu odkoupena od Josefiny Mockerové, vdovy po Josefu Mockerovi, a následně byla uložena do karlštejského hradního archivu¹⁹. Od té doby je tento soubor sice z převážné části uchováván v depozitářích a je nejen jedinečným studijním a dokumentačním materiálem, ale současně tvoří od počátku existence hradního muzea důležitou a velmi zajímavou součást jeho expozice.

2. 4. Realizace prvních instalačních záměrů v expozici (prof. Bohuslav Matějka)

Mockerovou smrtí zůstala problematika budoucí prezentace hradu nedořešena a jeho návrh byl restaurační komisí odložen. Zanedlouho však došlo na hradě k velmi významné události, na niž se s velkou slávou připravoval nejen hrad, ale i podhradní obec Budňany a

---

¹⁸ KUBŮ, Nad'a. Karlštejn - vznik a vývoj hradního muzea a jeho proměna v náznakovou interiérovou instalaci. In BAREŠ, Petr. *Karlštejn a jeho význam v dějinách a kultuře*. 1. vyd. Praha: Národní památkový ústav, ústřední pracoviště, 2010, s. 57-58. Práce NPÚ, sv. 3. ISBN 978-80-87104-75-0.

¹⁹ KUBŮ, Nad'a. Průvodce po hradních expozicích na Karlštejně: Připomenutí památných exponátů v hradních prostorách do roku 1945. In *Památky středních Čech* 1/2013, roč. 27, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze, 2013, s. 29. ISSN 0862-1586.

nejbližší okolí,²⁰ neboť restaurovaný Karlštejn se rozhodl navštívit císař František Josef I., jenž přijel s početným doprovodem celé řady významných osobností dne 16. 6. 1901.²¹ Spolu s nimi si s velkým zájmem prohlédl obnovený hrad, zhodnotil výsledek stavební rekonstrukce,²² a co bylo nejdůležitější, přislíbil navrácení čtyř deskových obrazů Mistra Theodorika včetně oltářního triptychu Tomáše z Modeny, uložených od roku 1780 na příkaz Marie Terezie ve vídeňských císařských sbírkách v Hofburgu.

Císařská návštěva, spojená s rozhodnutím o návratu Theodorikových desek, které byly skutečně ještě týž rok dopraveny zpět na Karlštejn, vnesla zcela nový impuls i do řešení stále otevřené otázky hradního muzea, z níž se začala stávat jednoznačně velmi prestižní záležitost. A věci se daly do pohybu. Již 4. ledna 1903 byl místodržitelstvímu úřadu podán nový návrh úpravy hradního muzea, jehož autorem byl prof. Karel Chytil, ředitel Uměleckoprůmyslového muzea v Praze, který kladl důraz na vědecké využití karlštejnského mobiliárního fondu. V důsledku podání tohoto v podstatě konkurenčního Chytilova záměru byla původní Mockerova koncepce prohlášena restaurační komisí za nerealizovatelnou a byla uložena ad acta. Současně byla ustavena nová a již poslední restaurační komise, která se poprvé sešla 10. května 1904 ve složení: dr. Herain, Hostinský, Chytil, arch. Koula, Krch, Schulz, Zítek, Schweiger, Ženíšek a Max Dvořák, jako zástupce vídeňské centrální komise pro péči o památky. K jednání byl ještě přizván V. V. Tomek, který se ovšem z účasti omluvil.²³ Nová komise však sama nic nového nevytvořila, pouze doporučila pověřit některého z renomovaných odborníků z umělecko-historického prostředí provedením úprav hradního muzea a svou činnost zaměřila na odborný dohled restaurátorských a následně i instalačních prací včetně jejich administrativní přípravy, realizace a konečného zhodnocení.

Na Karlštejn se navrátilší Theodorikovy desky nebyly během svého vídeňského pobytu ušetřeny oprav ani nepříliš zdařilých restaurátorských zásahů, při kterých byla nejvíce poškozena ústřední deska s motivem Ukřižování. U ní totiž došlo nejen ke změně formátu a ke zničení původního rámu, ale i k razantní přemalbě, čímž byla zapříčiněna následná devastující destrukce celého díla.

---

²⁰ SOA Praha, SOKA v Berouně, fond ObÚ Budňany I., *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva* (25. 5. 1897 – 18. 7. 1924), inv. č. 2, protokol z jednání obecního zastupitelstva ze dne 28. 5. 1901.

²¹ SH KARLŠTEJN. Mobilární knihovní fond. Sign. SG 166. (Pamětní kniha se záznamem o návštěvě Františka Josefa I. ze dne 16. června 1901 s panovníkovým vlastnoručním podpisem v německém a českém jazyce)

²² KUBŮ, Naďa. Karlštejn - vznik a vývoj hradního muzea a jeho proměna v náznakovou interiérovou instalaci. In BAREŠ, Petr. *Karlštejn a jeho význam v dějinách a kultuře*. 1. vyd. Praha: Národní památkový ústav, ústřední pracoviště, 2010, s. 58 – 59. Práce NPÚ, sv. 3. ISBN 978-80-87104-75-0.

²³ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Presentace / expozice, *KREMER, V. V., Muzeum na hradě Karlštejně (dějiny a popis karlštejnského muzea)*. Čáslav, 1982, nepublikovaný strojopis, s. 6.

Problematiku konzervace a ošetření vrácených Theodorikových obrazů řešila v roce 1903 zvláštní odborná komise, která po důkladné prohlídce a průzkumu deskových obrazů stanovila, aby drobná poškození charakteru uvolněné malby, krakeláže či hrubších prasklin byla opravena, ovšem za předpokladu absence jakýchkoliv necitlivých zásahů. Tehdy byl rovněž rezolutně zamítnut navrhovaný nátěr zadní strany obrazů neprodyšnou kaučukovou vrstvou, která měla desky chránit před dřevokazným hmyzem a plísněmi.

V souvislosti s připravovanou koncepcí hradního muzea a jeho expoziční náplně bylo třeba nejprve stanovit rozsah a trasování prohlídkového okruhu. K prezentaci hradu byla určena dvě podlaží Císařského paláce, přízemí a druhé patro Mariánské věže s kostelem Nanebevzetí Panny Marie, kaplí sv. Kateřiny a sakristií, spojovací most a spodní podlaží Velké věže se schodištěm a kaple sv. Kříže. Od roku 1904, v návaznosti na dokončované restaurátorské práce, vznikala v předemných částech Císařského paláce určených ke zpřístupnění první instalace hradního muzea.

Autorem libreta této první novodobé expozice se stal Bohuslav Matějka, jenž byl rozhodnutím restaurační komise ze dne 10. května 1904 vyzván k vypracování návrhu instalace hradního muzea. Jím zpracovaný instalační záměr byl restaurační komisi předán dne 24. 9. 1905 k posouzení, ale před jeho schválením učinili členové restaurační komise dílčí úpravy Matějkovy návrhu s odůvodněním, že předložená koncepce dostatečně nezohledňuje požadavek vytvoření atraktivního hradního muzea s využitím i nově vytvořených kopií či replik nedochovaných středověkých předmětů.²⁴ Teprve poté mohly být zahájeny vlastní instalační práce, respektující z podstatné části původní autorův záměr, které probíhaly pod Matějkovým vedením v letech 1905 – 1906. Do jednotlivých místností byl tehdy soustředěn a následně instalován dochovaný kmenový mobiliář hradu. Jednalo se zejména o gotický, renesanční a barokní mobiliář a řadu velmi vzácných gotických plastik světců.²⁵

V palácovém přízemí, otevřeném čtyřmi velkými gotickými arkádami²⁶, bylo současně umístěno lapidárium. V tomto prostoru vznikalo postupně soustředěním autentických architektonických prvků středověké architektury, již v průběhu nedávno dokončené puristické stavební restaurace hradu²⁷. Zde byly uloženy fragmenty gotických kamenných ostění oken a portálů, gotické okenní kružby z kaple sv. Kříže, fragmenty středověkých dlažeb, kamenného vřetenového schodiště, různorodá kamenná ostění různé velikosti a profily, často

²⁴ JANČO, Milan: Příběh prezentace tzv. ložnice Karla IV. na Karlštejně (1898-1960). In: *Památky středních Čech*. Praha: NPÚ, ÚOP středních Čech, 2013, roč. 27, č. 1, s. 45. ISSN 0862-1586.

²⁵ SH Karlštejn. Mobilární fond, inv. č. KA 5786, karton se souborem 234 historických fotografií a pohlednic.

²⁶ Arkádami otevřený, avšak krytý přízemní prostor někdejší kolny či kočárovny.

²⁷ MERHOUT, Cyril. *Přírodní, umělecké a historické památnosti – západní Čechy: Karlštejn*. Sešit č. 21. Praha, 1930. Nakladatelství Melantrich. S. 7 – 8.

s fragmenty středověké polychromie a zlacení. Své místo zde našly i kamenné žlaby středověkých dešťosvodů a chrličů, kamenných patek sloupů i mlýnské kameny mohutného samotížného mlýna. Tuto kolekci doplňovalo i množství hrubě opracovaných kamenných střel a koulí, které byly do prostoru hradu vrženy pražany při obléhání Karlštejna v roce 1422 stejně jako Švédy v roce 1648. Kromě těchto kamenných článků byly do tohoto prostoru soustředěny i dochované součásti hradní architektury ze dřeva. Především se jednalo o dochovaná torza stropních trámových konstrukcí, interiérových podpůrných sloupů rozličné profilace, i dochované dubové dveře se sedlovým profilem. Své místo zde našly i převážně renesanční korouhve a makovice z hradních věží, stejně jako masivní hrotnice ve tvaru kříže s habsburskou orlicí z vrcholu sanktusníku Mariánské věže. Nepřehlédnutelným artefaktem byla i sem umístěná původní dřevěná vrata ze 14. století,²⁸ uzavírající průjezd druhé věžové brány.²⁹

Odtud vedla cesta po novodobém³⁰ úzkém kamenném schodišti do prvního patra císařského paláce, určeného pro úvodní část expozice hradního muzea. Vstupní Dvořenínská světnice³¹, opatřená trámovým stropem se středovým průvlakovým trámem, neseným masivním dřevěným středovým sloupem se na jižní stranu otevírala prostrannou lodžii a na stranu západní dvěma okny ústícími do nevelkého palácového nádvoří s nástupním schodištěm. Do tohoto prostoru byla zčásti soustředěna ikonografická sbírka hradu, část Mockerovy a Schmidovy plánové dokumentace včetně jejich návrhů na přestavbu hradu. Na stěnách zde byly instalovány rozměrné plány obou architektů, podle nichž byla puristická stavební restaurace realizována, a zároveň zde byly uplatněny i další zajímavé návrhy na stavební obnovu hradu opět z pera obou architektů. Výběr plánové dokumentace byl doplněn o půdorysné dispozice objektu, jeho budov i nejbližšího okolí, a to jak z doby před rekonstrukcí, tak i aktuálního stavu na počátku 20. století.³² Tuto instalaci doplnily originály vedut s motivem hradu Karlštejn, pocházejících z období od poslední čtvrtiny 18. století do konce 19. století. Zde vystavené veduty, zpravidla olejomalby, akvarely či litografie, byly autorsky zastoupeny především Hugo Ullikem, Josefem Mánesem, Juliem Mařákem, Augustem Haunem, Karlem Liebscherem a mnohými dalšími. Ikonografická kompozice byla

---

²⁸ SH Karlštejn. Mobilární fond, inv. č. KA 1823, dubová vrata s brankou, pobíjená železnými pláty. 14. století.

²⁹ MERHOUT, Cyril. *Přírodní, umělecké a historické památnosti – západní Čechy: Karlštejn*. Sešit č. 21. Praha, 1930. Nakladatelství Melantrich. Obrazová příloha, s. 14, Lapidárium pod palácem.

³⁰ Tzv. nástupní schodiště do Císařského paláce vzniklo jako novostavba během Mockerovy restaurace hradu, na místě zbořeného renesančního traktu, k jehož zachované jižní a západní obvodové stěně se toto venkovní nekryté schodiště přimyká. Z hlediska návštěvnického provozu umožnilo důležitý jednosměrný přístup do vytvářeného hradního muzea.

³¹ Též Dvořanská světnice či Dvořanka.

³² SH Karlštejn. Mobilární fond, inv. č. KA 5786, karton se souborem 234 historických fotografií a pohlednic.

doplněna prezentací dobových fotografií zachycujících stav hradu před Mockerovou rekonstrukcí, včetně původní skladby budov a dále souborem fotografií dokumentujících vlastní realizaci puristické stavební obnovy hradu. Fotografická sbírka byla prezentována zajímavým způsobem: fotografie byly umístěny na rozměrné paravány, jejichž rámy byly pomocí otočných závěsů kotveny na mohutné dřevěné polosloupky, typologicky i profilově totožné se sloupem podírajícím strop místnosti. Při stěnách byly rozmístěny obdélné stolové vitríny, shora i z boků prosklené, obsahující ukázky historických knih a publikací, reprezentujících do té doby vydanou literaturu o hradě. Zajímavou součástí instalace tohoto prostoru byla i prezentace dobových pohlednic Karlštejna vydávaných od poslední čtvrtiny 19. století.

Ze vstupní Dvořenínské síně se vcházelo do sousedního Rytířského sálu, nazývaného též síní Manskou či Bílou. Tento největší prostor Císařského paláce zaujímá zbylou část celého prvního patra této budovy (3. nadzemního podlaží). Rozlehlý sál byl opatřen mohutným trámovým stropem, jehož podélný průvlak podpírá čtveřice mohutných profilovaných středových sloupů. Prvotní instalace Rytířského sálu byla ve snaze vzbudit dojem středověkého prostoru proměněna v muzeum renesančních a barokních předmětů, které ovšem nesouvisely ani vzájemně, a dokonce ani s daným prostorem. Manská síň tak spíše než muzeum připomínala sice uspořádané, ale skladiště různorodého materiálu a nábytkového vybavení. Jednalo se například o vystavenou barokní varhanní skříň a pozdně barokní kazatelnu, které kdysi tvořily součást barokního vybavení kostela Nanebevzetí Panny Marie. V sálovém prostoru byly dále umístěny renesanční malované dveře ke kapli sv. Kříže z konce 16. století a pozdně gotické a renesanční malované výplně dveří manských skříní z přelomu 15. a 16. století.³³ Prostor byl doplněn šesti novými skříněmi, do jejichž dveří byly vloženy další autentické, převážně renesanční výplně dveří tzv. manských skříní. Nové skříně se vsazenými autentickými výplněmi byly opatřeny jednotnou polychromií, přičemž byly přemalovány i původní, nově osazené výplně dveří. Přemalby původních výplní reflektovaly někdejší heraldické motivy a jmenovky karlštejnských manů. Nové skříňové konstrukce tak měly napodobit staré manské skříně, které kdysi tvořily vybavení tohoto prostoru a do nichž si podle tradice karlštejnští manové ukládali šat a zbroj.³⁴ Další expoziční vybavení tohoto prostoru tvořily dva postranní oltáře a rokokový vyřezávaný rám³⁵ (evidentně součást

---

³³ SH Karlštejn, mobiliární fond, inv. č. KA 2402, KA 2403, KA 2404, KA 2405 a KA 2406, samostatné renesanční výplně manských skříní s heraldickými motivy.

³⁴ SH Karlštejn, mobiliární fond, inv. č. KA 2415, KA 2416, KA 2417, KA 2418, KA 2419, KA 2420, manské skříně s výplněmi.

³⁵ SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 2358, oválný rám s bohatou řezbou. 18. století.

někdejšího oltářního obrazu), opět pocházející z někdejšího vybavení kostela Nanebevzetí Panny Marie. Soustředěny sem byly další liturgické předměty, např. masivní pozdně gotická cínová křtitelnice na třech nohách³⁶ a dva velké stojanové tříetážové svícny z 18. století. Z nejstaršího období zde zůstal zachován pouze puristicky upravený mohutný krb s pískovcovými konzolami dýmníku. Na východní straně prostor Rytířské síně zakončovala nevelká, půdorysně půlválcová kaple sv. Mikuláše. Na oltářní menze byl umístěn stupňovitý pískovcový podstavec zdobený polychromií, na němž byla umístěna cenná gotická plastika sv. Mikuláše z doby kolem roku 1370³⁷. Do kaplového prostoru Rytířského sálu byla navíc instalována dřevěná barokní chórová balustráda a cínová závěsná lampa na věčné světlo – opět předměty tvořící původně součást barokního vybavení interiéru kapitulního kostela. Před severní dveřní portál sálu, jímž se z tohoto prostoru vchází na čtyřramenné vřetenové schodiště spojující jednotlivá podlaží císařského paláce, byla představena rozměrná pozdně barokní dveřní zástěna z 18. století,³⁸ bohatě zdobená řezbou a na římse třemi barokními vázami, která byla nepochybně součástí vybavení opět některého ze sakrálních hradních prostor.³⁹

Zmíněným schodištěm, tvořícím hlavní vertikální komunikaci Císařského paláce, se vstupovalo do druhého patra této budovy (4. nadzemního podlaží), které kdysi tvořilo privátní i reprezentační část vlastního panovnického obydlí, tvořeného čtyřmi obytnými prostory. Nejvýznamnější místností byl královský sál, nazývaný též palác či síň Karlova rodokmene⁴⁰. Sál je opět plochostropý, mohutný trámový strop byl tradičně podpírán masivním středovým sloupem. Ze středověkého vybavení zde zůstal zachován pouze regotizovaný krb s pískovcovým ostěním a částečně i dveřní portály. Tento sálový prostor byl koncipován jako připomínka nejvýznamnějších osobností lucemburského rodu, a záhy se proto vžilo nové označení této síně jako sál Lucemburský. Pro prezentaci nejvýznamnějších Lucemburků byly pořízeny sádrové odlitky některých bust z dolního (vnitřního) triforia katedrály sv. Víta na Pražském hradě.⁴¹ Zde vystavené portrétní busty zobrazovaly Jana Lucemburského a jeho choť Elišku Přemyslovnu, dále Karla IV. a jeho čtyři manželky (Blanka z Valois, Anna Falcká, Anna Svídnická a Alžběta – Eliška Pomořanská). Další generaci dynastie

³⁶ SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 1849, gotická křtitelnice. 15. století.

³⁷ SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 4606, plastika sv. Mikuláše, dřevo, polychromie. 14. století.

³⁸ SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 2384, barokní zástěna (předsíň, zádveří). 18. století.

³⁹ SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 5786, karton se souborem 234 historických fotografií a pohlednic.

⁴⁰ Prostor bývá též označován jako „sál či palác, v němž rodokmen císaře Karla vymalován byl.“

⁴¹ Originály bust jsou dílem svatovítské parléřovské hutí a představují nejstarší dochovanou panovnickou portrétní galerii. Pískovcové portrétní busty zdobené bohatou polychromií byly umístěny nad průchody dolního (vnitřního) triforia katedrály sv. Víta. Kromě rodinných příslušníků lucemburské dynastie zobrazovaly i např. první pražské arcibiskupy a ředitele stavby katedrály.

Lucemburků představovala busta Václava IV. a jeho druhé manželky Žofie Bavorské, doplněné o podobiznu vévody Václava Lucemburského a moravského markraběte Jošta Lucemburského. Zvláštní místo zde měly i busty prvního pražského arcibiskupa Arnošta z Pardubic a Petra Parlře z Gmündu. Zcela samostatně byly do tohoto prostoru adjustovány i sádrové odlitky majestátních soch z jižního průčelí Staroměstské mostecké věže představující trůnícího Karla IV. a Václava IV.⁴² Tato galerie byla doplněna odlitkem sochy Panny Marie⁴³, adjustovaným na středový dřevěný sloup. Na samostatném podstavci byla umístěna kopie plastiky zemského patrona sv. Václava⁴⁴. Při stěnách byly rozmístěny jednotné dřevěné stolové vitríny, v nichž byla prezentována část archivu karlštejnského kapitulního děkanství a to včetně zakládací listiny karlštejnské královské kapituly⁴⁵. Ve skříňové vitríně, umístěné volně v prostoru, byly instalovány fragmenty gotického vybavení i výzdoby kaple sv. Kříže: pětiboká závěsná lampa⁴⁶, fragment původního okna kaple sv. Kříže se zachovanou částí oloveného lůžka se vsazenými ametysty, topasy a křišťály⁴⁷, části inkrustace a některé další součásti výzdoby kaple z druhé poloviny 14. století.

Z Lucemburského sálu se na západní straně sedlovým portálem vstupovalo do někdejší císařovy Hodovní síně⁴⁸, která byla v letech 1906 – 1907 připojena k expozici a proměněna v součást hradního muzea. Po obvodu této místnosti, opatřené tradičním trámovým stropem s podpurným dřevěným středovým sloupem, bylo rozmístěno množství pultových vitrín, do nichž byly soustředěny předměty mobiliárního fondu již podle věcné příbuznosti. V samostatné vitríně tak byly prezentovány sakrální předměty přenesené sem z hradních svatýň. Jednalo se především o dvojici emailových svícňů z 15. století⁴⁹, gotický mešní zvonek z doby Karlovy,⁵⁰ dále dvě ostatkové skříňky – relikviáře s ostatky sv. Markéty, sv. Eugenie, sv. Justýny a sv. Palmácia⁵¹ a dále fragmenty malovaných renesančních vitrážových oken z konce 16. století. Byla zde umístěna i tzv. kolaudační listina českých stavů, pořízená roku 1598 na příkaz císaře Rudolfa II.⁵² V další vitríně bylo vystaveno

---

⁴² Originály byly zhotoveny opět pražskou parlěřovskou hutí, v poslední čtvrtině 14. století a jsou součástí unikátní kamenosochařské výzdoby jižního průčelí Staroměstské mostecké věže.

⁴³ Originál této plastiky zdobil kaplový arkýř Staroměstské radnice a pochází z doby po roce 1380.

⁴⁴ Polychromovaný sádrový odlitek originálu sochy sv. Václava ze Svatováclavské kaple katedrály sv. Víta na Pražském hradě. Parlěřovská huť, poslední třetina 14. století

⁴⁵ Zakládací listina karlštejnské kapituly je datována 27. března 1357.

⁴⁶ SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 1897, gotická lampa pětiboká. 14. století.

⁴⁷ SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 3420, fragment okna. 14. století.

⁴⁸ Též tabulnice či jídelna císařova.

⁴⁹ SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 1874, KA 1875, svícny emailové. 15. století.

⁵⁰ SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 1829, mešní zvonek. 14. století.

⁵¹ SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 2353, KA 5481, relikviáře s ostatky svatých. 14. - 18. století. Oba relikviáře jsou dnes umístěny v korunním výklenku nad oltářní mensou v kapli sv. Kříže

⁵² SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 4149, kolaudační listina českých stavů. 1598.

množství drobných mincí⁵³. Společně s částí numismatické sbírky, zde byly prezentovány i unikátní středověké hrací karty, z přelomu 15. a 16. století.⁵⁴

Samostatně zde byla prezentována poměrně rozsáhlá sbírka gotických a renesančních klíčů a zámkových mechanismů včetně unikátních zámků visacích a dále množství dveřních kování a stylizovaných dveřních závěsů.

V další vitríně byly uloženy chladné a palné zbraně. Vedle dvou renesančních houfnic zde byla vystavena i pozdně středověká kuše, fragmenty kožených štítů, množství šipek s tulejí či s křídélky, hrotů šípů a kamenných a litých kulí. Samostatně byla v této prostře uchovávána i sbírka keramických fragmentů zahrnující převážně středověké nádoby, dlaždice, kachle režné i glazované, keramické plastické ozdoby, fragmenty pálené střešní krytiny a ojedinělé dochované středověké glazované prejzy. Přístěnné prosklené skříně uchovávaly část kapitulní knihovny a památky na purkrabí karlštejské.

Na opačné straně Lucemburského sálu se vstupovalo do tzv. Audienční síně. Tato nevelká intimní prostora si zachovala velkou část původního dřevěného obložení stěn v podobě kazet a třídlíného kazetového stropu. Rovněž i fragmenty zachovaných nástěnných maleb v okenních nikách prozrazovaly někdejší výstavnost a krásu této prostory. Do Audienční síně byly přeneseny velmi cenné součásti dochovaného hradního inventáře. Jednalo se zejména o dvoukřídlý oltář z roku 1355⁵⁵ a o cennou alabastrovou sošku Madony s dítětem z první poloviny 14. století⁵⁶. Oba tyto artefakty byly adjustovány na nevysoký přístěnný sokl. Do Audienční síně byly přeneseny i vzácné renesanční archivní skříně z počátku 17. století.⁵⁷ V prosklené vitríně bylo vystaveno vzácné renesanční mešní roucho včetně dalších součástí liturgického oděvu z 16. století: štola, pallium, manipul, bursa, atd. Kolekce byla doplněna o další liturgické předměty v podobě barokní monstrance, mešních kalichů a ciboria z kostela Nanebevzetí Panny Marie.

Poslední přístupnou místností tohoto palácového podlaží byla tzv. císařova světnice s přilehlým drobným kaplovým prostorem, která byla také označována jako Karlova ložnice. Oba prostory byly opatřeny trémovým stropem, avšak s absencí středových sloupových podpor. Ze zde umístěných artefaktů vynikaly především umělecky cenné gotické plastiky. Jednalo se zejména o dřevěnou polychromovanou plastiku sv. Kateřiny Alexandrijské, představující tvarově zjemnělé období tzv. krásného slohu s typickým esovitým prohnutím

⁵³ Numismatická kolekce čítá cca 200 mincí ze 14. až 19. století.

⁵⁴ SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 4583 – KA 4589, 6 kusů hracích karet. 15. – 16. století.

⁵⁵ SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 3667, diptych T. da Modena. Před rokem 1355.

⁵⁶ SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 4603 A, B, tzv. alabastrová Madona. 14. století.

⁵⁷ SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 2492, KA 2493, archivní skříně císaře Matyáše I. s datací 1612.

těla.⁵⁸ Při stěně místnosti byl na novodobém podstavci umístěn rozměrný trojkřídlý tzv. Budňanský oltář z poslední třetiny 15. století.⁵⁹ Svě místo v tomto prostoru měl i manýristický baldachýn vytvořený na přelomu 16. a 17. století pro tzv. Alabastrovou Madonu (v tomto případě nepřilíš logicky umístěnou v sousední Audienční síni). V prostoru se dále nacházela mohutná prosklená skříňová vitrína s ukázkou liturgických textilií a mešních ornátů z 15. a 16. století. V samostatně stojící stolové vitríně umístěné u oken byly soustředěny liturgické knihy a žaltáře, prezentované v otevřeném stavu. Půdorysně opět půlválcový kaplový prostor byl vybaven centrální zděnou oltářní mensou, na níž, na stupňovitém pískovcovém podstavci, byla umístěna novogotická plastika sv. Václava. Kaple byla vybavena šesti mosaznými zlacenými novogotickými svícny a nábytkové vybavení tvořil soubor hodnotných klekátek, pocházejících pravděpodobně z druhé poloviny 14. století.

Další zpřístupněné prostory se nacházely ve druhém patře (3. nadzemním podlaží) Mariánské věže. Cesta sem vedla nejdříve po horní části čtyřramenného vřetenového schodiště Císařského paláce a dále přes kamenný spojovací můstek do prvního patra Mariánské věže a odtud vnitřním schodištěm v síle zdiva východní věžní stěny k jejímu druhému patru. Zde se nacházel kapitulní kostel Nanebevzetí Panny Marie, jehož stěny zdobily, z velké části autentické, nástěnné malby zachycujícími výjevy z Apokalypsy sv. Jana.⁶⁰ Interiér kostela byl zařízen novým novogotickým nábytkem v podobě centrálních blokových lavic, čtyřmi přístěnnými lavicemi stejného charakteru, pěti malými stoličkami s novogotickými řezbami a mohutným kruhovým křeslem určeným pro děkana kapituly.⁶¹ Součástí prezentace byl i náhled do nejzachovalejší hradní svatyně, tzv. kaple sv. Kateřiny, do níž se vstupovalo gotickým portálem a krátkou spojovací chodbičkou v jihozápadním rohu interiéru kostela. V těsném sousedství kapitulního kostela se nacházela sakristie, která byla podobně jako kostel vybavena zcela novým nábytkem ve stylu novogotiky. Prostor byl vybaven masivní pultovou skříní pro ukládání liturgických předmětů a rozměrnou skříní šatní. Ve stejném období a ve stejném stylu vznikly dvě dřevěné plastiky andělů s roztaženými křídly, které doplnily vybavení tohoto zázemí kapitulního kostela.⁶²

Odsud, z druhého patra Mariánské věže, byla prohlídka směřována přes obnovený visutý dřevěný most k Velké věži, v jejíž dvou nepřístupných přízemních prostorech bylo

---

⁵⁸ SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 4605, plastika sv. Kateřiny Alexandrijské, konec 14. století.

⁵⁹ SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 3799, tzv. Budňanská archa. Poslední čtvrtina 15. století. Oltář byl dříve umístěn v podhradním kostele sv. Palmácie v Budňanech.

⁶⁰ Malířská výzdoba kapitulního kostela je připisována Mikuláši Wurmserovi ze Štrasburku (před rokem 1357).

⁶¹ Novogotický nábytek byl vyroben v druhém desetiletí 20. století podle návrhů bratří Bušků.

⁶² nábytek pro zákristii byl vyroben po roce 1914 podle návrhu prof. Jana Kastnera z Umělecké průmyslové školy v Praze

tehdy umístěno skladiště architektonických článků z doby Mockerovy restaurace hradu, které se později stalo základem zdejšího lapidária. První patro Velké věže obsahovalo dva honosné sály zaklenuté křížovou žebrovou klenbou. Sem byla instalována další část hradního muzea, představující opět kolekci karlštejnských vedut. Dále zde byly prezentovány fragmenty středověkých okenních maleb, dochované fragmenty převážně renesančních okenních křídel zasklivaných klasickými kruhovými terčíky v olověném a cínovém loži, na stěnu byl adjustován rozměrný fragment dřevěného kazetového obložení stěn,⁶³ atd. Prezentace hradu vrcholila ve druhém patře Velké věže prohlídkou kaple sv. Kříže.

Rešerše a uplatnění kmenového inventáře hradu

V souvislosti s přípravou instalace hradního muzea byla zpracována i první celková inventarizace všech dochovaných předmětů mobiliárního fondu, jejímž výsledkem bylo zpracování podrobné rešerše mobiliáře a ostatních předmětů kulturně historické povahy. Tak vznikla ručně psaná, nejstarší inventární kniha hradu, do níž byl položku po položce zaznamenán každý předmět kmenových sbírek hradu, navíc s podrobnými záznamy o mírách jednotlivých předmětů a s jejich dokonalým zakreslením.⁶⁴

2. 5. První služební a návštěvní řády, vznik prvního státního správního aparátu a počátky zpřístupnění hradu veřejnosti

V návaznosti na dokončované restaurátorské a instalační práce v interiérech hradu byla řešena i velmi důležitá otázka formy a personálního zajištění stálé administrativní a výkonné správy hradu v souvislosti s připravovaným zpřístupněním hradu nejširší veřejnosti již v roce 1905. C. k. místodržitelství v království Českém proto určilo, že správu hradu budou tvořit dvě osoby, a to správce hradu a jemu podřízený strážce hradu. V českoněmecké verzi vydalo dne 15. února 1905 i první „*Služební řád pro strážce hradu Karlova Týna a pro výpomocnou hlídku o střežení a udržování hradu Karlova Týna, jakož i starožitností a uměleckých památek tam chovaných.*“⁶⁵ Tato právní norma byla zcela závazná jak pro personál, zajišťující administrativní i výkonnou správní činnost, tak i pro návštěvnickou veřejnost, a stala se základem jak pro pracovní náplň (popis pracovní pozice) pracovníků správy hradu, tak i pro první návštěvní řád. Z obsahu tohoto služebního řádu také jednoznačně vyplývá, že Karlštejn

⁶³ SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 2385, torzo kazetového obložení. 14. století.

⁶⁴ SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 4635. Ručně psaná inventární kniha kmenových sbírek hradu.

⁶⁵ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Prezentace – expozice, *Služební řád pro strážce hradu Karlova Týna a pro výpomocnou hlídku o střežení a udržování hradu Karlova Týna, jakož i starožitností a uměleckých památek tam chovaných*, vydaným C. k. místodržitelstvím v království Českém, v Praze dne 15. 2. 1905, podepsán C. k. místodržitel Karel hrabě Coudenhove.

byl chápán jako nezpochybnitelný majetek země české, neboť dohlížecími úřady byly c. k. místodržitelství v Praze, dále Zemský výbor království českého a okresní hejtmanství se sídlem v Hořovicích.⁶⁶ Služební řád ve dvaceti paragrafech zřetelně formuluje práva, a zejména povinnosti v oblasti bezpečnosti, prezentace, úklidu a údržby a v neposlední řadě vymezuje stanovenou prohlídkovou trasu včetně pravidel návštěvnického provozu.

První služební řád pro strážce hradu Karlova Týna

Hradní strážce byl povinován v první řadě složit předepsanou služební přísahu, měl střežit celý hrad a jeho areál, stejně jako umělecké předměty a starožitnosti v hradě uložené či vystavené (na základě ověřeného opisu inventárního seznamu veškerých předmětů, které byly uloženy v interiérech hradu). Služební řád stanovil i přísný klíčový režim: služební klíče musel strážce protokolárně převzít od správce hradu jen z těchto důvodů: úklid interiérů hradu (prohlídkové trasy), provázení návštěvníků a při trojím denním vyzvánění „Ave Maria“ na Svatokateřinském zvonu ve věži druhé brány⁶⁷ – a to vždy ráno, v poledne a večer. Zapůjčené klíče musel po práci a po dostatečném zabezpečení hradu vždy vrátit správci a nesměl tyto klíče v žádném případě a pod žádnou záminkou poskytnout osobě cizí. Kromě toho byl správce hradu oprávněn vydávat klíče i hradnímu děkanovi⁶⁸ pro účely církevní i pro přípravu a realizaci bohoslužeb (konaných zpravidla v kapitulním kostele Nanebevzetí Panny Marie).

Povinností hradního strážce byl tedy i úklid exteriérů a interiérů hradu, a to buď podle potřeby, nebo vždy na příkaz správce hradu. Zejména v letních měsících bylo nutno provádět velký úklid hradu minimálně jedenkrát v týdnu. Zvláštní nařízení platilo pro péči o interiéry hradu, obzvlášť pro kapli sv. Kříže, jejíž podlaha a stěny měly být čištěny častěji, ale velmi opatrně, inkrustace stěn s polodrahokamy v případě potřeby pouze citlivě oprášeny. Deskové obrazy Mistra Theodorika a nástěnné malby tato instrukce jakkoliv čistit výslovně zakazovala s tím, že je nepřípustné se jich dotýkat, a to jak ze strany personálu, tak i návštěvnické veřejnosti. Stejná opatření platila i pro další historicky a umělecky cenné interiéry, především pro kostel Nanebevzetí Panny Marie a pro kapli sv. Kateřiny.

Služební řád také stanovoval podmínky, za nichž bylo možno si hrad prohlédnout. K prohlídce hradu, resp. k provedení návštěvníků musel dát hradnímu strážci souhlas správce

---

⁶⁶ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Prezentace / expozice, *KREMER, V. V., Muzeum na hradě Karlštejně (dějiny a popis karlštejského muzea)*. Čáslav, 1982, nepublikovaný strojopis, s. 7.

⁶⁷ tzv. nová zvonice, přemístěná do věže druhé brány při Mockerovské restauraci hradu z jihozápadní hlásky opevnění Velké věže

⁶⁸ děkanovi karlštejské kollegiální královské kapituly

hradu⁶⁹, přičemž prohlídka hradních místností byla možná buď jednotlivě, či ve skupinách. V prvním případě byl povolován vstup do hradu jednomu až třem návštěvníkům, v druhém pak byl povolován skupinový vstup. To platilo v případě vyšší návštěvnosti a kumulace návštěvníků na nádvoří zpravidla v letní sezóně, kdy byli návštěvníci rozdělováni do maximálně patnáctičlenných skupin, které podle provozních podmínek odcházely na prohlídku hradu v třiceti, nejvýše patnáctiminutových intervalech. Prohlídky byl povinován dozorovat hradní strážce, v případě jeho nepřítomnosti měl dohled nad návštěvníky strážce výpomocný (bylo možno a povoleno povolat rodinného člena hradního strážce), zcela výjimečně a vždy se souhlasem a s osobní odpovědností správce hradu mohla být do služby povolována i jiná důvěryhodná osoba. Za výkon služby výpomocného strážce odpovídal v plném rozsahu nepřítomný strážce hradu, který měl navíc povinnost uhradit mu mzdu.

Služební řád pevně stanovil i rozsah zpřístupněných částí hradu včetně interiérové prohlídkové trasy: nádvoří s domem purkrabího, Císařský palác s jeho komnatami a rytířskými síněmi, kapli sv. Václava a kapli sv. Mikuláše, kostel Mariánský s kaplí sv. Kateřiny, obydlí děkana, schodiště ke kapli sv. Kříže ve Velké věži, kapli sv. Kříže, dále pak hradní valy⁷⁰ a Studniční věž. Zároveň bylo nařízeno, že vstup do kaple sv. Kateřiny není povolen a dovnitř lze pouze nahlédnout z předsínky kaple. Obdobné nařízení platilo i pro prohlídku kaple sv. Kříže, kde bylo možno vstoupit pouze do její přední části (lodi).⁷¹ Všechny ostatní části hradu a nepřístupné místnosti, zejména podkrovní, bylo možno navštívit pouze na základě zvláštního povolení správce hradu a pouze ve všední dny, vždy však v doprovodu dvou dozorců, které dohlížely na protipožární bezpečnost a na bezpečnost prováděných návštěvníků.

Hradního strážce služební řád ustanovoval vedle dozorců služby rovněž průvodcem s povinností upozornit návštěvníky na časové omezení délky prohlídky, která v období zvýšené návštěvnosti nesměla trvat déle než 60 minut. Nebylo povoleno, aby se v průběhu prohlídky provázená skupina jakkoliv dělila a aby jednotliví návštěvníci zůstávali pozadu v již navštívených interiérech. Strážce hradu – průvodce také musel dbát na to, aby byl návštěvníky respektován zákaz dotýkání se uměleckých předmětů i výzdoby interiérů a případná porušení zákazu byla na místě šetřena podle návštěvních předpisů. Po ukončení poslední prohlídky a po uzavření hradu měl strážce při obchůzce zkontrolovat, zda jsou všechny předměty na svém místě a měl prověřit protipožární zabezpečení hradu. Při jakékoliv

---

⁶⁹ souhlas souvisel s klíčovým režimem

⁷⁰ hradební ochozy

⁷¹ tento způsob prezentace obou kaplí je v podstatě platný dodnes

zjištěné ztrátě či poškození uměleckých předmětů měl strážce ohlašovací povinnost správci hradu, ta jej však nezbavovala osobní odpovědnosti za vzniklé škody. Prohlídka hradu nebyla možná v době, kdy byly slouženy mše v kapitulním kostele Nanebevzetí Panny Marie či v ostatních hradních svatyních. Hradní strážce se musel účastnit bohoslužeb po celou dobu jejich trvání včetně příprav až do odchodu posledního věřícího, přičemž nesměl připustit, aby se účastníci bohoslužeb pohybovali v jiných, byť běžně přístupných historických místnostech hradu.

Další nařízení služebního řádu se týkala vlastní průvodcovské služby: strážce – průvodce měl mít chování uctivé a návštěvníkům měl ochotně podávat žádaná vysvětlení. Při výkladu dějepisných událostí měl dodržovat stanovený a úředně schválený průvodcovský text, k němuž neměl přidávat nezaručené povídky a pověsti. Vstupné na prohlídku hradu bylo stanoveno zvláštním předpisem, na který bylo nutno návštěvníky upozornit před zakoupením vstupenky. Pokladní službu zajišťoval opět hradní strážce s povinností vybrat vstupné a vydat vstupenky; vyúčtování vstupného a návštěvnosti včetně finančního výkaznictví pak prováděl správce hradu, jemuž strážce předkládal denní účetní uzávěrku vstupného s příslušnou hotovostí. Strážce si nadto směl od návštěvníků vyžádat předepsaný poplatek za úschovu přinesených věcí, především holí a deštníků. Správce hradu byl povinen provádět kontrolní činnost strážce hradu, zejména v oblasti kontroly počtu vydaných vstupenek, tržby a pokladní hotovosti. Strážce hradu byl podle služebního řádu zcela odkázán a ve všech záležitostech plně podřízen správci hradu, jemuž byl povinován naprostou poslušností.

Dovolenou či krátkodobou nepřítomnost ve službě mohl povolit hradnímu strážci pouze správce hradu, a to jen v závažných případech, ohlašovací povinnost měl strážce vůči správci v případě nemoci či jiné překážky, která mu znemožňovala výkon služby. V takových situacích na základě nařízení správce hradu nastupoval do služby výpomocný strážce, jehož mzdu musel hradit nepřítomný strážce hradu, který byl za osobu svého zástupu plně odpovědný. Za jakékoliv zanedbání strážní služby či porušení služebního řádu byl strážce hradu potrestán správcem důtkou. Za opětovné nebo zvláště hrubé porušení pracovních povinností či služebního řádu, při kterém navíc došlo ke škodě na majetku či na uměleckých předmětech, byl správce hradu oprávněn hradního strážce prozatímně postavit mimo službu a současně byl povinen neprodleně podat o této skutečnosti zprávu C. a k. místodržitelství v Praze s návrhem nápravného opatření, případně i s doporučením na jeho propuštění. Služební řád upravoval i ztrátu způsobilosti pro výkon služby hradního strážce z důvodu stáří či tělesné vady. V tomto případě řešil celou záležitost vhodným opatřením přímo c. a k. místodržitelství úřad, a to na základě osobního nařízení Jeho Excellence c. k. místodržitele

království Českého. Pracovníci správy hradu byli povinni každému na požádání předložit služební řád v plném znění k nahlédnutí. Stejnopisy služebního řádu byly předány nejen strážci hradu, ale i nadřízenému správci hradu a hradnímu děkanovi. Další 3 exempláře tohoto nařízení byly uloženy u c. a k. místodržitelství v Praze, u Zemského výboru království Českého a u c. k. okresního hejtmánství v Hořovicích.⁷²

V časové souvislosti musela být současně vydána i nedatovaná „*Zatímní pravidla pro dozorčí a správní službu pro hrad Karlův – Týn v Čechách*“⁷³, která nebyla konkrétně časově vymezena s tím, že vstupovala v platnost okamžikem ukončení činnosti restaurační komise, k čemuž došlo již v roce 1905. Po jejím rozpuštění byla jmenována užší, pouze dvojčlenná restaurační komise (prof. K. Chytil a prof. O. Hostinský), která v následujícím období spolupracovala s c. k. místodržitelstvím nově zřízeným prvním správním aparátem hradu – Dozorčím a správním výborem hradu Karlova – Týna, jemuž byl svěřen dozor nad správou hradu a hradních sbírek uměleckých předmětů. Tříčlenný správní výbor tvořil jeden zástupce c. k. místodržitelství v Praze, druhým členem byl pověřenec zemského výboru a třetího člena stanovily oba zmíněné vysoké zemské úřady z řad nejlepších domácích odborníků v oboru technicko – uměleckém. Dozorčí a správní výbor byl pověřen vedením, výkonem dohledu a kontrolou vlastní správy hradu a jeho areálu včetně hradních pozemků v oblasti stavebně technické údržby objektu, bezpečného opatrování všech umělecko-historických památek a hradních sbírek s důrazem na mimořádný význam hradu, a v neposlední řadě i na potřebné přísné vedení hospodářské a administrativní správy.

V pravidlech byly stanoveny i přesné podmínky pro výkon dozorčí činnosti, minimálně jednorocní důkladné prohlídky hradu zaměřené jak na stavební problematiku, tak i na správu sbírek uměleckých předmětů,⁷⁴ přičemž byly stanoveny i častější revize mobiliárního fondu vzhledem k jeho přírůstkům či úbytkům pečlivě zaznamenávaným v inventárních seznamech. Členové výboru byli jmenováni vždy na dobu tří let, avšak po uplynutí této doby mohli být znovu ustanoveni do tohoto úřadu. V důležitých případech mohli být místodržitelstvím (na návrh výboru) a současně s uvědoměním zemského výboru povoláni jako poradci další odborní členové, zejména v oblasti stavebně technické údržby a ochrany uměleckých předmětů. Správce hradu byl podle instrukce povinen předávat výboru oznámení

---

⁷² SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Presentace / expozice, *Služební řád pro strážce hradu Karlova Týna a pro výpomocnou hlídku o střežení a udržování hradu Karlova Týna, jakož i starožitností a uměleckých památek tam chovaných*, vydaným C. k. místodržitelstvím v království Českém, v Praze dne 15. 2. 1905, podepsán C. k. místodržitel Karel hrabě Coudenhove.

⁷³ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Presentace / expozice, *Zatímní pravidla pro dozorčí a správní službu pro hrad Karlův – Týn v Čechách, nedatováno (opis)*.

⁷⁴ Jednalo se o jarní či podzimní zevrubné prohlídky celého objektu, kterých se účastnili všichni členové výboru v doprovodu správce hradu a strážce hradu.

a zprávy o stavu, správě a provozu hradu, a výbor rozhodoval o dalším postupu či opatřeních ve věcech výkoné správy. Výbor se měl pravidelně scházet k pracovním schůzím a poradám, jichž se účastnil i správce hradu, a kterým předsedal vždy člen vyslaný místodržitelstvím, průběh porad byl protokolárně zaznamenán s tím, že výstupy či odůvodněné návrhy z těchto porad byly předkládány místodržitelskému úřadu, aby se o nich usneslo v dohodě se zemským výborem. V případě názorové rozdílnosti členů výboru měl o této skutečnosti podat předseda zprávu opět místodržitelskému úřadu. Případnou realizaci doporučení, návrhů či opatření správního výboru muselo schvalovat c. k. ministerstvo pro veřejné práce, které si v případě potřeby mohlo vyžádat stanovisko c. k. ministerstva vnitra, c. k. ministerstva kultu a vyučování a c. k. ministerstva financí s tím, že příslušné opatření vydávalo c. k. místodržitelství v Praze. V případě nebezpečí z prodlení mohla být učiněna nevyhnutelně nutná opatření směřující k ochraně a zabezpečení objektu a jeho sbírek. Podmínkou byl úplný souhlas všech členů správního výboru s výslovnou osobní odpovědností za své rozhodnutí. Členové správního výboru měli nárok na náhradu finančních výloh spojených s jejich pracovní a odbornou činností, a kromě toho jim mohla být státní správou přiznána i finanční náhrada za námahu.⁷⁵

Dozorčímu a správnímu výboru byl přímo podřízen i první správce (kastelán) hradu, někdejší Mockerův stavitel Jan Střelba a samozřejmě i strážce hradu Jaroslav Bohuslav.⁷⁶ Správce Jan Střelba v této době také sepsal nového Průvodce po hradě a okolí⁷⁷, určeného pro návštěvníky Karlštejna, který byl ještě v roce 1905 vydán. Správce Střelba měl vyhrazený služební byt v budově tzv. nového purkrabství na hlavním nádvoří, stejně jako jeho podřízený strážce hradu Jaroslav Bohuslav, jehož předkové zastávali funkci správců hradu již v průběhu 19. století, kdy Karlštejn jako součást velkostatku užívala instituce Ústavu šlechticů na Pražském hradě (tzv. Tereziánská nadace).

Již od roku 1905 byla zaznamenávána rostoucí návštěvnost hradu a vytvářeného hradního muzea⁷⁸, které bylo dokončeno v následujícím roce. V souvislosti s oficiálním

---

⁷⁵ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Presentace / expozice, *Zatímní pravidla pro dozorčí a správní službu pro hrad Karlův – Týn v Čechách, nedatováno (opis)*.

⁷⁶ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Presentace / expozice, *KREMER, V. V., Muzeum na hradě Karlštejně (dějiny a popis karlštejnského muzea)*. Čáslav, 1982, nepublikovaný strojopis, s. 12.

⁷⁷ STŘELBA, Jan. *Karlštejn. Průvodce po hradě a okolí*. Praha, nedatováno. Vydavatelství P. Kůbra.

⁷⁸ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Návštěvnost 16/b, *Přehled návštěvy hradu Karlova Týna roku 1911 a v letech předešlých (1905 – 1910)*, ze dne 27. 5. 1912.

zpřístupněním hradu byly s účinností od 1. května 1906 na hradě také zavedeny jednotné vstupenky.⁷⁹

Hradní vodovod důležitou podmínkou provozu hradu

Od roku 1904 byl v širší rovině řešen i další, tentokrát provozně technický problém, který podmiňoval plnohodnotné zpřístupnění hradu z hlediska hygienického zázemí, a to nejen z ohledu zaměstnanců hradu, ale především návštěvnické veřejnosti. Karlštejn totiž neměl vodu a byl v této oblasti zcela odkázán na velmi nedostatečný a provozně i hygienicky nepřijatelný středověký zdroj vody v podobě 78 m hluboké studny, která byla dosud stále čerpána „středověkým“ způsobem, tj. pomocí šlapacího kola a okovu o objemu 70 litrů. Problémem bylo nejen náročné čerpání vody, ale i sama studna, která ve své podstatě nikdy studnou nebyla, nýbrž pouhou podzemní cisternou, spojenou s korytem Mořinského potoka, který tak byl vlastním zdrojem pitné i užitkové vody pro hrad. Jediným řešením tohoto skutečně zásadního provozního problému byl požadavek na stavbu obecního vodovodu pro hrad a z finančních důvodů pouze pro část obce Budňany, jak vyplývá z jednání obecní rady s c. k. okresním hejtmanstvím v Hořovicích⁸⁰. V protokolu ze schůze obecního zastupitelstva ze dne 29. 11. 1904 se tak dozvídáme, že „...*obec Budňany nepotřebuje zřízení vodovodu pro celou obec, nýbrž pouze pro jednu část obce pod hradem se nalézající, která postrádá dobré zdravotní vody pitné...*“ a v souvislosti s předpokládaným finančním nárokem na tuto akci ve výši 10.000,- K, který přesahoval rozpočtové možnosti obce, byla usnesením zastupitelstva vznesena žádost na adresu hejtmanství: „...*prosíme co nejuctivěji slavné c. k. okr. hejtmanství v Hořovicích, zda-li by ráčilo svým mocným vlivem nám přispěti, aby vodovod, který se má stavěti na hrad Karlův Týn skrz obec Budňany ze státních a zemských prostředků postaveny byly asi tři neb čtyry hydranty v hořejší části obce postrádající vody pitné k volnému užívání pro občanstvo toto, které letní doby sestává z Pražanů z návštěvníků, ku kterémužto účelu totiž zřízení vodovodu jakož i pro čerpací studnici postoupíme patřičného pozemku zdarma...*“⁸¹ Požadavek na vybudování tolik potřebného vodovodu pro hrad a bezprostřední část podhradí, kde byla soustředěna největší část pohostinských provozoven a turistických nálevení či ubytoven, zřetelně vypovídá nejen o vzrůstající návštěvnosti Karlštejna a okolí, ale i o nutnosti řešit zvládnutí zejména letního turistického ruchu v širší souvislosti, obecní zájem,

⁷⁹ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Prezentace / expozice, *KREMER, V. V., Muzeum na hradě Karlštejně (dějiny a popis karlštejnského muzea)*. Čáslav, 1982, nepublikovaný strojopis, s. 8.

⁸⁰ SOA Praha, SOKA v Berouně, fond ObÚ Budňany I., *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva* (25. 5. 1897 – 18. 7. 1924), inv. č. 2, protokol z jednání obecního zastupitelstva ze dne 29. 11. 1904.

⁸¹ Tamtéž.

rozmach živnostenského podnikání a potřeba zajištění odpovídající úrovně poskytovaných služeb v rámci turismu nevyjímaje. Z těchto důvodů byla neprodleně připravována i řada větších stavebních projektů, např. stavba nové okresní silnice ve směru na Mořinu a dále na Prahu a v opačném směru na Beroun a ke Sv. Janu pod Skalou, či potřebná regulace Mořinského potoka, který protéká podstatnou částí obce v těsném sousedství přístupové cesty na hrad, neboť „...*obec pod historicky památným hradem jest populárním místem výletním a musíme pečovati, aby zůstala obec naše v tom stavu v jakém při nejvyšší návštěvě Jeho Veličenstva našeho nejmilostivějšího císaře a krále v červnu r. 1901 schledána byla, což nám velí právě, pravá lojalita třeba jsme chudobnou obcí...*“⁸²

Jak vidno, pro obyvatele a představenstvo obce znamenala císařova návštěva před třemi a půl lety stále natolik významnou událost i osobní prožitek, že v jejich snahách o zkrášlení podhradní obce a o zkvalitnění služeb návštěvnické veřejnosti hrála velmi výraznou roli. Současně nebyla tato skutečnost nikdy opomenuta v souvislosti s jakoukoliv důležitou žádostí adresovanou okresnímu hejtmánství s dovětkem vyjadřujícím neutuchající lojalitu vůči mocnáři a monarchii. A nejen to. Neméně důležitým faktorem byla skutečnost, že první správce hradu a někdejší hradní stavitel Jan Štělba byl současně i členem obecního zastupitelstva a posléze i členem obecní rady⁸³. Nepochybně tak měl vliv na jednání představenstva obce z pohledu vedení státní správy hradu, jeho prezentace a v neposlední řadě i potřeb a aktivit spojených s návštěvnickým provozem hradu i rostoucím cestovním ruchem.

Velmi náročná stavba vodovodu pro hrad byla po dlouhých přípravách nakonec realizována v letech 1908 – 1910. Zdrojem pitné vody byly studny na levém břehu Berounky, odkud byla voda čerpána potrubím přes vrch Plešivec (jihovýchodně od hradu), kde se nacházel první vodojem. Odtud byla voda přes další přečerpávací stanici přiváděna dlouhým potrubím do hlavního vodojemu na temeni Kněží hory (severně od hradu), odkud byla již samospádem dovedena na hrad, přičemž hlavní vodojem s pomocnou čerpací stanicí zásoboval pitnou vodou nejen hrad, ale i část obce Budňany. Jistě není bez zajímavosti, že v základu tento vodovodní systém funguje až do dnešních dnů.

Karlštejn v období I. světové války

Rok 1914 a začátek I. světové války zasáhl do osudů Karlštejna zpočátku jen personálně, neboť s prvním dnem mobilizace odešel na frontu strážce hradu J. Bohuslav a

---

⁸² SOA Praha, SOKA v Berouně, fond ObÚ Budňany I., *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva* (25. 5. 1897 – 18. 7. 1924), inv. č. 2, protokol z jednání obecního zastupitelstva ze dne 29. 11. 1904.

⁸³ SOA Praha, SOKA v Berouně, fond ObÚ Budňany I., *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva* (25. 5. 1897 – 18. 7. 1924), inv. č. 2, protokoly z jednání obecního zastupitelstva ze dne 18. 6. 1897 – 5. 12. 1916.

správce hradu J. Střelba dostal od správního výboru příkaz, aby se souhlasem místodržitelství ustanovil strážce nového, opět z Bohuslavovy rodiny. Vzhledem k válečným událostem však bylo důvodně předpokládáno, že radikálně poklesne návštěvnost. Proto již od září 1914 správní výbor velmi zvažoval návrh na úplné uzavření hradu pro veřejnost samozřejmě včetně hradního muzea. Toto kritické období však bylo v průběhu roku 1915 překonáno a hrad zůstal veřejnosti přístupný i za cenu částečného omezení provozu i režimu prohlídek. V tomto roce byly také dokončeny odborné opravy poškozených historických církevních ornátů, které byly z rozhodnutí místodržitelství z dubna 1914 realizovány v Křesťanské akademii. Po navrácení byly znovu vystaveny v expozici hradního muzea. Současně byl pořízen podrobný inventární seznam mešních rouch a dalších liturgických předmětů, uložených v sakristii kostela Panny Marie, které byly stále používány církevními hodnostáři karlštejnské kapituly při bohoslužbách⁸⁴.

Dozorčí a správní výbor se i přes válečné události a nelehkou dobu snažil o maximální prosperitu, údržbu i správu hradu, včetně pořádání pravidelných bohoslužeb v kostele Panny Marie ve spolupráci s karlštejnskou kapitulou. Správní výbor ve spolupráci s Archeologickou komisí České akademie věd a umění také od roku 1915 připravoval pořízení kompletního a aktualizovaného soupisu hradního mobiliáře včetně muzejních sbírek. Jeho zpracováním byl pověřen dr. Karel Chytil, někdejší člen restaurační komise, který však tento úkol nikdy nerealizoval. Tím se otevřela cesta ke Karlštejnu pro dalšího odborného spolupracovníka akademie, tentokrát Zdeňka Wirtha, který se zadané práce ujal zpracováním seznamu karlštejnské literatury a uměleckých děl uchovávaných na Karlštejně.⁸⁵

Na jaře roku 1916 hrad zažil významnou událost v podobě oslav šestistého výročí narození Karla IV. Z příkazu pražského arcibiskupa se slavnost konala v Rytířské síni na hradě, jejíž součástí byla i vzpomínková slavnostní mše, sloužená budňanským farářem Richardem Holušou na polním oltáři v kapli sv. Mikuláše.

Na samém sklonku tohoto roku, uprostřed válečných událostí a nedlouho po smrti staříckého mocnáře, zemřel 3. 12. 1916 i první správce hradu Jan Střelba, jehož osoba byla po dlouhá léta spojena s osudy nejen hradu, ale i obce Budňany, v jejímž představenstvu léta působil. Ze zápisu ze schůze obecního zastupitelstva, konaného dva dny po této události, se dozvídáme, že starosta Ferdinand Strach v úvodu jednání všem oznámil, „...že v neděli dne 3.

---

⁸⁴ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka KM-DEPO / inventarizace, *Seznam používaných mešních rouch a oltářních potřeb z r. 1915, uložených v sakristii kaple P. Marie, ve stolní skříni inv. č. 95, příloha č. 1. k inventáři „A“*, datováno XI. 1915, list 1 – 4.

⁸⁵ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Presentace / expozice, *KREMER, V. V., Muzeum na hradě Karlštejně (dějiny a popis karlštejnského muzea)*. Čáslav, 1982, nepublikovaný strojopis, s. 12.

prosince 1916 zemřel na hradě Karlštejně dlouholetý člen obecního zastupitelstva a člen představenstva městyse Budňany p. Jan Střelba. Byl to poctivý muž ode všech milován a vážen, který měl vždy na mysli rozkvět naší obce a hleděl vždy a při každé příležitosti zájmy obce naší hájiti. Byl také svědomitým pokladníkem naší záložny Reiffeisenbank, kterou vedl nezištně. Budiž mu země lehkou...⁸⁶ Správní a dozorčí výbor tak stál před rozhodnutím o neodkladné personální změně ve vedení správy hradu, a tak na jeho návrh, schválený místodržitelstvím v Praze, byla dočasně pověřena správou hradu vdova po zesnulém správci M. Střelbová, jejíž jmenování do pozice správcové hradu bylo pouze na období do konce války.⁸⁷

Bezprostředně po ukončení války a vzniku republiky byl hrad od konce října 1918 z bezpečnostních důvodů pro veřejnost uzavřen a vzápětí i komisionálně zapečetěn zástupcem nové československé vlády dr. Herainem, za přítomnosti budňanského starosty Stracha a faráře Holuši, v doprovodu několika členů místní Sokolské jednoty. Hradní muzeum bylo uzavřeno, zastaveny byly též i bohoslužby v hradních svatyních a přístup do hradu nebyl povolován.

---

⁸⁶ SOA Praha, SOKA v Berouně, fond ObÚ Budňany I., *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva* (25. 5. 1897 – 18. 7. 1924), inv. č. 2, protokol z jednání obecního zastupitelstva ze dne 5. 12. 1916.

⁸⁷ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka *Prezentace / expozice, Úřední připomínka ve věci ochrany hradu Karlštejna*, č.j. 2627 ze dne 11. 12. 1918 a 28. 12. 1918, neúplný rukopisný záznam s řadou poznámek, se spisovou hlavičkovou doložkou C. K. zemského konzervátorského úřadu pro král. České, Praha 37-III., podepsaný K. Herainem, S. Sochořem a L. Láblerem, členy Správního výboru hradu Karlštejna.

3. Počátky novodobé prezentace, provozu a památkové ochrany objektu

3.1. Správní výbor hradu Karlštejna a konstituce první provozně technické správy objektu po vzniku ČSR

První Správní a dozorčí výbor pro správu hradu Karlova – Týna pracoval až do konce války. V souvislosti se zánikem rakousko – uherské monarchie a vznikem ČSR byl hrad Karlštejn ještě v roce 1918 převzat Ministerstvem veřejných prací v Praze, které následujícího roku jmenovalo nový, tentokrát čtyřčlenný Správní výbor hradu Karlštejna, jenž oficiálně zahájil svou činnost dne 18. 6. 1919 a převzal roli původního správního orgánu, jehož existence v této přechodné době již spíše už jen formální, byla k tomuto dni také ukončena.⁸⁸ Nový Správní výbor hradu Karlštejna, složený nyní ze zástupce ministerstva veřejných prací, ministerstva školství a národní osvěty a Zemského národního výboru byl doplněn o posledního člena, kterým měl být vždy zkušený odborný pracovník z oblasti stavebně technické a umělecké a jehož si jmenovaní zástupci státních institucí jednomyslně zvolili. Novinkou byla i volba náhradníků za každého člena správního výboru, která spadala do kompetence již pouze uvedeným státním úřadům.⁸⁹ V zásadních bodech se činnost správního výboru příliš nelišila od předchozí správní instituce, vyjma personálního obsazení. Do čela tohoto nově ustaveného správního výboru, jehož mandát byl opět tříletý, se dostal dr. Zdeněk Wirth, dlouholetý vědecký pracovník Uměleckoprůmyslového muzea v Praze, který byl v této době zároveň povolán na vznikající a formující se ministerstvo školství a národní osvěty, a s jehož osobou jsou spjaty další osudy hradu i jeho správního aparátu.⁹⁰ Technickým poradcem byl jmenován architekt Ludvík Lábler, někdejší Mockerův žák a asistent. Ve správním výboru dále zasedali Josef Piskač a Kamil Hilbert. Z válečné fronty se vrátil i původní strážce hradu Jaroslav Bohuslav, který byl po odvolání prozatímní správce M. Střelbové jmenován novým hradním správcem. Tento správní tým měl v dalších letech značný podíl na nových úpravách nejen areálu hradu, ale zejména na jeho expozici a prezentaci i řízení návštěvnického provozu.

Bezpečnostní uzavírka hradu, trvající od převratných říjnových dnů 1918, platila až do jara 1919, kdy se na hradě poprvé sešel nový správní výbor, který rozhodl o jeho opětovném zpřístupnění v dubnu 1919. Zdeněk Wirth byl také oficiálně pověřen řešením problematiky

---

⁸⁸ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Prezentace / expozice, *Pravidla pro dozorčí a správní službu pro hrad Karlštejn v Čechách*, nedatováno (dle textace před 28. 10. 1918), avšak s datem uvedením v platnost této normy od 18. 6. 1919.

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Prezentace / expozice, *KREMER, V. V., Muzeum na hradě Karlštejně (dějiny a popis karlštejnského muzea)*. Čáslav, 1982, nepublikovaný strojopis, s. 14.

památkové ochrany hradu a jako historik umění se ujal sepsání nového průvodce hradem, který v textové podobě dokončil ještě též rok.⁹¹

3. 2. Zdeněk Wirth a jeho vliv na prezentaci i správu hradu v průběhu první republiky

Pro Z. Wirtha nebyl Karlštejn neznámým místem, neboť se o historickou, stavební, správní i prezentační problematiku hradu zajímal již mnohem dříve, a to díky vazbě na svého někdejšího učitele B. Matějku, který se v závěru své profesní i životní dráhy stal autorem první koncepce a instalace hradního muzea (1904 – 1906). Do tohoto období lze klást počátek Wirthova značného zájmu o Karlštejn, v němž důležitou roli sehrál právě jeho oblíbený mentor, jehož si Wirth velmi vážil a který Wirthovi také nepochybně poskytl řadu důležitých informací a pravděpodobně i potřebnou pramennou základnu a dokumentaci týkající se karlštejnské problematiky.⁹² Důležitou skutečností byla i jeho spolupráce s Maxem Dvořákem, předsedou c. k. Ústřední komise pro památkovou péči jakožto odborného památkového úřadu. Dvořáka si Wirth nesmírně vážil a s jeho názory na ochranu památek se ve velké míře ztotožňoval. Max Dvořák si naopak velmi cenil Wirthových odborných a organizačních schopností⁹³.

Nejspíše ještě před válkou začal Wirth pracovat na soupisu památek hradu Karlštejn, který měl být vydán i jako samostatný svazek v rámci Topografie hořovického okresu⁹⁴. Vzhledem ke čtyřletým válečným událostem, které téměř celé strávil Wirth na frontě, však byla práce na tomto projektu svěřena K. Chytilovi, a přestože mu Wirth v roce 1916 předal své zpracované podklady, zejména karlštejnskou bibliografii a ikonografii, Chytil svou práci nikdy nedokončil.⁹⁵

Z. Wirth od počátku svého působení ve Správním výboru hradu Karlštejn věnoval maximální pozornost především dochovanému mobiliárnímu fondu a středověké výzdobě hradu, kterým se snažil zajistit především odbornou památkovou péči a současně i restaurování nejcennějších předmětů a nástěnných maleb. Se stejným zaujetím pracoval na

---

⁹¹ UHLÍKOVÁ, Kristina. *Zdeněk Wirth, první dvě životní etapy (1878 – 1939)*. Praha, 2010. Národní památkový ústav, ústřední pracoviště. s. 122 – 123. ISBN 978-80-87104-60-6.

⁹² UHLÍKOVÁ, Kristina. *Zdeněk Wirth, první dvě životní etapy (1878 – 1939)*. Praha, 2010. Národní památkový ústav, ústřední pracoviště. s. 98. ISBN 978-80-87104-60-6.

⁹³ Tamtéž, s. 56 – 57.

⁹⁴ Soupisové topografické projekty Archeologické komise České akademie věd a umění, jejímž hlavním posláním bylo vytvoření Soupisu památek v zemích Království českého.

⁹⁵ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Prezentace / expozice, *KREMER, V. V., Muzeum na hradě Karlštejně (dějiny a popis karlštejnského muzea)*. Čáslav, 1982, nepublikovaný strojopis, s. 12.

kompletaci ikonografické sbírky hradu i na dokončení karlštejské bibliografie. Pod jeho vedením začal Správní výbor připravovat restaurování gotických oltářů, především tzv. Budňanskou archu (původně z podhradního kostela sv. Palmácia) a vzácného diptychu z dílny Tomáše z Modeny, které bylo realizováno v obrazárně Spolku vlasteneckých přátel umění za osobního dozoru jejího ředitele V. Kramáře restaurátorem J. Bělohoubkem. Není bez zajímavosti, že na tento restaurátorský projekt poskytlo finanční příspěvek ministerstvo školství a národní osvěty, nepochybně přičiněním samotného Wirtha.⁹⁶

Úpravy expozice hradního muzea Zdeňkem Wirthem

Od roku 1920 také začal s postupnou reinstalací primární Matějkovy expozice hradního muzea. V první řadě ve vstupní Dvořenínské síni reinstaloval úvodní expozici, která vypovídala o stavebně historickém vývoji hradu. Zahrnovala mimo jiné i okolnosti a průběh puristické restaurace arch. Mockerem. Z těchto důvodů nechal i zarámovat vybranou část plánové dokumentace (z Mockerovy pozůstalosti)⁹⁷. V průběhu dvacátých let sem soustředil další část karlštejské ikonografické sbírky, včetně kreseb, grafik a vedut významných českých hradů v 19. století, jež měla dokládat období romantismu spojeného s touhou po obnově hradu.⁹⁸

Na počátku jeho instalačních úprav byla také revize předmětů vystavených v hradním muzeu, během níž došlo k částečné redukci ve vitrínách prezentovaných předmětů, převážně archeologické povahy. Toto „vyčištění“ a následnou konzervaci prováděl v letních a podzimních měsících roku 1920 Wirthem povolaný odborník z Muzea hl. města Prahy Karel Svoboda. Záměrem byla nejen úprava a zatraktivnění stávajícího hradního muzea, založeného na kmenovém sbírkovém fondu, ale současně i vytvoření muzea velkých Lucemburků.

V souvislosti s expozičními úpravami a prezentací obecně řešil správní výbor pod Wirthovým vedením i problematiku návštěvnického provozu hradu. Příkladem toho je zřízení pokladny vstupenek v otevřeném arkádovém přízemí Císařského paláce, kde však bylo situováno lapidárium. V rámci provozních požadavků bylo toto lapidárium přeinstalováno s tím, že část sbírky převážně architektonických článků byla přenesena do přízemních prostor Velké věže, kam již od restaurace hradu byly soustřeďovány předměty, které byly nalezeny

---

⁹⁶ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Prezentace / expozice, *KREMER, V. V., Muzeum na hradě Karlštejně (dějiny a popis karlštejského muzea)*. Čáslav, 1982, nepublikovaný strojopis, s. 14.

⁹⁷ Rámařské a další práce na přípravě a adjustaci předmětů v Dvořenínské síni si vyžádaly náklad 5.000 Kč, který uhradilo ministerstvo veřejných prací.

⁹⁸ UHLÍKOVÁ, Kristina. *Zdeňek Wirth, první dvě životní etapy (1878 – 1939)*. Praha, 2010. Národní památkový ústav, ústřední pracoviště. s. 123. ISBN 978-80-87104-60-6.

během oprav, nebo které byly v průběhu stavebních prací vyměněny za kopie⁹⁹. Do Rytířské síně byl v této době přenesen a nainstalován barokní nábytek a další slohové vybavení převážně sakrálních prostor, které bylo situováno ve východní části sálu, při kapli sv. Mikuláše. Zde tak vytvářelo v podstatě kostelní zařízení, kde byly v minulosti konány bohoslužby. Správní výbor nechtěl v souvislosti s reinstalací Rytířské síně příliš zasahovat do ustáleného pořádku činnosti kapituly, avšak s přihlédnutím ke skutečnosti, že od roku 1919 probíhaly bohoslužby v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Mariánské věži, přistoupil po dohodě s arcibiskupskou konzistoří k nové instalaci oltáře sv. Antonína a sv. Jana Nepomuckého právě do kaple sv. Mikuláše, přičemž byla z prostoru před kaplí sejmuta rozměrná kazatelna a jako instalačně nepoužitelná nabídnuta v rámci památkového úřadu k zapůjčení jinému kostelu.¹⁰⁰

Restaurovaný diptych Tomáše z Modeny¹⁰¹ a alabastrová soška Panny Marie¹⁰² dostaly nové místo v Audienční síni, přičemž pro prezentaci alabastrové sošky nechal Z. Wirth zhotovit bezpečnostní a ochranný skleněný cylindr, který byl vyroben jako sponzorský dar Karlštejnu sklářem L. Morávkem v jeho sklárně v Libochovicích¹⁰³, a z tzv. Karlovy ložnice byly odstraněny muzejní skříňové vitríny. V Hodovní síni bylo zcela nově instalováno samostatné oddělení pro prezentaci všech drobných předmětů muzejního charakteru, které sem byly soustředěny a prezentovány ve stolových vitrínách. Do kaple sv. Kateřiny byl v novém rámu adjustován fragment gotického vitrážového okna s motivem Ukřižování, a přestože sakrální prostory nebyly předmětem muzejní instalace, svou roli zde sehrála autentičnost sklomalby, pocházející původně právě z tohoto prostoru. Do kaple sv. Kříže byl naopak vrácen soubor barokních svíců.¹⁰⁴

Správní výbor také usiloval o další rozšiřování ikonografické sbírky hradu, která byla zaměřena zejména na veduty zachycující nejen Karlštejn a jeho proměny v 18. a 19. století, ale i na další české hrady a zámky. Sbírkou byla postupně rozšiřována nejen koupěmi, ale i dary či odkazy děl rozdílného stáří, technického i materiálového zpracování a samozřejmě i umělecké kvality¹⁰⁵.

⁹⁹ Ve dvou přízemních místnostech Velké věže již byly uloženy i fragmenty gotických dubových truhlic z kaple sv. Kříže, okenní kružby, kamenné koule z obléhání a podobné předměty.

¹⁰⁰ Pravděpodobně boční oltář sv. Antonína a sv. Jana Nepomuckého i kazatelna byly součástí barokního vybavení kostela Nanebevzetí Panny Marie v Mariánské věži.

¹⁰¹ SH Karlštejn. Mobilární fond, inv. č. KA 3667, diptych T. da Modena. Před rokem 1355.

¹⁰² SH Karlštejn. Mobilární fond, inv. č. KA 4603 A,B, tzv. alabastrová Madona. 14. století.

¹⁰³ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Prezentace / expozice, *KREMER, V. V., Muzeum na hradě Karlštejně (dějiny a popis karlštejnského muzea)*. Čáslav, 1982, nepublikovaný strojopis, s. 16.

¹⁰⁴ SH Karlštejn. Mobilární fond, inv. č. KA 5786, karton se souborem 234 historických fotografií a pohlednic.

¹⁰⁵ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Prezentace / expozice, *KREMER, V. V., Muzeum na hradě Karlštejně (dějiny a popis karlštejnského muzea)*. Čáslav, 1982, nepublikovaný strojopis, s. 15.

Wirthovy úpravy expozice hradního muzea, nová adjustace předmětů, výroba muzejních expozičních vitrín, knihovnických regálů a další související uměleckořemeslné práce, k nimž patřila i výroba odlitků soch Karla IV. a Václava IV. včetně soklových konzol¹⁰⁶, si od počátku 20. let 20. stol. vyžádaly náklad 36.000 Kč. V tomto rozpočtu bylo dokonce počítáno s částkou 12.000 Kč na převoz historického nábytku z rakouského císařského zámku v Laxenburku zpět na Karlštejn¹⁰⁷, avšak takto velkorysý projekt nakonec nebyl realizován. V listopadu 1921 byly tehdejší Společnosti vlasteneckých přátel umění¹⁰⁸ zapůjčeny originály dvou deskových obrazů Mistra Theodorika, které byly v kapli sv. Kříže nahrazeny kopiemi.¹⁰⁹

V závislosti na řadě expozičních úprav bylo nutno vydat i nového průvodce hradem, reflektujícího změny v instalační náplni a v novém uspořádání hradního muzea, neboť původní a opakovaně vydávaný Střelbův průvodce¹¹⁰ (naposledy v roce 1919) již v tomto ohledu ztrácel svou vypovídací schopnost. Přestože nový průvodce byl textově dokončen Z. Wirthem již na sklonku roku 1919, světlo světa spatřil až v roce 1921.¹¹¹

Jednoduchá nebyla ani finanční a rozpočtová stránka, a to nejen samotného provozu hradu, ale zejména reinstalačních, výstavnických, uměleckořemeslných i pořizovacích aktivit¹¹² správního výboru pod Wirthovým vedením. Státní finanční subvence nebyly však neomezené a zemská politická správa nepřipouštěla nároky na zvýšené finanční výdaje. Celý problém s nedostatkem financí byl tak často řešen krátkozrace čerpáním z objemu dotace na následující roční období, čímž se tato samozřejmě snižovala, a to i na úkor stavební či provozní údržby objektu, takže „...*Správní výbor hradu prakticky zápasil s každým halěrem, který bylo nutno strádat na opravy hradní...*“¹¹³ Zemská politická správa důrazně žádala o včasné vyúčtování záloh poskytnutých na výkup obrazů, „... *a při každém vydání používáno bylo zcela byrokratického úřadování, jako by se ani nejednalo o záležitosti ryze kulturní...*“¹¹⁴

V roce 1924 byly hradní sbírky obohaceny pořízením odlitků gotických artefaktů, především sochy Panny Marie z východního průčelí Staroměstské radnice a další série odlitků

¹⁰⁶ Jednalo se o kaširované sádrové odlitky kamenosochařské výzdoby Staroměstské mostecké věže.

¹⁰⁷ Jednalo se především o středověké lůžko s baldachýnem, odvezené císařem Františkem I. po jeho návštěvě Karlštejna v r. 1812. Ve sbírkách Laxenburgu je tento předmět dodnes.

¹⁰⁸ Pozdější Národní galerii v Praze.

¹⁰⁹ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Presentace / expozice, KREMER, V. V., *Muzeum na hradě Karlštejně (dějiny a popis karlštejnského muzea)*. Čáslav, 1982, nepublikovaný strojopis, s. 18.

¹¹⁰ STŘELBA, Jan. *Karlštejn. Průvodce po hradě a okolí*. Praha, nedatováno. Vydavatelství Pavla Křobra.

¹¹¹ UHLÍKOVÁ, Kristina. *Zdeněk Wirth, první dvě životní etapy (1878 – 1939)*. Praha, 2010. Národní památkový ústav, ústřední pracoviště. s. 122 – 123. ISBN 978-80-87104-60-6.

¹¹² Jednalo se o řízený nákup uměleckých předmětů s karlštejnskou tematikou, o které byly Správním výborem cíleně obohacovány či doplňovány sbírky hradního muzea.

¹¹³ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Presentace / expozice, KREMER, V. V., *Muzeum na hradě Karlštejně (dějiny a popis karlštejnského muzea)*. Čáslav, 1982, nepublikovaný strojopis, s. 18.

¹¹⁴ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Presentace / expozice, KREMER, V. V., *Muzeum na hradě Karlštejně (dějiny a popis karlštejnského muzea)*. Čáslav, 1982, nepublikovaný strojopis, s. 18.

parléřovských bust z triforia katedrály sv. Víta, přičemž práce na nich vedl arch. K. Hilbert. V následujícím roce zakoupilo ministerstvo školství a národní osvěty od malíře Emanuela Dítě rozměrnou olejomalbu na plátně, nazvanou „Stavba hladové zdi v Praze“, která byla jako ministerský deponát vystavena od roku 1926 v prostoru tzv. Karlovy ložnice.¹¹⁵

V letech 1926 – 1927 byla provedena řádná revize a inventarizace všech uměleckých a historických předmětů pod vedením Z. Wirtha, který byl v té době na ministerstvu školství a národní osvěty povýšen a zároveň jmenován sekčním šéfem, přičemž rozsah kompetencí, plynoucí z jeho nové pozice, prakticky odpovídal pravomocem dnešního ministra kultury, avšak logicky bez politického vlivu, což ho přirozeně uchránilo před jakýmkoliv politickými zemětřeseními¹¹⁶. Nově bylo znovu upraveno a doplněno i lapidárium v otevřeném přízemí Císařského paláce. Instalačních prací se v roce 1926 ujal ing. Ludvík Lábler, stavebně technický poradce správního výboru¹¹⁷. Současně byl v nepřístupném suterénu paláce, v místech někdejší konírny, zřízen i depozitář – sklad pro bezpečné uložení menších stavebních článků či artefaktů s nižší vypovídací schopností a podobných předmětů kulturní a historické povahy.¹¹⁸

Ve stejné době byla pod Wirthovým vedením prováděna konzervace nástěnných maleb v kostele Panny Marie, sejmutých transferů maleb ze schodiště Velké věže a následně bylo přikročeno ke konzervaci 24 deskových obrazů Mistra Theodorika, které vykazovaly známky poškození. Významným přírůstkem do ikonografické sbírky hradu bylo 74 originálních kreseb exteriérů i interiérů hradu, jejichž autory byli Karel a Adolf Liebscherové a které byly použity Augustem Sedláčkem v šestém díle jeho „Hradů, zámků a tvrzí království českého“. Do hradních sbírek se tak tento velmi cenný dokumentační materiál dostal 2. 12. 1927 včetně dalších 25 originálů s vyobrazením významných českých hradů a zámků. Není jistě bez zajímavosti, že ve stejném roce byla i vydána nová emise československých poštovních známek, poprvé s motivem hradu Karlštejn, a to v hodnotách 20 haléřů, 1,20 Kč, 1,50 Kč a 2,50 Kč.¹¹⁹

V souvislosti s oslavami svatováclavského milénia v roce 1929, spojenými s připravovanou výstavou na Pražském hradě, zapůjčil Správní výbor hradu Karlštejn pro tyto účely triptych Tomáše z Modeny ze severní oltářní stěny kaple sv. Kříže. Výstava byla

---

¹¹⁵ Tamtéž, s. 19.

¹¹⁶ UHLÍKOVÁ, Kristina. *Zdeněk Wirth, první dvě životní etapy (1878 – 1939)*. Praha, 2010. Národní památkový ústav, ústřední pracoviště. s. 68. ISBN 978-80-87104-60-6.

¹¹⁷ Ludvík Lábler zastával pozici stavbyvedoucího v poslední fázi stavební obnovy hradu.

¹¹⁸ MERHOUT, Cyril. *Přírodní, umělecké a historické památnosti – západní Čechy: Karlštejn*. Sešit č. 21. Praha, 1930. s. 8. Nakladatelství Melantrich.

¹¹⁹ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Presentace / expozice, *KREMER, V. V., Muzeum na hradě Karlštejně (dějiny a popis karlštejnského muzea)*. Čáslav, 1982, nepublikovaný strojopis, s. 22.

uspořádána ve Vladislavském sále od května do října a zapůjčený triptych se vrátil zpět na Karlštejn 25. 10. 1929.

V letech 1932 – 1934 probíhala opětovná inventarizace mobiliárního fondu, při níž byly poprvé všechny předměty opatřeny štítkem s inventárním číslem¹²⁰.

Ve třicátých letech byl ministerstvem školství a národní osvěty (z popudu Správního výboru) dán podnět k pořízení poměrně rozsáhlé a kvalitní exteriérové i interiérové fotodokumentace hradu, a to nejen státním fotoměřickým ústavem, ale zejména od roku 1937 i dalšími soukromými, vesměs renomovanými fotoateliéry, příkladně firmou Eckert. O slovo se přihlásil i filmový průmysl, neboť na hradě byla natáčena Vrchlického Noc na Karlštejně hned ve dvou verzích, v roce 1937 a 1938. Správní výbor fotografování i filmování povoloval za podmínky, že z každého provedeného snímku obdrží bezúplatně tři exempláře fotografie. Nadto byla tato povolení k fotografování i ekonomicky zajímavá, neboť za každou realizaci byl účtován poplatek ve výši 500,- Kč, zúčtováný ve prospěch fondu hradní stráže¹²¹. Díky těmto skutečnostem vznikla poměrně široká kolekce velmi významného dokumentačního materiálu, uložená v hradních sbírkách a archivu dodnes.¹²²

Utváření instituce prvorepublikové výkonné správy hradu

V těsné návaznosti na změny prezentace a reinstalaci hradního muzea, řešil správní výbor i formování a personální zajištění vlastního výkonného správního aparátu, zajišťujícího návštěvnický provoz včetně prezentace, údržby a úklidu, bezpečnosti hradu i ochrany sbírek. V neposlední řadě zajišťoval i celkový administrativní a účetní chod objektu. Z těchto důvodů byl zrušen starý služební řád z roku 1905¹²³, který nahradila nová právní norma schválená ministerstvem veřejných prací a dne 23. 4. 1921 vydaná v platnost v podobě nového Služebního řádu pro správce hradu Karlštejna¹²⁴. Pro administrativní činnost byla v květnu 1921 pořízena i nová úřední razítka s nápisem „*Správní výbor hradu Karlštejna*“ a vyobrazením hradu, stejně jako i nová pamětní kniha, kterou vytvořili žáci Uměleckoprůmyslové školy v Praze¹²⁵.

¹²⁰ Tamtéž, s. 24.

¹²¹ Rozpočtový fond hradní stráže byl v podstatě fondem mzdovým, neboť sloužil k finančnímu krytí mezd a odměn zaměstnanců hradu.

¹²² SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 5786, karton se souborem 234 historických fotografií a pohlednic.

¹²³ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Prezentace / expozice, *Zatímní pravidla pro dozorce a správní službu pro hrad Karlův – Týn v Čechách, nedatováno (opis)*.

¹²⁴ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Prezentace / expozice, *Služební řád pro správce hradu Karlštejna*, čj. 25.207/IV., schváleným Ministerstvem veřejných prací v Praze, dne 27. 6. 1921, podepsán Dr. K. Piskač v. r. ze dne 23. 4. 1921, 6 listů (opis).

¹²⁵ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Prezentace / expozice, *KREMER, V. V., Muzeum na hradě Karlštejně (dějiny a popis karlštejnského muzea)*. Čáslav, 1982, nepublikovaný strojopis, s. 16.

Služební řád v devíti paragrafech poprvé upravoval služební poměr správce hradu jako hradního úředníka, který vznikl na základě smlouvy uzavřené mezi ním a zemskou politickou správou a poté schválené i ministerstvem veřejných prací s tím, že akt podpisu této smlouvy se rovnal úřednímu slibu. Jeho bezprostředním nadřízeným byl Správní výbor hradu Karlštejn a vyšší instancí pak ministerstvo veřejných prací, jehož rozhodnutí byla prováděna prostřednictvím Zemské politické správy v Praze, která zároveň vykonávala kontrolní činnost správy hradu v hospodářské a účetní oblasti. Správce byl povinen uposlechnout nařízení Správního výboru hradu Karlštejna a nadřízených úřadů nebo jejich představitelů. Současně měl vůči těmto nadřízeným činitelům ohlašovací povinnost v případě zjištěných závad či jakýchkoliv nepřístojností, jejichž řešení nebylo v jeho pravomoci anebo mu nenáleželo vůbec.

Správce hradu byl za každých okolností povinen vždy a ve všech oblastech své činnosti hájit zájmy hradu jako státního majetku a zastupovat státní správu v rozsahu svých kompetencí. Tzv. domácí řád pak upravoval práva a povinnosti správce plynoucí z vlastnictví hradu a k němu náležejících pozemků v tom smyslu, aby hradní majetek nebyl nikým jakkoliv poškozován, a to ani sousedy, ani obyvateli hradu a jeho zaměstnanci.

K dalším základním povinnostem správce hradu patřilo i přesné dodržování důležitého „*Předpisu o prohlídce hradu Karlštejna*“¹²⁶ vydaného správním výborem již dne 1. 7. 1919 ve znění pozdějších úprav a doplnění. Správce musel zejména podle potřeby zjišťovat, minimálně však ve čtvrtletních obdobích (vždy v lednu, v dubnu, v červenci a v říjnu), jsou-li všechny historické a umělecké předměty v pořádku a na svých místech, stejně jako další movitý majetek, a o každé provedené kontrole byl povinen sepsat protokol, podepsaný jím i strážcem hradu, a jeho opis neprodleně zaslat správnímu výboru. Stejně tak správce po odborné stránce dohlížel na stavebně technický stav hradních budov a všech jejich částí včetně příslušenství, podobně jako na řádné udržování zeleně, hradních zahrad a osázených hradních svahů, územně náležejících k hradu. Správce též dohlížel na činnost svého podřízeného – strážce hradu¹²⁷, aby své povinnosti plnil řádně a svědomitě, stejně jako ostatní osoby zaměstnané na hradě nebo v hradních zařízeních souvisejících s návštěvníckým

---

¹²⁶ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Presentace / expozice, *Služební řád pro správce hradu Karlštejna*, čj. 25.207/IV., schváleným Ministerstvem veřejných prací v Praze, dne 27. 6. 1921, podepsán Dr. K. Piskač v. r. ze dne 23. 4. 1921, 6 listů (opis), s. 2.

¹²⁷ Strážce hradu měl v pracovní náplni nejen údržbu, úklid a dozorčí službu, ale současně i prováděl návštěvníky hradním muzeem a zpřístupněnými prostorami a v neposlední řadě vykonával ostrahu objektu.

provozem hradu.¹²⁸ Důležitou povinností správce hradu bylo dodržování klíčového režimu, které spočívalo v důsledném ukládání všech klíčů od hradu, bran, budov, jejich částí, dále místností a skříní, a to na bezpečném, k tomu určeném místě. Všechny klíče musely být přesně označeny tak, aby byly kdykoliv k dispozici, zejména v případě požáru. Pracovní klíče správce i nadále vydával strážci hradu (popř. výpomocným strážcům hradu) a po uzavření hradu je opět přebíral a ukládal v souladu s nařízením, že všechny hradní klíče musely být vždy a za každých okolností na noc bezpečně uloženy. Za veškeré škody vzniklé opomenutím či z nedbalosti ze strany své osoby či podřízených pracovníků byl správce plně zodpovědný.¹²⁹

Mezi další pracovní povinnosti správce patřilo i vítání a provázení zvláště důležitých osob s významným společenským, odborným či politickým postavením včetně zástupců zahraničních vlád a národů.

V oblasti stavební údržby a technického stavu objektu byl správce povinen v každé době pravidelně kontrolovat stav hradu a všech jeho částí i vnitřního zařízení a odstraňovat vzniklé závady a nedostatky. O zjištěných závadách musel neprodleně písemně informovat správní výbor, který měl rozhodovací pravomoc; to však neplatilo v případech, kdy by hrozilo nebezpečí z prodlení, kdy správce zajišťoval nápravu věcí na vlastní odpovědnost a tuto skutečnost teprve následně oznamoval správnímu výboru. Během realizace stavebních či údržbových prací v areálu hradu správce dohlížel na řádné a odborné provádění těchto činností a pracovních postupů, předem schválených správním výborem, včetně kontroly bezvadnosti stavebních hmot a povinnosti vést stavební deník s přesnými záznamy o průběhu akce a v neposlední řadě i potvrzovat režijní listiny. Rozhodující pravomoc ve věci zadávání stavebních prací příslušela pouze ministerstvu veřejných prací, které však mohlo zadat provedení drobných stavebních oprav přímo hradnímu správci, pokud k této činnosti měl platné živnostenské oprávnění a to na základě nabídkového řízení a za podmínky splnění kvalifikačních předpokladů platných pro státní stavební práce. Ne zcela typickou povinností samotného správce byla péče o hradní vodovod, včetně technologií, vodojemu a čerpací stanice, a především o jeho nepřetržitý provoz tak, aby byl v každé době zajištěn dostatek vody pro případ požáru. Správce musel dohlížet na správné užívání vodovodu mimohradními

---

¹²⁸ Jednalo se především o tzv. výpomocné strážce hradu, tj. sezónní pracovníky, zajišťující především průvodcovskou a dozorčí službu, a dále o „výpomocné síly“ pro oblast provozu hradu (obsluha čerpací stanice, údržba a úklid, úschovna, atd.).

¹²⁹ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Prezentace / expozice, *Služební řád pro správce hradu Karlštejna*, čj. 25.207/IV., schváleným Ministerstvem veřejných prací v Praze, dne 27. 6. 1921, podepsán Dr. K. Piskač v. r. ze dne 23. 4. 1921, 6 listů (opis).

uživateli¹³⁰ a v případě nutnosti přívod vody těmto uživatelům přechodně omezit či přímo zastavit, zejména z důvodů požární bezpečnosti.¹³¹

Ve věcech personálních byl správce oprávněn udílet rozkazy a nařízení vůči svým podřízeným, s právem zvýšené kontroly všech výpomocných pracovníků, které najímal „*případ od případu*“ podle provozních a sezónních potřeb objektu. Hradnímu strážci vydával opět podle provozních potřeb vstupenky, úředně schváleného tištěného průvodce hradem a další pomůcky, schválené správním výborem. Správný prodej vstupenek a upomínkových předmětů správce kontroloval a denně záúčtoval tržby plynoucí z jejich prodeje.¹³²

V administrativně – správní oblasti správce hradu každoročně, nejdéle vždy do 20. dubna, předkládal správnímu výboru detailní finanční rozpočet, rozdělený na práce „*řádné a mimořádné*“ v oblasti stavebních oprav, údržby hradního vodovodu a nových zařízení či vybavení¹³³. Rozpočet zpracovával nejen na základě zjištěných závad, ale i s ohledem na provozně technické potřeby hradu. Správní výbor sestavený rozpočet poté předkládal ke schválení Zemské politické správě v Praze. Dále vykonával práci kancelářskou, správní a účetní, zejména vedl podací knihu došlé korespondence a spisům přiděloval pořadové číslo jednací, vedl inventární knihy hradního majetku a veškerého provozního materiálu, do nichž zaznamenával jejich pohyb, přírůstky, úbytky a případné opotřebení. Mezi jeho další úřední povinnosti patřilo vedení památné knihy, do níž zaznamenával důležité události, návštěvy významných osobností, větší stavební počiny na hradě i např. živelní pohromy. Dále byl povinen důsledně zpracovávat účetnictví, finanční pohyby na straně příjmové a výdajové vedl v úředně zavedených účetních knihách. V neposlední řadě správce hradu vedl knihu stížností, kterou předkládal na požádání návštěvníkům hradu, kteří do ní zaznamenávali svá přání či stížnosti, avšak po řádném prokázání osobní totožnosti. Zcela zvláštní paragraf služebního řádu upravoval i vztah správy hradu k církevním hodnostářům na hradě stále činné karlštejnské děkanské kapituly, v němž správní výbor přímo přikazoval, že „...*jednání*

---

¹³⁰ Hradní vodojem s čerpací stanicí zásoboval pitnou vodou nejen hrad, ale i podhradní část obce Budňany.

¹³¹ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Presentace / expozice, *Služební řád pro správce hradu Karlštejna*, čj. 25.207/IV., schváleným Ministerstvem veřejných prací v Praze, dne 27. 6. 1921, podepsán Dr. K. Piskač v. r. ze dne 23. 4. 1921, 6 listů (opis).

¹³² SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Presentace / expozice, *Služební řád pro správce hradu Karlštejna*, čj. 25.207/IV., schváleným Ministerstvem veřejných prací v Praze, dne 27. 6. 1921, podepsán Dr. K. Piskač v. r. ze dne 23. 4. 1921, 6 listů (opis), s. 5.

¹³³ Finanční rozpočet oprav a stavební údržby byl správcem hradu s dostatečným předstihem sestavován vždy na následující rok, v němž byly naplánované a schválené práce realizovány.

*hradního správce s těmito duchovními osobami musí býti za každých okolností slušné a zdvořilé; jemu přináležel starati se o to, aby stejně se chovali i jeho podřízení...*¹³⁴

Nový služební řád rovněž upravoval i pracovní pohotovost spojenou s fyzickou ostrahou objektu, která nedovolovala svévolně se vzdálit z hradu, neboť i hradní správce byl povinen před každým opuštěním hradu oznámit tuto skutečnost svému podřízenému hradnímu strážci, který ho po dobu nepřítomnosti zastupoval. Totéž platilo v případě správcova onemocnění nebo při jiné závažné překážce v práci či jakékoliv služební nezpůsobilosti. Bez vědomí nadřízených (a bez jejich schválení) nesměl hradní správce také pobývat žádnou noc mimo hrad. Dovolenu mu v rozsahu maximálně jednoho týdne uděloval jménem Správního výboru hradu Karlštejn pouze jeho předseda (Z. Wirth), přičemž udělení případné delší dovolené na zotavenou podléhalo schvalovacímu stanovisku ministerstva veřejných prací.¹³⁵

Z. Wirth se v průběhu svého působení věnoval zejména zhodnocení kmenových sbírek karlštejnského mobiliáře a hodnotnou vnitřní výzdobu hradu, především pak jeho sakrálních prostor. Současně se zaměřil na jejich památkovou ochranu, odbornou péči a v neposlední řadě vyvíjel velkou snahu o jejich konzervaci a v řadě případů i o restaurátorské zákroky. Jeho cílem bylo i sestavení ucelené sbírky ikonografie s karlštejnskou tematikou, stejně jako kompletace literatury týkající se hradu. Ve vstupní (Dvořeniňské) síni v průběhu let vytvořil expozici architektonického vývoje hradu, puristickou restauraci nevyjímaje, čímž položil i základ budoucí existence historické vstupní expozice.

Přestože Z. Wirtha v pozici předsedy Správního výboru hradu Karlštejna postupně vystřídali Ing. Čermák (1935) a následně přednosta odboru ministerstva školství a národní osvěty R. Rixi (1938), udržel si Z. Wirth i nadále svou pevnou vedoucí pozici v tomto správním útvaru, takže býval někdy označován současně i za ředitele hradu Karlštejna.

Svou nezastupitelnou roli Z. Wirth sehrál i v oblasti vzniku a letitého formování novodobého výkonného aparátu odborně a metodicky řízeného státního správního orgánu hradu, který se stal elementární platformou pro následný vývoj moderního institutu správy památkového objektu, fungujícího dodnes.

---

¹³⁴ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Presentace / expozice, *Služební řád pro správce hradu Karlštejna*, čj. 25.207/IV., schváleným Ministerstvem veřejných prací v Praze, dne 27. 6. 1921, podepsán Dr. K. Piskač v. r. ze dne 23. 4. 1921, 6 listů (opis), s. 6.

¹³⁵ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Presentace / expozice, *Služební řád pro správce hradu Karlštejna*, čj. 25.207/IV., schváleným Ministerstvem veřejných prací v Praze, dne 27. 6. 1921, podepsán Dr. K. Piskač v. r. ze dne 23. 4. 1921, 6 listů (opis), s. 5.

3.3. Protektorát Čechy a Morava: Karlštejn naposledy bezpečným trezorem pro národní poklady i předmětem specifického záměru ve službách nacistické ideologie

Hrad Karlštejn zůstal přístupný veřejnosti i po dramatických událostech druhé poloviny roku 1938 v souvislosti s mnichovskou dohodou. Situace se příliš nezměnila ani po 15. březnu 1939. Expozice hradního muzea zůstala v té podobě, v jaké ji v průběhu dvacátých a třicátých let upravil, reinstaloval a doplnil Z. Wirth. Válečné události do značné míry zmrazily další instalační a prezentační aktivity (a to i z důvodné obavy, aby podobné akce v jakémkoliv ohledu zbytečně nevzbuzovaly přílišnou pozornost nacistů), takže Z. Wirth se věnoval tvorbě obsáhlé publikace o hradě Karlštejně, kterou s kolegiem Správního výboru hradu Karlštejna připravoval již od poloviny 30. let. Přestože však na tomto díle usilovně pracoval po celé období II. světové války, k jejímu poválečnému vydání bohužel nakonec nedošlo¹³⁶. Přestože byl Karlštejn záhy převeden do vlastnictví okupační mocnosti, zůstával během protektorátu v nezměněné podobě i správní systém hradu včetně nadřízeného Správního výboru hradu Karlštejna. V něm měl rozhodující slovo nejen opět Z. Wirth, ale i nově zástupci ministerstva dopravy a techniky¹³⁷, Ing. Kubiček a Ing. Břetislav Štorm. Správcem hradu byl roku 1939 ustanoven někdejší důstojník československé armády Jindřich Sechert, strážcem hradu zůstal Jaroslav Bohuslav. Z důvodu odborného zpracování hradního inventáře v této době na hrad navíc dojížděl i dr. Karel Guth, ředitel Národního muzea v Praze, přičemž fyzický soupis mobiliáře prováděl jeho asistent Lakomý, který jej porovnával s inventárním seznamem Wirthovým. Tuto práci se však nepodařilo dokončit, neboť mladý asistent byl záhy zatčen gestapem a 13. 7. 1942 zahynul v koncentračním táboře.¹³⁸

Zajímavým dokladem této nelehké doby je dopis správce hradu Jindřicha Secherta ze 4. 8. 1942, reagující na přípis Geheimestaatspolizei, v němž bylo požadováno prošetření případu spatření osoby židovského etnika na Karlštejně, v němž k této věci sděloval: „... *Židům je přístup do hradu zakázán, což jest veškerému hradnímu personálu dobře známo a také Židé nebyli a býti nesmí prováděny hradem. Případ z 11. července t. r., že byl na hradě spatřen Žid možno vysvětliti jen tím, že zmíněný náležel ke skupině dělníků, která byla zaměstnána na stavbě silnice Mořina – hrad a který asi pracoval na odvážení rumu ze*

¹³⁶ UHLÍKOVÁ, Kristina. *Zdeněk Wirth, první dvě životní etapy (1878 – 1939)*. Praha, 2010. Národní památkový ústav, ústřední pracoviště. s. 123. ISBN 978-80-87104-60-6.

¹³⁷ Původně ministerstva veřejných prací.

¹³⁸ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Presentace / expozice, *KREMER, V. V., Muzeum na hradě Karlštejně (dějiny a popis karlštejnského muzea)*. Čáslav, 1982, nepublikovaný strojopis, s. 30.

*zasypaných hradních sklepů. Silniční správa totiž zaměstnává při stavbě silnice větší množství Židů, které jsou používány k různým pracím...*¹³⁹

O návštěvnickém provozu hradu v době protektorátu jasně vypovídají i číselné údaje o tehdejší návštěvnosti hradu, která se v letech 1942 – 1944 pohybovala průměrně kolem 66 tisíc osob ročně. Počet návštěvníků se na jednu stranu nepochybně snížil důsledkem zrušného zákazu přístupu Židů na hrad, kteří pochopitelně nesměli být prováděni, a samozřejmě i nelehkou životní i sociální situací obyvatel protektorátu. Na straně druhé byla návštěvnost zvýšena o četné, zejména hromadné návštěvníky z řad příslušníků Wehrmachtu a Hitlerjungend, jak ostatně dokládá i zachovaná fotodokumentace.¹⁴⁰

Karlštejn znovu pevností střezící národní poklady

Se silící hrozbou rozpoutání válečného konfliktu ze strany nacistického Německa a v době velmi nejisté, obzvlášť po anšlusu Rakouska (12. 3. 1938) a československou vládou vyhlášené částečné mobilizaci (20. 5. 1938) zahájili odborní pracovníci Národní knihovny v Praze a Univerzitní knihovny Univerzity Karlovy přípravu případné evakuace nejvzácnějších rukopisných i tištěných děl na bezpečné místo mimo Prahu. Během urgentního zhotovení speciálních, velmi pevných a uvnitř plechem opatřených a uzamykatelných beden, začali pracovníci rukopisného oddělení obou institucí zpracovávat přesné seznamy nejvzácnějších sbírkových kusů nedožité umělecké i historické hodnoty. Díky rychle se měnící politické situaci i společenskému napětí (zejména po mnichovské dohodě), však v roce 1938 k vlastnímu převozu nedošlo a připravené literární klenoty našly dočasné útočiště v rozsáhlých sklepeních pražského Klementina. Stejný úkryt jim posloužil ještě jednou, a to bezprostředně po napadení Polska (1. 9. 1939), kdy se sem stěhovaly znovu, tentokrát na více než dva roky, aby tu nejen bez pohromy přečkaly, ale aby i takto ukryty následně zůstaly stranou zájmu jednotek SS, které obsadily po uzavření českých vysokých škol (17. 11. 1939) i areál Klementina.¹⁴¹

Z iniciativy české strany tak vlastní evakuace mimo Prahu nebyla realizována, došlo pouze k jejím přípravám; ta byla nakonec zahájena z rozkazu německé okupační správy až v závěru roku 1942. V oblasti výběru vzácných děl, přípravy, vlastního transportu a nového uložení, byla postupná evakuace plně svěřena do rukou českých odborných pracovníků,

---

¹³⁹ NAČR, fond SPS, karton 236, č. j. 88/VIII.1942, dopis správce hradu Jindřich Secherta Správnímu výboru hradu Karlštejna při Min. dopravy a techniky, ze dne 4. 8. 1942, ve věci: Židé na Karlštejně.

¹⁴⁰ SH Karlštejn. Mobilizace, inv. č. KA 5786, karton se souborem 234 historických fotografií a pohlednic.

¹⁴¹ NAČR, fond SPS, karton 237, č. j. 96/1947, ze dne 4. 6. 1946, Urbánková Emma: Evakuace Národní a univerzitní knihovny v Praze za války na Karlštejn.

především dr. Emmy Urbánkové¹⁴² a jejích kolegů z rukopisných oddělení Národní a univerzitní knihovny. Díky takřikajíc vlasteneckému složení tohoto odborného pracovního týmu bylo možno k převozu primárně připravovat pouze bohemika, teprve sekundárně byla převážena pouze nejvzácnější cizí díla. Rovněž doprovod všech transportů zajišťovali členové této zvláštní skupiny, kterého se vedle E. Urbánkové vždy účastnili Dr. Jan Sajíc, doc. Karel Galla a kancléř NK p. David, který navíc odpovídal za řádné pečetění beden s cenným nákladem.

Pro účely dočasného a zároveň bezpečného uložení trezorů Národní a univerzitní knihovny s literárními a písemnými poklady nedozírné hodnoty byl vybrán hrad Karlštejn, a to nejen pro svou odlehlost uprostřed lesů, ale zároveň i z důvodu jeho poměrné blízkosti od hlavního města, což bylo směrodatné kvůli co nejrychlejší evakuaci a současně i dopravní dostupnosti, neboť ke stěhování nebyla z bezpečnostních i časových důvodů využita zranitelnější i pomalejší železnice, nýbrž nákladní autodoprava přímo na hrad. Ve výběru místa uložení knihovnických pokladů sehrály svou roli i důvody citové či vlastenecké a historicko-významové (ty snad více, než důvody racionální a rozumové), neboť „... věřili jsme prostě, že Karlštejn, který býval pevnou schránou nejslavnějších klenotů království, bude stejně bezpečnou záštitou i pokladům kulturním. Bylo to, jako bychom doufali, že zakladatel hradu i vysokého učení a jeho knihovny, bude nad nimi držeti svou ochrannou ruku. Se smíšenými pocity jsem připravovala [dr. Emma Urbánková] první transport. Knihovnu tu měly opustiti rukopisy, jež ji téměř nikdy neopouštějí, a nyní měly být odvezeny do nejistoty, kdy nikdo nemohl zaručiti, že se kdy zase vrátí zpět. Bylo to, jako když se drahý mrtvý ukládá do rakve...“¹⁴³ Každý svazek byl zabalen do hedvábného papíru, označen signaturou a zaznamenán do inventárního seznamu podle jednotlivých trezorových přepravních boxů. První velký transport z Prahy na Karlštejn se uskutečnil 20. 5. 1943. Evakuoval opravdu neocenitelné poklady: v šesti trezorových bednách cestoval např. Vyšehradský kodex, Passionál abatyše Kunhuty, Velislavova bible, dále výběr nejhodnotnějších, zejména iluminovaných rukopisů, Wiclefovy a Husovy spisy, dalších téměř 1200 listin a soubor unikátních českých tisků. Klenoty národní kultury se stěhovaly pod ochranu karlštejnských zdí, neboť vzácnému nákladu bylo vyhrazeno místo ve východní části Purkrabství, kde byly uloženy v pozdně gotických síních klenutých diamantovými klenbami¹⁴⁴. Do konce roku bylo

---

¹⁴² Dr. Emma Urbánková (1909-1992), původně pracovnice rukopisného oddělení Zemské a univerzitní knihovny v Praze (předchůdkyně současné Národní knihovny), později odborná pracovnice Státní knihovny ČR.

¹⁴³ NAČR, fond SPS, karton 237, č. j. 96/1947, ze dne 4. 6. 1946, Urbánková Emma: Evakuace Národní a univerzitní knihovny v Praze za války na Karlštejn, s. 3.

¹⁴⁴ Dnes reprezentační prostory hradu, využívané i jako obřadní síň.

do těchto zabezpečených prostor veřejnosti nepřístupného Purkrabství deponováno celkem 52 trezorových zapečetěných beden, které ve dvou patrech nad sebou zabíraly celou podlahovou plochu síní s výjimkou úzkých uliček mezi nimi. Bezpečnost vzácného pokladu byla svěřena do rukou správce hradu Jindřicha Secherta a strážce hradu Jaroslava Bohuslava, kteří vycházeli pracovníkům Národní a univerzitní knihovny v maximální míře vstříc. Vzhledem k tomu, že se úložná kapacita tohoto prvního úkrytu s každým transportem rychle naplňovala, bylo záhy nutno na hradě vyhledat další prostory, které by splňovaly požadavky na bezpečné uložení dalšího materiálu. Po dohodě se Správním výborem hradu Karlštejna se dalším vhodným útočištěm pro uložení knihovních pokladů stalo i nejpamátnější místo hradu – samotná kaple sv. Kříže. Zde byly knihy ukládány rovnou do obnovených uzamykatelných truhlic¹⁴⁵, v nichž býval kdysi uložen korunní archiv. Stěhování knih do kaple sv. Kříže však nebylo jednoduché, neboť bylo třeba těžké přepravní bedny vynášet z nádvoří po nekonečných a vysokých schodech k Velké věži, a odtud pak po věžním schodišti ke kapli sv. Kříže. Tuto značně obtížnou přepravu a manipulaci zajišťovali čeští pracovníci Národní knihovny, jejichž úsilí bylo podporováno vědomím, že zachraňují národní majetek výjimečné hodnoty. Od konce roku 1943 a během roku následujícího byla na Karlštejn vzácná díla převážena již bez zvláštního výběru, takže byly na hrad postupně přesunuty všechny rukopisy Roudnické knihovny¹⁴⁶, všechny staré české tisky do roku 1800, tisky z doby národního obrození i tisky legionářské, v neposlední řadě i vzácná vydání spisů T. G. Masaryka či rukopisy Metropolitní pražské kapituly.

Do konce roku 1944 bylo na hrad během šestnácti transportů převezeno 65 velkých trezorových beden, které byly schopny pojmout až sto svazků, do kaple sv. Kříže dalších 68 beden a navíc 400 svazků děl z příruční knihovny rukopisného oddělení.

Poslední evakuační transport, připravovaný na jaro 1945 a obsahující 15 beden archivního materiálu, se již neuskutečnil a zůstal v podzemním trezoru Klementina, neboť spojenecké nálety nebezpečně ohrožovaly komunikace mezi Prahou a Berounem.

Karlštejn tak chránil přes 12 tisíc nejvzácnějších děl, 3164 rukopisů, 1476 listin, 7318 tisků a v podstatě celé rukopisné oddělení Národní knihovny.¹⁴⁷

Po osvobození, v souvislosti se znovuotevřením českých vysokých škol, bylo nutno vše v co nejkratší době bezpečně převézt zpět do Prahy. Navíc se blížilo i výročí 17. listopadu

---

¹⁴⁵ Masivní dubové přístěnné truhlice stály po celém obvodu loďe i presbyteria kaple sv. Kříže.

¹⁴⁶ Tzv. Roudnická knihovna byla svému majiteli dr. Lobkowitzovi zabavena nacisty a poté převezena z Roudnice do pražského Klementina.

¹⁴⁷ NAČR, fond SPS, karton 237, č. j. 43/46, ze dne 4. 4. 1946, dopis dr. Emmy Urbánkové, vedoucí rukopisného oddělení Národní a univerzitní knihovny v Praze, adresovaný Správnímu výboru hradu Karlštejn (při ministerstvu dopravy, veřejné správě technické).

spojené s mezinárodním studentským kongresem, a hlavně připravovanou výstavou, která prezentovala poklady univerzitní knihovny. Proto bylo se zpětnými transporty započato již v červnu 1945, přičemž jejich příprava a realizace zaměstnaly řadu pracovníků knihovny až do konce léta. Od 13. 6. do 7. 11. 1945 se tak během čtrnácti transportů podařilo dopravit všechny knihy zpět do Klementina a skončila tak jedna pohnutá, avšak profesionálně zvládnutá kapitola v dějinách Karlštejna i Národní a univerzitní knihovny.¹⁴⁸ Retrospektivně o této anabázi svědčí i dopis ze dne 4. 4. 1946, v němž vedení Rukopisného odd. Národní knihovny v Praze vyjadřuje nevšední poděkování za nebývalou ochotu a povšechnou spolupráci, s jakou Správní výbor hradu Karlštejna po celou dobu války vycházel této instituci vstříc ve věci transportů, predispozic, a ukládání vzácného nákladu. Zcela zvláštní poděkování pak bylo jmenovitě adresováno správě hradu, jejíž členové se po celou dobu starali o ostrahu a bezpečnost uložených antikvit.¹⁴⁹

Národní a univerzitní knihovna však nebyla jedinou institucí, jejíž sbírkové předměty načas hostily „pevné zdi karlštejnské“, neboť s obdobným problémem se na Správní výbor hradu Karlštejn obrátilo již 25. 7. 1942 i kuratorium Uměleckoprůmyslového muzea v Praze. Vedení muzea žádalo o možnost prozatímního uložení souboru 51 beden, v nichž byl uložen výběr nejcennějších předmětů ze sbírkových kolekcí skla, porcelánu a keramiky, a to ze zřetelně formulovaného důvodu decentralizace fondů a zabezpečení nejvýznamnějších muzejních sbírek z obavy před leteckými útoky na Prahu a související protileteckou obranou hlavního města. Vedení muzea vzneslo požadavek uložit vzácný soubor ve Velké věži, nikoliv však v kapli sv. Kříže, s jejímž prostorem bylo primárně počítáno pro připravovanou evakuaci Národní knihovny, ale v sálových prostorech patra pod kaplí. Správní výbor tehdy umožnil převoz a uložení muzejních pokladů za podmínky, že veškeré náklady spojené s evakuací ponese kuratorium Uměleckoprůmyslového muzea Obchodní a živnostenské komory a že v souvislosti s uskladněním a manipulací s uloženými předměty nevznikne hradu žádná škoda s tím, že správní výbor nebude povinován zárukou ani jakýmkoliv finančními výdaji, souvisejícími s na hradě dočasným uložením muzejních depozit.¹⁵⁰

Poslední institucí, která v průběhu války svěřila část blíže nespecifikovaných, avšak bezpochyby nejvzácnějších uměleckých předmětů ze svých sbírek pod ochranu hradu

---

¹⁴⁸ NAČR, fond SPS, karton 237, č. j. 96/1947, ze dne 4. 6. 1946, Urbánková Emma: Evakuace Národní a univerzitní knihovny v Praze za války na Karlštejn.

¹⁴⁹ NAČR, fond SPS, karton 237, č. j. MS. 43/46, ze dne 4. 4. 1946, *dopis vedení Rukopisného odd. Národní a univerzitní knihovny v Praze adresované Správnímu výboru hradu Karlštejna*, poděkování za uložení evakuované části sbírek na Karlštejně během války i za maximální spolupráci v této věci.

¹⁵⁰ NAČR, fond SPS, karton 236, č. j. 142/1942 Sp. v., *korespondence mezi kuratoriem Uměleckoprůmyslového muzea v Praze a Správním výborem hradu Karlštejn*, ze dne 25. 7. 1942, (fotokopie uložena v archivu správy hradu Karlštejn).

Karlštejna, byla Národní galerie v Praze. Svědčí o tom děkovaný dopis vedení Národní galerie v Praze ze dne 25. 3. 1946, z něhož se dozvídáme, že všechny předměty byly po květnové revoluci v roce 1945 převzaty a dopraveny v pořádku zpět do Národní galerie, která tímto děkuje za ochotu, s níž Správní výbor hradu Karlštejna vyšel vstříc při zabezpečování státního uměleckého majetku za války.¹⁵¹

Karlštejn jako školicí středisko NSDAP ve službách nacistické ideologie?

Léta okupace nacistickým Německem však Karlštejnu odhalila i svou pravou tvář ve snaze připravit mu poněkud jiný osud než jako symbolické národní pokladnici. Právě naopak, hrad měl dostat roli mnohem více dehonestující. Brzy po vzniku Protektorátu Čechy a Morava začal být totiž vyvíjen tlak ze strany protektorátní moci a NSDAP prosadit využití hradu Karlštejna jako vzdělávacího střediska NSDAP. Přestože první písemný doklad o tomto záměru je datován 6. 7. 1939, v dopise vedení strany státnímu tajemníkovi Úřadu říšského protektora SS-Obergruppenführerovi Karlu Hermannu Frankovi (1898 – 1946), tak z textu jednoznačně vyplývá, že prvotní úvahy a ústní jednání v této věci jsou staršího data: „...*ctěný stranický kamaráde, před dlouhou dobou jsem Ti ústně předložil návrh, abys zvážil otázku, zda by Karlštejn nepřicházel v úvahu jako školicí hrad...*“¹⁵² Pro začátek jakéhokoliv jednání bylo znovu nutno objasnit v minulosti už několikrát řešenou otázku vlastnictví hradu, přičemž bylo zjištěno, že hrad je majetkem Protektorátu Čechy a Morava, a tudíž by jakýkoliv návrh na jiné využití hradu než to stávající bylo možno uskutečnit pouze se souhlasem protektorátní vlády. I přes značně skeptické vyjádření župního hejtmana však byla v této věci nadále vyvíjena intenzivní snaha, jak např. nejlépe formulovat únosnost tohoto politického požadavku na adresu protektorátní vlády, a zda by v případě jejího odmítnutí byl sám říšský protektor nakloněn k intervenci s jednoznačným cílem: „...*tento skutečně historický německý hrad dát v každém případě k dispozici stranickým účelům i proti vůli protektorátní vlády...*“¹⁵³ Státní sekretář K. H. Frank byl v zásadě připraven se celé akce ujmout a maximálně ji podpořit s tím, že si neodkladně vyžádal komplexní prohlídku hradu za účelem

---

¹⁵¹ NAČR, fond SPS, karton 237, č. j. 636/1946, ze dne 25. 3. 1946, *dopis vedení Národní galerie v Praze adresovaný Správnímu výboru hradu Karlštejna*, poděkování za vstřícnost a spolupráci ve věci dočasného uložení části galerijních sbírek během války na Karlštejně.

¹⁵² NAČR, fond 1799, sig. 109-4/1434, Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě (Staatssekretär beim Reichsprotektor), dopis adresovaný státnímu sekretáři K. H. Frankovi ze dne 6. 7. 1939, s. 24

¹⁵³ Tamtéž.

posouzení, zda se hrad pro školící účely hodí a zda by mohl být odpovídajícím způsobem stavebně upraven¹⁵⁴.

V celé karlštejnské kauze se začal velmi exponovat osobní tajemník státního sekretáře Franka dr. Robert Gies¹⁵⁵, jehož jméno figuruje v řadě písemných dokumentů vztahujících se k prosazované změně využití hradu. Následně bylo dokonce navrženo převzetí hradu říšskou správou s tím, že bude poskytnut k dispozici pro speciální úkoly říšského velitele Philippa Bouhlera. Z hradu se mělo stát „vědecké“ pracoviště a místo zasedání pro německé vědecké pracovníky a spisovatele, kteří se zabývali problematikou německého východu. Především se jednalo o lektory zkušební komise úřadu strany NSDAP a odborné pracovní týmy, které se zabývaly národně socialistickou ideologií a její bibliografií a které by zde měly vzdělávací centrum pro školní a vyučovací písemnictví. V této souvislosti měl být Karlštejn zbaven i svého muzeálního charakteru a řešila se i otázka případné ubytovací kapacity.¹⁵⁶

Představu o pracovní náplni tohoto akademického společenství, do jehož čela byl jmenován profesor pražské německé univerzity E. Trunz (zabývající se moderní německou literaturou), si lze utvořit obraz díky zachovanému jmenovitému zadání okruhů řešení technickohospodářské a kulturně společenské problematiky v rámci nacistické ideologie:

- a) Trunz se věnoval tématu překonání baroka v německé lyrice, dále estetice a uměleckým vědám;
- b) Eisovým úkolem byl význam a výklad run (problematika runopisu);
- c) Birk měl na starosti výchovu herců;
- d) Zotz měl pracovat na prehistorickém (pravěkém) výzkumu v sudetském a podkarpatském prostoru;
- e) Rippel měl zpracovávat židovskou otázku v českém písemnictví a literatuře;
- f) Behm měl zpracovávat problematiku úvěrové společnosti ve službách lidové tvorby hospodářství, se zvláštním zohledněním poměrů v Sudetech;
- g) Märt se měl zabývat obrazotvorností a periodickým písemnictvím;
- h) Brandi zase principy německé a francouzské městské architektury;
- i) Zatchek naopak existencí německého národního charakteru v Čechách a na Moravě;

---

¹⁵⁴ NAČR, fond 1799, sig. 109-4/1434, Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě (Staatssekretär beim Reichsprotektor), dopis adresovaný vedoucímu župního hejtmánství v Litoměřicích ve věci využití hradu Karlštejna jako školícího střediska ze dne 25. 8. 1939 (podepsán vládní rada Heiss), s. 28.

¹⁵⁵ Dr. Robert Gies měl hodnost SS-Sturmbannführera a do pozice osobního tajemníka K. H. Franka byl jmenován v květnu 1939.

¹⁵⁶ NAČR, fond 1799, sig. 109-4/1434, Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě (Staatssekretär beim Reichsprotektor), dopis adresovaný vrchnímu vládnímu radovi dr. Giesovi na Pobočku říšského protektora v Čechách a na Moravě ze dne 21. 10. 1941, s. 22.

- j) Schwarz se měl věnovat německo-české substituci národního charakteru ve světle jazyka;
- k) a konečně Müller, jehož doménou mělo být řešení antropologické problematiky v Čechách a na Moravě.

Tento tým měl mít za úkol nejen výchovné působení, ale i přednáškovou, pedagogickou a zejména i publikační činnost, neboť první tři tituly, které byly prací Trunze, Eise a Birka byly již připraveny k tisku v Lidové a říšské tiskárně.¹⁵⁷

S využitím Karlštejna pro nacistické ideologicko-vzdělávací a propagandistické účely však vyjadřoval zásadní nesouhlas vrchní vládní rada Anton Zankl, přednosta kulturního oddělení Úřadu říšského protektora¹⁵⁸. Své zamítavé stanovisko Zankl odůvodňoval tím, že Karlštejn je natolik významným hradem a symbolem zároveň, že by naopak mohl být v budoucnu znovu oživen a využit daleko vznešenějším způsobem s tím, že projekt odpovídajícího využití hradu bude možno realizovat až po ukončení války.¹⁵⁹

Myšlenka nacistické elity upravit podobný objekt k těmto účelům nebyla zdaleka ojedinělá, jak o tom svědčí i podobné využití např. rakouského hradu Hohenwerfen¹⁶⁰, u nás příkladně moravského zámku v Tavíkovcích¹⁶¹ či plánovaného využití hradu Sovince¹⁶², využívaného Wehrmachtem. Hrad Veverčí, ležící nedaleko moravské metropole, byl po konfiskaci německou brannou mocí obsazen ženijními jednotkami Wehrmachtu, zčásti byl využíván jako rehabilitační centrum pro zraněné, a existovala zde i laboratoř Akademie SS. Okolí hradu a brněnské přehrady bylo navíc přeměněno na rozsáhlý výcvikový prostor¹⁶³. Rozlehlý komplex hradu a zámku v Českém Krumlově byl po odchodu jeho majitele A. Schwarzenberga do zahraničního exilu rovněž zkonfiskován a ocitl se pod nucenou správou

---

¹⁵⁷ NAČR, fond 1799, sig. 109-4/1434, Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě (Staatssekretär beim Reichsprotektor), dopis adresovaný ministerskému radovi dr. Robertu Giesovi ze dne 8. 4. 1943, s. 29 - 30.

¹⁵⁸ Ing. Anton Zankl (nar. 2. 8. 1903) působil od roku 1940 ve funkci šéfa filmového referátu v oddělení kulturněpolitických záležitostí na Úřadu říšského protektora a zároveň vykonával pozici zástupce přednosta tohoto oddělení. Ve stejném roce současně obdržel i titul vrchní vládní rada (Oberregierungsrat).

¹⁵⁹ NAČR, fond 1799, sig. 109-4/1434, Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě (Staatssekretär beim Reichsprotektor), dopis vrchního vládního rady A. Zankla adresovaný vrchnímu vládnímu radovi R. Giesovi na Pobočku říšského protektora v Čechách a na Moravě ze dne 15. 11. 1941, s. 21.

¹⁶⁰ Hohenwerfen, středověký hrad cca 40 km jižně od Salzburku.

¹⁶¹ Tavíkovice, zámek ležící cca 25 km severně od Znojma, v němž bylo od roku 1941 školicí středisko Hitlerjugend a NSDAP.

¹⁶² Sovinec, hrad v Olomouckém kraji. Wehrmacht, užívající hrad od roku 1940, jej proměnil na zajatecký tábor pro francouzské důstojníky. Po jeho zrušení v roce 1942 převzal hrad Sudetský lesmistrovský úřad. Ten jednal o prodeji hradu s říšským vedením SS, ale nakonec prodal hrad v dubnu 1943 Společnosti pro podporu a péči o německé kulturní památky.

¹⁶³ Veverčí, mohutný a rozsáhlý původně zeměpanský hrad nad Brněnskou přehradou. Válečné období spojené s využíváním hradu nacistickými jednotkami je neutuchajícím zdrojem záhad a tradovaných „legend“, které se váží k ukrytým cennostem, archivům či tajným zbraním Wehrmachtu.

uvalenou gestapem na veškerý zabraný majetek. Následně byla dolní část zámeckého objektu s prvním nádvořím využita jako sídlo okresního vedení NSDAP, přičemž zámecké interiéry byly upraveny nejen na kanceláře, úřadovny a jednací síně strany, ale sloužily i reprezentačním a společenským účelům vedení NSDAP (např. Sloupový sál). Na Konopišti (tehdy již státním zámku) sídlil v době protektorátu hlavní štáb jednotek SS, které byly součástí tankové divize SS – Totenkopf. Rozsáhlé okolí konopišťského zámku včetně zahrad, parku a rozsáhlých lesních pozemků bylo proměněno ve výcvikový vojenský prostor, který se následně stal součástí od roku 1942 budovaného obrovského vojenského prostoru, vymezeného toky Konopišťského potoka, Sázavy a Vltavy, do něhož byly postupně soustřeďovány vojenské školy, např. dělostřelecká a ženijní škola, škola tankových granátníků a stíhačů tanků či škola útočných děl. U nedalekého Hradištka vznikl i nevelký sběrný koncentrační tábor, podřízený centrále ve Flossenbürgu. Neméně zajímavým příkladem je i německý hrad Wewelsburg¹⁶⁴, který kromě svého specifického poslání měl sloužit potřebám říšské vůdcovské školy (Reichsführerschule SS), kde se mimo jiné měly vyučovat kurzy pravěku, mytologie a archeologie.

Přes všechny tyto dalekosáhlé plány nacistické elity s využitím hradu však Karlštejn zůstal po celé období protektorátu v nezměněné podobě přístupný veřejnosti a současně plnil i svou úlohu relativně bezpečného uložistiště pro z Prahy evakuované národní poklady. K této skutečnosti přispěly nejen administrativní průtahy a názorová nejednotnost politických špiček protektorátní státní správy, ale nepochybně i následná volba Karlštejna místem dočasného uložení evakuovaných vzácných předmětů kulturně historické a umělecké povahy, stejně jako následný vývoj válečných událostí, který se zejména na východní frontě začal zprudka obracet v neprospěch nacistické říše.

Je ovšem přinejmenším zajímavé, že přestože hrad během války uchovával značné množství antikvit a uměleckých pokladů těžko představitelné hodnoty, evakuovaných sem z řady pražských institucí, tak přesto zůstal po celou dobu přístupný veřejnosti. Samozřejmě, že značná část předmětů byla uložena v pro veřejnost uzavřených prostorách, ale kupříkladu v kapli sv. Kříže, kterou tehdy standardní prohlídková trasa končila, byla v truhlicích uschována nejvýznamnější část pražské národní knihovny. Byl v tom ze strany úřadů záměr, risk či pouhé jednoduché a rychlé řešení v nastalé časové tísní? Inu, v každém případě Karlštejn opět sehrál svou roli, určenou mu před již před dávnými staletími, a pravda může být i zcela prostá, neboť jak praví staré české přísloví, pod svícnem často bývá ta největší tma.

---

¹⁶⁴ Hrad Wewelsburg, oblíbený a mýtický hrad H. Himmlera. Leží nedaleko města Paderborn v severozápadním Německu.

V předposlední rok války se stala ještě jedna poměrně významná a z hlediska správního systému hradu zajímavá i nadčasová událost zároveň, neboť celý objekt hradu Karlštejna byl pojištěn proti škodám způsobených požárem, úderem blesku nebo výbuchem až do výše 10 milionů K., a to na základě pojistné smlouvy, uzavřené mezi Protektorátní správou hradu Karlštejna a Vzájemně pojišťovací bankou Slavia, ze dne 23. 6. 1944. Pojistná smlouva se vztahovala i na správní budovu Purkrabství, její kancelářské, správní a archivní vybavení (včetně uložených archiválií) a na služební byty kastelána a strážce hradu.¹⁶⁵

---

¹⁶⁵ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Presentace / expozice, č. j. 1506955/44, *Pojistná smlouva proti škodám způsobených požárem, úderem blesku nebo výbuchem*, uzavřená mezi pojišťovnou Slavia, vzájemně pojišťovací bankou a Protektorátní správou hradu Karlštejna ze dne 23. 6. 1944.

4. Poválečné osudy hradu, proměny expozic a prezentace, činnost Národní kulturní komise

4.1. Majetkoprávní problematika ve věci vlastnictví hradu po roce 1945 a převzetí správy hradu Národní kulturní komisí

Po osvobození Československa nastalo období dalekosáhlých systémových změn, vlastnická a majetková práva nevyjímaje. Na základě poválečných dekretů prezidenta republiky E. Beneše, zejména dekretů č. 5/1945 Sb.¹⁶⁶, dále č. 12/1945 Sb.¹⁶⁷ a č. 108/1945 Sb.¹⁶⁸, došlo k rozsáhlým konfiskacím a k následnému přerozdělení státem vyvlastněného a zestátněného nemovitého i movitého majetku. Tyto právní normy upravovaly konfiskace nejen výrobních a hospodářských odvětví i podniků, ale i pozemkového a zemědělského majetku, a současně deklarovaly i nutnost provedení revize pozemkové reformy v rámci zamýšlené velmi razantní reformy hospodářské.

Na základě tzv. Benešových dekretů tak bylo s okamžitou platností a bez náhrady zestátněno, tj. převedeno do majetku státu, téměř pět stovek hradů, zámků a tvrzí, a to včetně veškerého movitého vybavení. Současně byl pro účely pozemkové reformy zabírán i zemědělský majetek, jenž zahrnoval jak zemědělskou, tak i lesní půdu se všemi souvisejícími budovami a zařízeními. A do kategorie „budova“ spadaly nejen hospodářské objekty, ale i správní centra někdejších velkostatků, což často byla právě někdejší aristokratická sídla, především hrady, zámky a tvrze s veškerým inventářem.

Tento neobyčejně rozsáhlý a samozřejmě velmi hodnotný zkonfiskovaný majetek byl od počátku spravován prostřednictvím Národního pozemkového fondu a jemu podřízených národních správců, jehož prvořadým úkolem bylo zpracování inventárních seznamů movitého majetku a zařízení budov, včetně zajištění cenných předmětů a jejich bezpečného uložení, zajištění a zapečetění. V této době opět vstupuje na scénu již známý dr. Zdeněk Wirth, někdejší předseda Správního výboru hradu Karlštejna a nyní zvláštní poradce ministerstva školství a osvěty, který byl ministrem dr. Zdeňkem Nejedlým pověřen koordinací ochrany a zajištění konfiskovaných a díky nepříliš odborné dočasné správě tak i ohrožených památkových objektů a jejich mobiliáře. Wirth od počátku prosazoval ustavení zvláštní

---

¹⁶⁶ Dekret prezidenta republiky č. 5/1945 ze dne 19. května 1945, *O neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nadvlády a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů.*

¹⁶⁷ Dekret prezidenta republiky č. 12/1945 Sb. ze dne 21. června 1945, *O konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa.*

¹⁶⁸ Dekret prezidenta republiky č. 108/1945 Sb. ze dne 25. října 1945, *O konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy.*

komise, která se měla výlučně zaměřit pouze na státní památkově hodnotný majetek, jejíž odborní pracovníci by v terénu zpracovávali potřebnou kvalitní evidenci památkových objektů, prováděli jejich zevrubné prohlídky, kontroly klasifikace, a v neposlední řadě zajišťovali důkladné inventarizace mobiliárního fondu i výběr nejčennějších předmětů (v podstatě totéž, co bylo zakrátko údělem Národní kulturní komise).

Důležitým mezníkem v těchto snahách bylo přijetí zákona č. 137/1946 Sb., O Národních kulturních komisích pro správu státního kulturního majetku, ze dne 18. 6. 1946 s okamžitou účinností. Nezastupitelnou roli zde sehrály nezpochybnitelné Wirthovy zkušenosti z tohoto i předcházejícího období, na jejichž základě Wirth připravil koncepci, pracovní náplň a působnost této samostatné odborné instituce – Národní kulturní komise¹⁶⁹, jejímž předsedou se stal on sám. Pod Wirthovým vedením zahájila NKK svou širokospektrou činnost v oblasti odborné správy, památkové péče a využití nemovitého a movitého majetku státem zkonfiskovaných hradů a zámků, z nichž po důkladných prohlídkách, posouzeních a zhodnoceních vybrali prvních 47 objektů, které byly díky nesporným historickým, uměleckým a architektonickým hodnotám předurčeny ke zpřístupnění. K němu také po nezbytných úpravách vbrzku skutečně došlo.

Kdo je vůbec vlastníkem nejpamátnejšího českého hradu?

A právě v této souvislosti přichází znovu ke slovu Karlštejn, o jehož významu nebylo pochyb, avšak který nespadal do předmětné kategorie poválečně konfiskovaných hradů a zámků, ani do skupiny těch objektů, které byly jako majetek císařské habsbursko – lotrinské rodiny zestátněn již po vzniku ČSR. Správu hradu od roku 1919 totiž stále zajišťovala do značné míry samostatná, nicméně státní instituce Správního výboru hradu Karlštejna, u jehož zrodu a následně při jeho téměř třicetileté, stále se formující existenci, stál opět Z. Wirth.

Díky tomuto sledu událostí vyvstaly nejasnosti o majetkoprávních poměrech hradu a státu, respektive znovu (jako už několikrát v minulosti) začala být řešena otázka, kdo je skutečným vlastníkem Karlštejna. NKK opakovaně žádala, aby byl Karlštejn pojat do její správy, jako „...*nejpřednější hrad českého středověku*...“¹⁷⁰ A tak byla spuštěna celá kauza, v níž se řada institucí státní správy zabývala touto problematikou, do které bylo zapojeno nejen ministerstvo školství a osvěty a NKK, ale i finanční prokuratura, ministerstvo techniky či úřad předsednictva vlády. Ke slovu se dostali i historikové Zdeněk Zenger a Otakar Bauer,

¹⁶⁹ Národní kulturní komise, dále jen NKK.

¹⁷⁰ NAČR, fond SPS, karton 238, č. j. B-123.334/48-I/2., ze dne 30. 11. 1948, *Hrad Karlštejn, prohlášení za státní kulturní majetek*. Dopis ministra kultury dr. Zdeňka Nejedlého, adresovaný úřadu předsednictva vlády.

kteří vypracovali poměrně obsáhlý historicko-chronologický majetkoprávní rozklad celého existenčního období hradu od poloviny 14. do poloviny 20. století ve věci vlastnictví hradu Karlštejn. Rozklad následně posloužil jako vstupní odborný materiál pro dořešení této choulostivé problematiky zmíněnými institucemi.¹⁷¹

Pražská finanční prokuratura ve svém vyjádření totiž upozornila na fatální majetkové nesrovnalosti zjištěné během nápravy zápisu vlastnického práva z doby nesvobody (z doby Protektorátu Čechy a Morava) ze dne 2. 2. 1946 s tím, že „knihovním“ vlastníkem hradu stále zůstává Tereziánská dobročinná nadace pro dívky¹⁷². Jak bylo následně zjištěno, stalo se tak vlastně dávným omylem, neboť knihovním zápisem pod číslem 7041 ze dne 24. 6. 1794 bylo do zemských desk vloženo nikoliv pouze užívací, ale přímo vlastnické právo Tereziánské nadace k hradu Karlštejnu a karlštejnskému velkostatku. Stalo se tak skutečně administrativním pochybením, neboť v nadační listině Marie Terezie ze dne 28. 8. 1755 bylo výslovně zakotveno, že zmíněné instituci, starající se od svého založení o náležitou výchovu mladých urozených dam z vyšší aristokratické společnosti, věnovala panovnice pouze důchody plynoucí z panství karlštejnského s výhradou, že korunní hrad Karlštejn, který byl současně správním centrem panství a velkostatku, může být kdykoliv (i budoucím českým králem či královnou) opětovně zabrán panovníkem s podmínkou připsání náhradního důchodního statku ve prospěch Tereziánského ústavu šlechticů, jenž by ročně vynášel 12 tisíc zlatých. Panovník, či spíše „Koruna česká“ si tedy jednoznačně ponechala nejen své výlučné vlastnické právo ke hradu, i když s jistým věcným břemenem ve formě důchodní náhrady či výplaty, ale i právo k opětovnému užívání hradu a panství karlštejnského. Navíc alespoň nejnútnejší (nikoliv však dostatečná) údržba hradu byla po celá období hrazena ze zemských prostředků, nikoliv uživatelskou Tereziánskou nadací, a to až do císařského rozhodnutí ze dne 9. 9. 1836, kdy Ferdinand V. vydal příkaz k nejnútnejší opravě stavebně již velmi zchátralého hradu, financovanou císařskou pokladnou.¹⁷³

Další písemná dokumentace pražské finanční prokuratury podává svědectví, že vedení Tereziánské nadace dopisem ze dne 14. 5. 1882 oznámilo zemskému soudu v Praze, „... že *hradčanskému dámskému fondu náleží toliko požívání, nikoliv však držba (besitz) panství*

---

¹⁷¹ NAČR, fond SPS, karton 237, Zenger, Zdeněk, Bauer, Otakar: *O vlastníka hradu Karlštejna*, nedatováno, 18 stran.

¹⁷² Někdejší Tereziánský ústav šlechticů na Pražském hradě (též označovaný jako K. K. Damenstiftsfond, Tereziánská nadace či Dámský fond), založený Marií Terezií dne 28. 8. 1755, sídlící v bývalém Rožmberském paláci, jemuž panovnice poukázala výnos důchodů plynoucí z hradu a panství karlštejnského.

¹⁷³ NAČR, fond SPS, karton 238, č. j. N 204/1643-I., ze dne 25. 3. 1948, *Hrad Karlštejn – vlastnické právo*. Vyjádření finanční prokuratury v Praze, adresovaný ministerstvu techniky (opis), s. 4.

karlštejnského...¹⁷⁴ a současně vzneslo požadavek, aby byla sepsána nová opravná vložka do zemských desk, upravující uvedené majetkoprávní poměry. Finanční prokuratura neměla námitek k požadavku této administrativní nápravy a o tři roky později ve svém odůvodnění uvádí, že stavebně udržovací a reparační výdaje pro hrad Karlštejn byly v minulosti vždy hrazeny ze státní pokladny a státní správa po všechny časy vykonávala držbu a vlastnická práva k tomuto hradu a k němu náležejícím budovám a pozemkům. Z tohoto důvodu byl také vždy hrad Karlštejn uváděn jako „... *K. u. K. Burg Karlstein...¹⁷⁵* a na základě těchto skutečností nebylo pochyb, že vlastnické právo ke hradu náleží pouze státu a Karlštejn je tudíž nedílnou součástí státního majetku.

V souvislosti s finálními přípravami restaurace hradu, včetně těch administrativně právních, bylo finanční prokuraturou nejspíše již v roce 1886 zahájeno řízení ve věci změny zápisu v deskách zemských, jehož výsledkem byla dohoda ze dne 21. 1. 1887, na základě které se Tereziánský ústav šlechticů vzdal jak veškerých nároků na hrad i k němu náležejícího území, tak i finančních příjmů z výnosu hospodářské činnosti panství. Zároveň byla schválena dohoda mezi Tereziánským ústavem šlechticů a c. a k. rakouským erárem s dobrozdáním, „... *že knihovní zápis jest mylný a nesprávný a že hradčanský dámský fond tedy není a nikdy nebyl oprávněn s panstvím nakládati a nemá k hradu karlštejnskému práva vlastnického...¹⁷⁶* Na základě tohoto schváleného a potvrzeného ujednání byl hrad Karlštejn s veškerým movitým i nemovitým majetkem (včetně pozemků) předán dne 26. 10. 1893 c. a k. rakouskému eráru k další správě a k užívání se všemi právy a povinnostmi vlastníka, zejména z důvodu nutné funkční správy hradu a realizované stavební restaurace spojenými s finančně účetními povinnostmi, a to s platností až do konečné úpravy vlastnických práv v deskách zemských, kde jako majitel měl být uveden buď c. a k. rakouský erár nebo nejvyšší zeměpán. K úřední opravě této věci však nedošlo, a to ani po opakované intervenci zemského výboru v roce 1903 s požadavkem, aby bylo vlastnické právo na hrad uznáno tentokrát zemi České, neboť nebyla dořešena nastalá otázka odškodnění, ex post nárokovaného Tereziánským ústavem šlechticů. Tím byl případ odložen s tím, že hrad byl nadále pokládán za majetek císařský, který však panovník nadržel z titulu hlavy státu, nýbrž jako jeho majetek soukromý. Další právní rozbor došel k závěru, že i přes po léta tristně nedořešenou majetkoprávní problematiku, byl Karlštejn vždy spravován státními institucemi (a to i

---

¹⁷⁴ NAČR, fond SPS, karton 238, č. j. N 204/1643-I., ze dne 25. 3. 1948, *Hrad Karlštejn – vlastnické právo*. Vyjádření finanční prokuratury v Praze, adresovaný ministerstvu techniky (opis), s. 4.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 5.

¹⁷⁶ NAČR, fond SPS, karton 238, č. j. N 204/1643-I., ze dne 25. 3. 1948, *Hrad Karlštejn – vlastnické právo*. Vyjádření finanční prokuratury v Praze, adresovaný ministerstvu techniky (opis), s. 5 - 6.

jménem Tereziánského ústavu šlechticů) a vždy byl udržován ze zemských finančních prostředků. Po dokončené restauraci a ukončení činnosti restaurační komise byla správa hradu svěřena Dozorčímu a správnímu výboru, složenému ze zástupců státních institucí (místodržitelství, zemský výbor) a uměleckotechnických poradců. V roce 1919 byl hrad převzat nově ustanoveným Správním výborem hradu Karlštejna, opět složeným ze zástupců státních správních institucí, zejména ministerstva veřejných prací a zemského správního výboru. Zcela zásadní událostí v této věci byla skutečnost, že po 28. 10. 1918 nabyla nově vzniknuvší Československá republika všech statků a majetku nacházejících se na území ČSR, které do té doby byly majetkem rakousko-uherské monarchie (c. a k. eráru) či majetkem panovnické habsbursko – lotrinské rodiny.¹⁷⁷

V následném odůvodnění stanoviska finanční prokuratury pak jednoznačně zaznívá, že tím, že československý stát byl nezpochybnitelným právním nástupcem rakouské monarchie, tak ze zákona poctivě a řádně převzal předmětný objekt od předchozího řádného a poctivého držitele se všemi závazky, právy a povinnostmi. Současně byl výlučným vlastníkem hradu potvrzen opět československý stát, a to i na základě sporné vydržecí lhůty, dokonané však jejím promlčením ve prospěch státu.¹⁷⁸

Teprve na základě těchto posudků a historicko-právních analýz přistoupilo ministerstvo školství a osvěty k přípravě rozhodnutí o definitivní nápravě majetkoprávních poměrů a současně i k úpravě správního systému samotné správy hradu. Za tímto účelem byla do Toskánského paláce na Hradčanech na den 17. 5. 1948 svolána porada, které se zúčastnili jak zástupci ministerstva školství a osvěty a ministerstva techniky, tak i zástupce Národní kulturní komise a památkový znalec Správního výboru hradu Karlštejna.¹⁷⁹ Porady, které předsedal prof. Antonín Matějček, se účastnili dr. Zdeněk Wirth, prof. Václav Mencl, ing. arch. Čeněk Lorenc a JUDr. Čeněk Šofferle.¹⁸⁰ V průběhu jednání ve věci majetkoprávních vztahů jmenovaní výslovně konstatovali, že podle zápisu ze dne 26. 10. 1893 (a na základě ujednání z předchozího roku), byl hrad Karlštejn i s celým územím odevzdán Tereziánským ústavem šlechticů bývalému eráru do držby a k další správě s odvoláním na zápis z 21. 1. 1887, v němž se uvedený ústav nejen vzdal užitků z hradu, ale i uznal, že původní a tolik

---

¹⁷⁷ NAČR, fond SPS, karton 238, č. j. N 204/1643-I., ze dne 25. 3. 1948, *Hrad Karlštejn – vlastnické právo*. Vyjádření finanční prokuratury v Praze, adresovaný ministerstvu techniky (opis), s. 6.

¹⁷⁸ Promlčecí doba vydržovací lhůty byla ze zákona 40 let, počítaná ode dne faktického převzetí hradu rakouským státem 26. 10. 1893.

¹⁷⁹ NAČR, fond SPS, karton 238, č. j. B-94.59/4-I/2., ze dne 4. 5. 1948, *Karlštejn, organizace správy hradu, porada*. Dopis dr. Charváta z ministerstva školství a osvěty, adresovaný ministerstvu techniky (k rukám sekčního šéfa Ing. Kazdy).

¹⁸⁰ Ing. arch. Č. Lorenc na jednání zastupoval Správní výbor hradu Karlštejn, JUDr. Č. Šofferle byl právním poradcem ministerstva školství a osvěty.

sporný zemsko-deskový vklad vlastnického práva je chybný a nesprávný, z něhož Tereziánskému ústavu šlechticů tudíž ani nemohla vzniknout vlastnická práva k hradu. Vlastnictví hradu československým státem bylo tudíž prohlášeno za zcela právoplatné a absolutně nesporné a jako takové bylo prostřednictvím ministerstva vnitra s konečnou platností řádně a bezchybně zaknihováno. Kromě uvedeného byla při poradě projednána problematika ustanovení oblastního správce Národní kulturní komise, jenž by měl centrálu a sídlo své úřadovny přímo na hradě Karlštejně a do jehož kompetence by spadalo vedení správ všech státních památkových objektů spravovaných NKK v tomto okrese.¹⁸¹

V návaznosti na definitivně dořešenou majetkoprávní problematiku hradu došlo i na plnění požadavku NKK z roku 1947, spočívajícího v převzetí hradu Karlštejna do její správy, k čemuž i přes odpor Správního výboru hradu Karlštejna došlo v červnu 1949.¹⁸² Vzhledem k trvajícím protestům proti předání Karlštejna NKK ze strany správního výboru bylo po řadě oboustranných jednání dohodnuto, že NKK hrad sice oficiálně převezme, avšak výkonná správa hradu bude opět svěřena zvláštní Komisi pro péči o hrad Karlštejn¹⁸³, v níž budou mít své zástupce jak Správní výbor hradu Karlštejna, tak i NKK.¹⁸⁴

Národní kulturní komise a Komise pro péči o hrad Karlštejn

Přechodně ustavená Komise pro péči o hrad Karlštejn nabyla své právní účinnosti usnesením XV. schůze NKK, společně s formulovaným a schváleným statutem tohoto nového správního orgánu hradu ze dne 28. 2. 1950, čímž současně zanikla dlouholetá existence původního Správního výboru hradu Karlštejn, který o hrad pečoval od roku 1919. Nová komise měla šest členů a stejný počet náhradníků s tím, že tři členové a jejich náhradníci měli být jmenováni Místním národním výborem v Budňanech, Okresním národním výborem v Berouně a Krajským národním výborem v Praze. Další tři členy komise včetně jejich náhradníků pak jmenovala sama NKK, která byla zároveň kompetentní jmenovat svého předsedu. Podle statutu měla komise velmi obdobnou náplň své činnosti, jako předchozí správní výbor s tím, že kompetence nové komise a NKK se v podstatě do značné míry suplovaly. Komise mohla sama podle potřeby a ve věcech zvláště důležitých přizvat k řešení

---

¹⁸¹ NAČR, fond SPS, karton 238, č. j. B-94.59/4-1/2., *Karlštejn, organizace správy hradu – zápis z porady*, konané v Toskánském paláci v Praze dne 17. 5. 1948 (zapsán a podepsán Ing. arch. J. Fleglem z ministerstva techniky s datem 25. 5. 1948).

¹⁸² 27. 6. 1949.

¹⁸³ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Presentace / expozice, č.j. 7042/50, *Národní kulturní komise v Praze – Karlštejn, státní hrad, statut Komise pro péči o hrad Karlštejn*, ze dne 28. 2. 1950 (opis).

¹⁸⁴ UHLÍKOVÁ, Kristina. *Národní kulturní komise 1947 - 1951*. Praha, 2004. Artefaktum, nakladatelství Ústavu dějin umění AVČR. s. 182 – 183. ISBN 80-903230-8-1.

problematiky památkové ochrany hradu odborníky s technickým či historicko-uměleckým zaměřením, ale pouze jako poradní orgán – s absencí hlasovacího práva. Navíc funkce v této komisi byly čestné a její členové měli nárok pouze na úhradu služebních a cestovních výdajů. Mimo standardního výkonu správní, údržbové, prezentační, evidenční, správně-mobiliární, účetní a administrativní činnosti měla komise dohlížet na stavební stav objektu a jeho způsobilost a neodkladné udržovací i potřebné stavební opravy měla zajišťovat a administrativně připravovat s příslušnými technickými referáty okresního a krajského národního výboru. Nově byla komise přímo pověřena výkonem odborného stavebního dozoru při případných opravách s důrazem na kontrolu technologických postupů a dodržování stanovených termínů realizace akcí. Rovněž měla za povinnost být ve stálém styku se Státním památkovým úřadem i s NKK, jejíž technické kanceláři musela komise postupovat výsledky svých jednání a usnesení o připravovaných opatřeních. Novinkou byla také povinnost komise pečovat i o vhodné kulturní využití hradu, spočívající v praxi ve zjišťování a navrhování vhodných úprav prohlídek hradu, ve formách vědecké práce v oblasti architektury či mobiliárního fondu a v neposlední řadě v zapojení hradu do sféry kulturního dění, významných slavností či manifestací. Mezi nové úkoly patřila i potřeba důstojné propagace hradu, stejně jako pečlivé vedení administrativy a účetnictví, nájemní agendu nevyjímaje. Předseda komise mohl sám vyřizovat administrativu běžného a provozního charakteru, avšak v důležitých záležitostech se musela sejít celá komise a učinit závazné rozhodnutí s tím, že opisy zápisů z každého jednání obdrží každý člen komise. Komise byla usnášeníschopná většinovým systémem za přítomnosti minimálně čtyř svých členů. V případě, že by nastala rovnost hlasů, tak bylo hlasování komise považováno jako zamítnuté.¹⁸⁵

Poválečné změny se nevyhnuly ani personálnímu obsazení vlastní správy hradu. Záhy po osvobození se totiž objevily poukazy ze strany obecního zastupitelstva, respektive revolučního národního výboru, na nevhodné a ne zcela loajální chování některých členů správního výboru, a zejména správce hradu J. Secherta v době okupace. Značný tlak byl vyvíjen především na Sechertovo odvolání, nicméně za správcem stál poměrně mocný správní výbor. To byl jeden z hlavních důvodů, proč místní zastupitelstvo, včetně např. budňanského faráře Augustina Korynty, opakovaně a stále důrazněji požadovalo zastoupení ve Správním výboru hradu Karlštejna, aby samozřejmě mohlo ovlivňovat nejen provoz a správu hradu, ale současně se i vypořádat s osobami, které se pro ně stávaly nepřijatelnými. V případě správce Secherta pak sehrála svou roli náhoda: v září 1946 byl totiž přistižen při finanční nepoctivosti

---

¹⁸⁵ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Presentace / expozice, č.j. 7042/50, *Národní kulturní komise v Praze – Karlštejn, státní hrad, statut Komise pro péči o hrad Karlštejn*, ze dne 28. 2. 1950 (opis).

v souvislosti s prodejem vstupenek na prohlídku hradu. Důsledkem této skutečnosti bylo jeho zatčení, které se stalo důvodem k tomu, aby jej správní výbor následně odvolal z pozice správce hradu a zakrátko i propustil ze služebního poměru.¹⁸⁶ Na základě těchto událostí byl zemským národním výborem jmenován novým hradním správcem dosavadní a dlouholetý strážce hradu Jaroslav Bohuslav, jehož ustanovení do funkce správní výbor bez připomínek akceptoval, a který tuto pozici zastával až do odchodu do výslužby v roce 1956.¹⁸⁷

4. 2. Poválečné koncepční změny v oblasti prezentace hradu a reinstalace expozice hradního muzea (E. Charvátová, B. Štorm)

V souvislosti s poválečným dořešením majetkoprávní problematiky, a zejména s převzetím hradu Karlštejna Národní kulturní komisí, začala být připravována také instalační úprava stávající, Wirthem upravené původní Matějkovy expozice hradního muzea, jejíž podoba zůstala v podstatě konstantní poslední tři a půl desetiletí a byla logicky zastaralá a ve své podstatě již nepříliš atraktivní. Podobu expozičních prostor dokládá nejen fotodokumentace, zachovaná v archivu hradu (součást mobiliárního fondu)¹⁸⁸, ale příkladně i kniha Dobroslavy Menclové Hrad Karlštejn z roku 1946¹⁸⁹, která i přes své zaměření spíše na architektonický vývoj popisuje i vnitřní prostory hradu včetně jejich vybavení. Publikace je doplněna řadou cenných fotografií se značnou vypovídací hodnotou. Důležitým zdrojem informací jsou i podrobné soupisy hradního inventáře, pořízené novým správcem hradu Jaroslavem Bohuslavem ještě v roce 1946, v nichž položil důraz na lokaci instalovaného mobiliáře s možností poměrně přesné identifikace prezentovaných sbírkových předmětů v rámci stávající Matějkovo – Wirthovy expozice hradního muzea.

Dvořeniňská síň byla využita jako vstupní prostora s Wirthovou instalací rozsáhlé sbírky ikonografie, zastoupené jak vedutami a grafikou, ale i Mockerovou plánovou dokumentací a fotografiemi, prostřednictvím které se návštěvník seznamoval s historií a se stavebním vývojem hradu.¹⁹⁰ V sousední Rytířské síni byly vedle muzejních sbírek a různorodého nábytkového vybavení, pocházejícího především ze sakrálních prostor¹⁹¹,

---

¹⁸⁶ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Prezentace / expozice, *KREMER, V. V., Muzeum na hradě Karlštejně (dějiny a popis karlštejnského muzea)*. Čáslav, 1982, nepublikovaný strojopis, s. 54.

¹⁸⁷ Tamtéž.

¹⁸⁸ SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 5786, karton se souborem 234 historických fotografií a pohlednic.

¹⁸⁹ MENCLOVÁ, D. *Hrad Karlštejn*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství V. Poláčka v Praze II. čp. 971. Edice Umělecké památky, 1946.

¹⁹⁰ NAČR, fond SPS, karton D-74-Karlštejn, Hrad Karlštejn – síň dvořanská, soupis hradního inventáře a nábytkového vybavení, zpracovaný strážcem hradu Jaroslavem Bohuslavem ze dne 27. 7. 1946.

¹⁹¹ Převážně barokní předměty: kazatelna, oltáře, varhanní skříň, chórová balustráda, kostelní lavice, a podobné vybavení.

rozmístěny tzv. manské skříně¹⁹², které kdysi tvořily součást vybavení nejstaršího, tzv. lucemburského traktu budovy Purkrabství, zbořeného během Mockerovy restaurace hradu, a které byly později přestěhovány do prvního patra Mariánské věže. V Mikulášské věži, na oltární menze v kapli sv. Mikuláše, byla na pískovcovém stupňovitém podstavci umístěna socha sv. Mikuláše ze 14. století¹⁹³. Druhé patro Císařského paláce, tvořené reprezentačními prostory a soukromým obydlím panovníka, obsahovalo pět přístupných místností v čele s hlavním, tzv. Lucemburským sálem, v němž byla umístěna lucemburská portrétní galerie v podobě odlitků parlérovských bust z triforia katedrály sv. Víta, které nechal zhotovit a instalovat Z. Wirth. Tento soubor podobizen měl evokovat dávnou nástěnnou výzdobu této prostory, zaniklou již v 16. století, podle níž sál získal i svůj někdejší název¹⁹⁴. Součástí expozice těchto hmotných portrétů byly i odlitky majestátních soch Karla IV. a Václava IV. ze Staroměstské mostecké věže. Ve skříňových i pultových muzejních vitrínách zde byly vystaveny listiny a dokumenty z archivu karlštejské kapituly a části výzdoby a vybavení kaple sv. Kříže v podobě fragmentů inkrustace stěn, zlaceného štuky, drahých kamenů, či torza původního kaplového okna. V sousední tzv. Hodovní síni¹⁹⁵ zůstávala v podstatě nedotčená původní Matějкова expozice hradního muzea, sestávající se ze značného množství drobných sbírkových předmětů, především archeologického charakteru, prezentovaného v rozměrných stolových vitrínách. Do protilehlé Audienční síně, představující jeden z nejlépe dochovaných profánních interiérů hradu, byly situovány vzácné součásti karlovské výzdoby a vybavení hradu: alabastrová soška Madony s Ježíškem¹⁹⁶ a cestovní dvoukřídlý oltář z dílny Tomáše z Modeny. Významné místo zde měly i dvě pozdně renesanční archivní skříně z roku 1612, stejně jako část sbírky církevních ornátů. V sousední tzv. Karlově ložnici byly prezentovány především liturgické předměty a vzácný soubor mešních rouch, samostatné místo zde měl i pozdně gotický, tzv. Budňanský oltář, pocházející z podhradního kostela sv. Palmácia. Kolekci předmětů s církevní tematikou doplňovaly dvě drobné gotické plastiky Krista a masivní modlitební klekátka ze stejné doby, o nichž se tradovalo, že se na jejich výrobě podílel sám císař Karel. Vedlejší interiér bývalého kapitulního děkanství, který byl poslední přístupnou místností tohoto patra paláce, byl vybaven ikonografickou sbírkou, představující veduty nejvýznamnějších českých královských hradů.

---

¹⁹² SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 2415, KA 2416, KA 2417, KA 2418, KA 2419, KA2420, manské skříně s výplněmi.

¹⁹³ SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 4606, plastika sv. Mikuláše, dřevo, polychromie. 14. století.

¹⁹⁴ Sál či palác, v němž rodokmen císaře Karla vymalován byl (též síň Karlova rodokmene).

¹⁹⁵ Též označovaná jako tabulnice či císařova jídelna.

¹⁹⁶ SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 4603 A, B, tzv. alabastrová Madona. 14. století.

Prohlídková trasa, procházející druhým patrem paláce, nebyla bohužel jednosměrná, neboť Lucemburský sál byl velkou provozní křižovatkou, odkud se do této části paláce nejen vcházelo, ale zároveň procházelo do Hodovní síně a dále zpět a na opačnou stranu do Audienční síně, Karlovy ložnice a kapitulního děkanství, a odtud celou trasou pozpátku opět do Lucemburského sálu a pak teprve po palácovém schodišti k můstku do Mariánské věže a odtud ke kostelu. Z provozního hlediska tato skutečnost po celé půlstoletí představovala obzvlášť v exponovaném sezónním období velký problém, neboť jednotlivé skupiny byly prováděny komplikovaným způsobem, a navíc docházelo ke značné a ne příliš kontrolovatelné kumulaci návštěvníků ve druhém patře paláce. Souviselo to i velkým zatížením podlahových a stropních konstrukcí, a v neposlední řadě tento způsob prezentace neprospěl ani odpovídající ochraně interiérů a v nich vystavenému množství cenných sbírkových předmětů. Přitom se řešení přímo nabízelo: celý okruh druhým patrem se dal jednoduchým způsobem provozně zjednosměrnit obrácením sledu prohlídky, zapojením nevelkého dvorku pod Mariánskou věží do prohlídkové trasy a zpřístupněním existujícího, avšak nepoužívaného samostatného vstupu z tohoto dvorku do budovy kapitulního děkanství.

Prohlídková trasa z Císařského paláce pokračovala do Mariánské věže, minula její uzavřené přízemí i první patro a vedla do kapitulního kostela Nanebevzetí Panny Marie, jehož interiér, společně se sousední sakristií, byl mezi lety 1903 – 1915 století postupně vybaven zcela novým neoslohovým nábytkovým zařízením a kostelními lavicemi, vyrobenými podle návrhů předních českých umělců, především J. Kastnera, J. Kouly, K. Hilberta či J. Fanty.¹⁹⁷ Z Mariánské věže prohlídka pokračovala spojovacím krytým mostem do věže Velké, přičemž cestou po věžním schodišti s nástěnnými malbami minula obě uzavřená dolní podlaží, která byla využívána jako depozitář, a vstoupila do kaple sv. Kříže ve druhém patře Velké věže, v níž prohlídka hradu vrcholila a zároveň i končila.

Již v roce 1950 je zaznamenán požadavek Komise pro péči o hrad Karlštejn¹⁹⁸ na nutné a neodkladné roztřídění hradních sbírek a provedení nové přehledné instalace hradního muzea s tím, že tímto úkolem byl pověřen dr. V. Novotný. Současně byla provedena inventarizační revize mobiliárního fondu.¹⁹⁹ Podle záměru Národní kulturní komise měla být monotematická a funkčně zastaralá instalace hradního muzea nahrazena instalací novou, která

---

¹⁹⁷ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, Kuthanová Věra, Průvodcovský text pro hrad Karlštejn, 1984, Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, komise pro posuzování průvodcovské činnosti na objektech SSPPOPSK (nepublikováno, pouze pro vnitřní potřeby správy hradu).

¹⁹⁸ Speciálně ustavená Komise pro péči o hrad Karlštejn byla součástí Národní kulturní komise a pracovala v podstatě jako samostatné oddělení NKK.

¹⁹⁹ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Prezentace / expozice, *Zápis o druhé (mimořádné) schůzi komise pro péči o hrad Karlštejn, konané dne 14. 9. 1950 na hradě Karlštejně* (opis).

by zohledňovala prezentaci hradu nejen v oblasti jeho primární funkce panovníkova obydlí i reprezentačního sídla, ale i ve sféře objektivního zhodnocení osobnosti Karla IV. jako panovníka, diplomata, stavebníka, zakladatele i hospodáře. Přípravné práce na poměrně radikální změně hradních interiérů začaly v roce 1953, kdy byla nová koncepce prezentace rozvržena do několika instalačních fází, neboť s realizací se počítalo za plného návštěvnického provozu hradu. Zpočátku se měly instalační změny týkat jen prostoru Audienční síně a Karlovy ložnice, ale konečný návrh instalace nové karlštejnské expozice byl rozšířen na většinu historických interiérů. Zpracován byl 27. 3. 1954 odbornými pracovníky Státní památkové správy pod vedením Emy Charvátové, jejíž užší pracovní tým tvořili Břetislav Štorm a Drahoslav Makovička. Záhy po schválení této nové koncepce prezentace, která již neměla mít muzejní charakter, ale naopak měla položit důraz na funkci, vzájemnou vazbu a památkovou ochranu původně obytných a reprezentačních interiérů, byly zahájeny vlastní reinstalační práce, během nichž se řada hradních síní zcela proměnila.²⁰⁰

Břetislav Štorm v této souvislosti charakterizuje problematiku karlštejnské expozice velmi zřetelně, neboť poukazuje na absenci původního vnitřního vybavení interiérů (s výjimkou sbírkových předmětů hradního muzea) a na celkový vjem z karlštejnských síní, které v podstatě zely prázdnotou. Štorm také jako první označil novodobý návštěvnický provoz důležitým faktorem, ovlivňujícím nejen prezentaci hradu a formu i způsob instalace interiérů, ale také památkovou i fyzickou ochranu celého objektu. Neustálé zástupy návštěvníků a jejich početně předimenzované skupiny, pohybující se téměř nepřetržitě v historických interiérech, neúměrně zatěžovaly nejen komunikace a jejich povrchy, ale zároveň stíraly intimitu místností, neboť z provozních důvodů musely prostory zůstat průchozí. Negativní dopady se odrážely v rychlém opotřebování architektonických a řemeslných konstrukcí i předmětů interiérového vybavení, které díky provozu vyžadovaly sice pohledově přístupné či přímo dominantní umístění v rámci prostor, avšak z hlediska jejich bezpečnosti a ochrany musel být zároveň brán zřetel na jejich maximální nedosažitelnost.²⁰¹

Instalační práce byly rozděleny podle charakteru využitelnosti jednotlivých interiérů a celků do čtyř skupin: do první z nich patřily sakrální prostory hradu s cennou výzdobou a se svým zčásti historickým, zčásti novodobě doplněným vybavením, díky čemuž byla tato skupina chápána jako vyvažující k ostatním prostorům, které byly charakterizovány jako

---

²⁰⁰ NAČR, fond SPS, karton 240, inv. č. 229/30, Karlštejn 1953 – 1956, spis č.j. 5465/1954, Karlštejn, státní hrad – návrh na instalaci sbírek, ze dne 27. 3. 1954.

²⁰¹ ŠTORM, Břetislav. Úpravy Císařského paláce na Karlštejně. In: *Památky středních Čech*, Praha: NPÚ, ÚOP středních Čech, 2013, roč. 27, č. 1, s. 36. ISSN 0862-1586.

chladné a neosobní, s napůl muzejní a napůl náhodnou instalací či spíše neuspořádaným rozestavením fragmentů, nálezů a torz někdejšího vybavení hradu, aniž by tyto předměty nějak souvisely s místnostmi, kde byly umístěny. Štorm v této věci uvádí: „...*prostory hradu byly tehdy zaplňovány celkem bez plánu, toliko se zřetelem k záchraně a bezpečnému uložení památek na hradě zachovaných nebo nalezených...*“²⁰² Do druhé skupiny patřila budova Císařského paláce, na jehož interiéry byl položen hlavní důraz instalačních a prezentačních změn, neboť stávající „... *druh instalace byl slohovým projevem doby, suchou, nevýtvarnou a nebásnickou reakcí na bohaté instalace vrcholného romantismu...*“²⁰³ Třetí skupinu tvořilo Purkrabství a čtvrtou ostatní, zpravidla veřejnosti nepřístupné prostory, a to včetně opevnění hradu.

Proměna hradního muzea v novou expozici

Práce byly zahájeny postupným snesením podstatné části muzejní instalace starého, Matějkovo – Wirthova hradního muzea, a odstraněním výstavnických prvků. Z Dvořenínské síně byla odstěhována rozsáhlá, tematicky roztržštěná ikonografická sbírka, která byla po léta navíc značně ohrožována působením negativních fyzikálních vlivů, zejména intenzivním slunečním zářením²⁰⁴. Vzhledem k tomu, že se jednalo o první místnost prohlídkové trasy, byla nově upravena jako vstupní síň hradu, s prezentací osobnosti, politického a diplomatického významu i zakladatelského počínu Karla IV. Dvořenínská síň byla tedy koncipována jako v podstatě historická vstupní expozice, kde se měl návštěvník soustředit před vlastní prohlídkou hradu a vyslechnout úvodní výklad. Novou dominantou tohoto prostoru byl polychromovaný odlitek majestátní sochy Karla IV. včetně odznaků císařské moci²⁰⁵, adjustovaný na mohutný sokl v centru severní stěny prostoru. Pod dřevěný trémový strop při jižní balkónové stěně bylo instalováno sedm kurfiřtských praporců²⁰⁶, připomínajících čtyři světské a tři duchovní kurfiřty Svaté říše římské (Čechy, Falc, Braniborsko, Sasko a arcibiskupství kolínské, trevírské a mohučské). Zároveň měly symbolizovat celek a rozměr císařské moci v rámci středověké říše, za jejíž pomyslný střed byl považován právě Karlštejn.

---

²⁰² ŠTORM, Břetislav. Úpravy Císařského paláce na Karlštejně. In: *Památky středních Čech*, Praha: NPÚ, ÚOP středních Čech, 2013, roč. 27, č. 1, s. 36. ISSN 0862-1586.

²⁰³ Tamtéž.

²⁰⁴ Ikonografický fond byl z velké části uložen do depozitáře a hradního archivu.

²⁰⁵ Odlitek originálu z gotické výzdoby Staroměstské mostecké věže.

²⁰⁶ NAČR, fond SPS, karton 240, Ema Charvátová – zadání výroby oboustranně vyšíváných sedmi kurfiřtských praporců pro vstupní síň hradu Karlštejna, adresované Českému fondu výtvarného umění ze dne 7. 12. 1955.

Významnou součástí nové podoby vstupní síně byl rozměrný model hradu zachycující architektonickou podobu Karlštejna po jeho dokončení ve druhé polovině 14. století.²⁰⁷ Výrobu modelu realizoval Československý státní film a vznikl v trikovém oddělení filmového studia Barrandov, původně pro účely natáčení dokumentárního filmu o Karlštejně, ale ještě před jeho dokončením rozhodla Státní památková správa o expozičním využití modelu v rámci nové karlstějnské instalace, přičemž odborným garantem této realizace byla pověřena Dobroslava Menclová²⁰⁸.

Ideou nové instalace tohoto prostoru byla jednoduchost i majestátnost zároveň, které by ruku v ruce poměrně snadnými vizuálními prostředky představily nejen osobnost a význam Karla IV. jako českého krále i jako císaře římského, ale zároveň i samotný hrad, jeho skladbu, architektonický vývoj i hodnotovou mimořádnost.

Ze sousedního Rytířského sálu byly odstěhovány převážně barokní součásti někdejšího vybavení hradních svatyní, připomínající spíše uspořádané skladiště než expozici muzea. Ponechány zde zůstaly rozměrné, tzv. manské skříně, které sice v minulosti tvořily část vybavení Purkrabství, ale po jeho zboření v rámci Mockerovy restaurace hradu byly přeneseny právě do rekonstruovaného Rytířského sálu. Vzhledem k tomu, že je již nebylo možno vrátit na původní místo, byly znovu pojaty do nové instalace s myšlenkou připomínky manského systému a dlouholeté služební tradice rytířských manů na Karlštejně. Aby nová úprava prostoru získala více na své sugestivnosti, byla instalace doplněna o kvalitní repliky chladných, bodných a sečných zbraní z období 14. – 15. století,²⁰⁹ adjustovaných na stěny sálu. Vybavení doplňovala pozdně gotická truhlice – pokladnice, opatřená železnými pláty²¹⁰, renesanční truhla (původem ze zámku Lemberk)²¹¹ a neoslohové lavice při kaplovém prostoru. V přilehlé kapli sv. Mikuláše, která pohledově zakončuje pravou loď sálu, byla oltářní menza opatřena novým, ve stylu novogotiky zhotoveným dvoukřídlým skříňovým oltářem, do jehož středu byla zakomponována restaurovaná gotická plastika sv. Mikuláše²¹².

---

²⁰⁷ SH Karlštejn. Mobilární fond, inv. č. KA 4853, model hradu Karlštejn v podobě ze 14. století, zhotovený Československým státním filmem – trikovým oddělením FS Barrandov podle návrhu Ing. arch. Dobroslavy Menclové (1955 – 1956).

²⁰⁸ KUBŮ, Nad'a. Průvodce po hradních expozicích na Karlštejně II: Prezentace interiérů hradu po druhé světové válce. In *Památky středních Čech 2/2013*, roč. 27, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze, 2013, s. 34. ISSN 0862-1586.

²⁰⁹ NAČR, fond SPS, karton 240, č.j. 10104/55 I., Karlštejn – kopie předmětů z vojenského muzea (rozpočet na výrobu kopií zbraní pro expoziční využití na Karlštejně), ze dne 22. 8. 1955 ve srovnání s NAČR, fond SPS, karton 240, č.j. 14702/55, dopis E. Charvátové ve věci zadání výroby kopií historických zbraní uložených ve vojenském muzeu, ze dne 1. 9. 1955, adresovaná Lidovému kovozpracujícímu družstvu Napako.

²¹⁰ SH Karlštejn. Mobilární fond, inv. č. KA 2442, truhlice s železnými pláty, 15. století.

²¹¹ V devadesátých letech 20. stol. byla tzv. Lemberská truhla vrácena v rámci zcelování kmenových mobilárních fondů zpět do sbírek státního zámku Lemberk.

²¹² SH Karlštejn. Mobilární fond, inv. č. KA 4606, plastika sv. Mikuláše, dřevo, polychromie. 14. století.

Pohledové zakončení levé lodi prostoru tvořila na východní stěnu centrálně instalovaná plastika sv. Kateřiny Alexandrijské²¹³, pro jejíž adjustaci byla vytvořena i nová konzola. Pískovcová ostění krbu a portálů byla tehdy lehce retušovaná barevnou polychromií ve snaze potlačit přílišnou dokonalost profilace a drsného kamenického vzhledu těchto, za restaurace obnovených částí architektury.²¹⁴

Podobně jako v Rytířské síni byly pojaty do nové instalace manské skříně, tak i v druhém patře Císařského paláce, v Lucemburském sále, zůstaly ponechány odlitky Parlérovyh bust členů lucemburské dynastie²¹⁵, neboť byly velmi kvalitní a dokonale zapadaly do zamýšlené představy prezentace nejvýznamnějších Lucemburků v čele s Karlem IV. Navíc zůstávaly v někdejším panovnickém reprezentačním prostoru, jehož prapůvodní a zcela zaniklou výzdobu tvořily nástěnné malby podobizen členů lucemburského rodu. E. Charvátová a B. Štorm však nebyli spokojeni s neosobním a sešlým stavem interiéru Lucemburského sálu, takže jeho stěny nechali smýt až na spodní líc štukové omítky a poté byly stěny sálu pouze navoskovány²¹⁶. Výsledný efekt byl příznivý, neboť povrch stěn připomínal utáženou kletovanou omítku s teplým plastickým odstínem, které s ošetřeními a patinovanými odlitky lucemburských bust a opět náznakově provedenou polychromií kamenických detailů krbu a ostění portálů vytvořily harmonickou, až majestátní kompozici, v náznaku korespondující s někdejší velkolepou portrétní galerií.²¹⁷

Vedlejší Hodovní síň, sousedící na západní straně s Lucemburským sálem, byla zcela vyklizena společně s úplným zrušením staré expozice hradního muzea, jehož nejpočetnější sbírky, převážně archeologické povahy, se nacházely právě v tomto prostoru. Zde se autoři potýkali s problémem vhodné instalační náplně, která by nahradila původní expozici a zároveň by korespondovala se zamýšleným libretem prezentace umění a hospodářské, sociální a společenské situace doby Karla IV.²¹⁸ Tvůrci připouštěli, že by měla logicky i tematicky navazovat na instalaci vstupní síně hradu, což ovšem nebylo provozně ani instalačně možné²¹⁹. Na druhou stranu tato poněkud sporná expoziční náplň volně souvisela s prezentací

²¹³ SH Karlštejn. Mobilární fond, inv. č. KA 4605, plastika sv. Kateřiny Alexandrijské, konec 14. století.

²¹⁴ ŠTORM, Břetislav. Úpravy Císařského paláce na Karlštejně. In: *Památky středních Čech*, Praha: NPÚ, ÚOP středních Čech, 2013, roč. 27, č. 1, s. 38. ISSN 0862-1586.

²¹⁵ Odlitky parlérovyh bust z triforia katedrály sv. Víta na Pražském hradě nechal pořídit Z. Wirth ve 20. letech 20. stol. pro instalační úpravy Matějkova hradního muzea.

²¹⁶ ŠTORM, Břetislav. Úpravy Císařského paláce na Karlštejně. In: *Památky středních Čech*, Praha: NPÚ, ÚOP středních Čech, 2013, roč. 27, č. 1, s. 39. ISSN 0862-1586.

²¹⁷ SH Karlštejn. Mobilární fond, inv. č. KA 5786, karton se souborem 234 historických fotografií a pohlednic.

²¹⁸ KUBŮ, Nad'a. Průvodce po hradních expozicích na Karlštejně II: Prezentace interiérů hradu po druhé světové válce. In *Památky středních Čech 2/2013*, roč. 27, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze, 2013, s. 36. ISSN 0862-1586.

²¹⁹ Blíže viz instalace Rytířského sálu, který na vstupní (Dvořenínskou) síň komunikačně i provozně navazuje.

Lucemburků v sousedním sále a byla odůvodněna i přípustnou námětovou změnou ve smyslu určité snahy po rozptýlení pozornosti návštěvníků. Plochy bílých stěn Hodovní síně byly zaplněny zarámovanými či zasklenými obrazovými panely s obsáhlými textovými pasážemi, fotokopii či reprodukcemi knižních maleb, iluminací, kreseb či grafických listů, v neposlední řadě pak ilustracemi středověkého řemesla a umění, které měly představit krásu středověkého výtvarného umění v celkovém rámci společenského profilu Karlovy doby. Místnost tak byla pojata spíše galerijní formou prezentace, v níž se měl návštěvník pohybovat samostatně a volně prostudovávat nastíněné tematické okruhy prostřednictvím popisků a vysvětlivek.

Z Hodovní síně vedl prohlídkový okruh zpět do Lucemburského sálu a odtud dále do Audienční síně, sousedící se sálem na protější straně, považovanou za jednu z nejzachovalejších profánních místností na hradě. Její stěny z velké části pokrývalo původní dřevěné kazetové obložení, které bylo podobně jako trojdílný kazetový strop obnoveno v průběhu Mockerovy restaurace. Na autenticitě prostoru byla postavena jeho nová prezentace, neboť odsud byly v rámci reinstalace odstraněny všechny (byť velmi hodnotné) artefakty, a místnost, sama o sobě budící dojem skutečně středověkého interiéru, byla ponechána bez instalační náplně. Výjimku tvořilo dřevěné lavicové křeslo s gotizujícími motivy, postavené na stupínek mezi oba okenní výklenky, které společně s předloženým tkaným kobercem vytvářelo náznak umístění panovnického trůnu a potažmo i duchovní přítomnost velkého císaře. Novým doplňkem prostoru bylo deset pavéz se znaky zemí, jimž Karel IV. vládl.²²⁰ Erbovní štíty byly zhotoveny z tenkého lipového dřeva potaženého kůží, bohatě polychromovanou a plasticky ztvárněnou s využitím kovových aplikací ze stříbrného a zlatého plechu. Zavěšeny byly nakoso v pravidelných rozestupech v linii horní řady kazetového obložení východní a západní stěny prostoru přímo pod stropní konstrukcí.

Sousední tzv. Karlova ložnice²²¹ se v rámci reinstalace dočkala podobných, avšak mnohem radikálnějších změn, které spočívaly v zásadním uplatnění náznakové instalace prostoru s akcentem na jeho privátní dimenzi a s ním spojenou intimitu středověkého obytného interiéru. Základem bylo opět odstranění stávající instalace a vyčištění místnosti, jejíž přirozenou výbavu tvořil nevelký, dispozičně půlválcový sakrální prostor, převět a rozměrný krb. Aby potlačili chladný, stroze a neosobně působící prostor, architektonicky až

---

²²⁰ Heraldické štíty představovaly na západní (pravé) straně Svatou říši římskou, Moravu, Svídnici, Slezsko a Arelatské království, na východní (levé) straně pak České království, Lucembursko, Zhořelecko, Horní a Dolní Lužici. Jejich řazení bylo uspořádáno podle vzorového erbovního vlysu kamenické výzdoby průčelí Staroměstské mostecké věže v Praze.

²²¹ Též nazývaná „světnicí, v níž císař Karel býval“.

příliš obnovený během restaurace hradu, tak zde E. Charvátová a B. Štorm dokonce uvažovali o možnosti zhotovení a instalace dřevěného kazetového obložení stěn, podobně jako ve vedlejší Audienční síni²²². To však nebylo možné vzhledem k průvlakové konstrukci trámového stropu s absencí podstropní horizontální římsy, k níž by mohlo být zamýšlené táfování přisazeno. Proto se tvůrci instalace uchýlili k jiné historické analogii, totiž k využití interiérové dekorační textilie, přičemž tomuto záměru předcházelo prostudování množství historických pramenů, především pak obrazového materiálu, zachycujícího výbavu a výzdobu významově srovnatelných obytných středověkých interiérů. Tento průzkum autoři zaměřili nejen na vizuální a materiálovou typizaci látek, ale zejména i na způsoby jejich zavěšení a draperiového nařazení, aby tato forma instalace mohla být realizována s odpovídající hodnověrností k předmětnému prostoru. Zdeněk Wirth se v této souvislosti ve svém dopise Emě Charvátové zmiňuje i o existenci zachovalého fragmentu brokátové textilie pocházející z pohřební výbavy Karla IV., nalezeného při průzkumu královské hrobky v katedrále sv. Víta v roce 1929, neboť byl velmi skeptický k navrhované variantě využití textilie s francouzskými panovnickými motivy. V odůvodnění Wirth uvedl, že k takové výtvarné formě textilní dekorace nestačí historický fakt, že byl Karel IV. vychováván na francouzském královském dvoře, a že by podobný nástin francouzského středověkého komfortu mohl na Karlštejně působit nesourodě a hlavně cize.²²³

Autorský tým proto zvažoval další možnosti řešení. Prvotně navrhovaná šamlatová textilie, zejména v Sýrii tradičně vyráběná z velbloudí srsti a patřící od středověku mezi skutečně luxusní tkaniny, však byla pro cenovou i surovinovou nedosažitelnost tohoto materiálu nekompromisně zamítnuta. Autoři se proto uchýlili k jednodušší variantě celoplošných nástěnných závěsů, pro jejichž výrobu byla zvolena sice méně honosná, avšak opět velmi ušlechtilá a kvalitní sametová tkanina neutrální, červenohnědé barvy. Ušité díly sametového nástěnného závěsu byly pomocí zlacených knoflíkových aplikací v pravidelných odstupech přichyceny v horní podstropní linii tak, aby bylo docíleno celkového plošného pokrytí stěn a požadovaného hustého draperiového řasení. Instalace této dekorativní textilie zcela změnila ráz prostoru Karlovy ložnice a dodala mu zamýšlený náznak vybavení

---

²²² NAČR, fond SPS, karton 240, inv. č. 15065, Karlštejn 1953 – 1956, vlastnoruční dopis dr. Zdeňka Wirtha, sepsaný v Bedřichově dne 25. 8. 1955, adresovaný dr. Emě Charvátové (připomínky k úpravě instalace na Karlštejně).

²²³ NAČR, fond SPS, karton 240, inv. č. 15065, Karlštejn 1953 – 1956, vlastnoruční dopis dr. Zdeňka Wirtha, sepsaný v Bedřichově dne 25. 8. 1955, adresovaný dr. Emě Charvátové (připomínky k úpravě instalace na Karlštejně).

vznešeného obytného prostoru a intimity zároveň.²²⁴ Sametové závěsy zcela zakryly plochy stěn od shora až k podlaze, s výjimkou okenních otvorů a tělesa krbu, a byly doplněny sametovými šňůrami s ozdobnými střapci, které zároveň umožňovaly zajištění odhrnutých partií, zejména u kaple sv. Václava. Do jejího středu byl na nově zhotovenou gotizující oltářní menzu instalován jeden z nejvzácnějších artefaktů Karlovy doby – cestovní dvoukřídlý diptych od Tomáše z Modeny²²⁵, jehož adjustace v kombinaci s optickým účinkem sametové textilie a hrou světla i stínů dodávaly celému prostoru velmi působivého, až vznešeného dojmu. Tuto v podstatě velmi jednoduše pojatou náznakovou instalaci doplňoval pouze kvalitní tkaný koberec, s nádechem piety umístěný do prostoru, kde pravděpodobně stávalo panovníkovo lože.

Reinstalací prošly i sousední dva prostory tzv. bývalého kapitulního děkanství, situované do druhého patra krátkého východního křídla Císařského paláce²²⁶, do nichž byla v rámci úprav soustředěna část ikonografické sbírky ze zrušené původní instalace ve vstupní síni²²⁷. Náznaková instalace palácových interiérů byla tehdy dočasně doplněna i replikami gotického nábytkového vybavení převážně sedacího charakteru, zapůjčených z barrandovského rekvizitního fundusu Československého státního filmu.²²⁸

Hledisko návštěvníckého provozu však v rámci nové instalace nebylo zohledněno, neboť odtud se bohužel návštěvník musel přes čtyři již navštívené interiéry²²⁹ vrátit zpět do Lucemburského sálu a teprve odtud se vydat po schodišti dále, do Mariánské věže.

Ostatní přístupné prostory hradu byly oproti palácovým sáním víceméně pouze instalačně upraveny v rámci korektur směřujících k zhodnocení a patřičnému pojetí jednotlivých historických interiérů. V kostele Nanebevzetí Panny Marie došlo k úpravě stávajícího mobiliáře, zejména k přestavení lavic, pontifikálního křesla a klekátek, a místo plastiky sv. Kateřiny Alexandrijské, přesunutá do čela Rytířského sálu, byla v oltářní nice umístěna vzácná socha trůnící Madony, do té doby prezentovaná v prostoru Karlovy ložnice. K větším instalačním zásahům došlo ve vedlejší sakristii, kam byl přenesen soubor vzácných mešních ornátů z 16. století, a zároveň sem byly soustředěny všechny liturgické předměty, do té doby rozmístěné v řadě místností Císařského paláce. Pro jejich adjustaci byla do prostoru

---

²²⁴ NAČR, fond SPS, karton 240, č.j. 15.065/55, Karlštejn 1953 – 1956, Karlštejn instalace, úprava ložnice, dopis Emy Charvátové adresovaný Zdeňku Wirthovi, ze dne 3. 9. 1955.

²²⁵ SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 3667, diptych T. da Modena. Před rokem 1355.

²²⁶ Tyto místnosti však nebyly původně propojeny s obytnými panovníckými prostory.

²²⁷ Výběr ikonografické sbírky upravil a instaloval Oldřich J. Blažíček na přelomu let 1955 – 1956.

²²⁸ NAČR, fond SPS, karton 240, č.j. 14376/55-A/4, Karlštejn, st. hrad - zabezpečení nového depozitáře a zapůjčení mobiliáře od Československého státního filmu – Barrandovské ateliéry, dodací list č. 3753 ze dne 22. 6. 1955.

²²⁹ Z tzv. kapitulního děkanství přes Karlovu ložnici a Audienční síň do Lucemburského sálu.

sakristie přemístěna i rozměrná skříňová vitrína, v níž byly tyto drobné předměty vystaveny. Své místo zde našel i vzácný pozdně gotický oltář sv. Palmácia a instalaci prostoru doplnilo i renesanční lavabo.

V souvislosti s novou instalací došlo i k úpravě přízemí Velké věže, do té doby využívaného pro skladovací účely, kde bylo ve dvou místnostech nově uspořádáno hradní lapidárium, postupně zde vznikající již od doby ukončení Mockerovy restaurace hradu. Instalaci nového lapidária předcházela odborný průzkum zde uložených architektonických článků, provedený Dobroslavou Menclovou, která zde současně sestavila i rozebraný triumfální oblouk z kaple sv. Mikuláše s významnými fragmenty středověké polychromie, jež v této souvislosti posloužily jako předloha k náznakovému barevnému tónování kamenných prvků v palácových prostorách.²³⁰

V prvním patře Velké věže, ve dvou doposud nepřístupných klenutých síních, vznikla expozice hradního muzea, vytvořená po radikální selekci značného množství různorodých artefaktů, do té doby prezentovaných značně rozptýleně po celém hradě. Z rozsáhlé kolekce především archeologického materiálu byly proto vybrány jen charakteristické předměty s významnou vypovídací hodnotou, zatímco většina materiálu byla uložena do depozitáře. Kaple sv. Kříže byla prezentována ve své čisté, muzejními či instalačními zásahy neporušené podobě, s výjimkou nových relikviářových skříněk, které byly vyrobeny pro uložení fragmentů z kdysi velkolepé Karlovy sbírky svatých ostatků. Dva dřevěné zlacené relikviáře, v jejichž výzdobě se uplatňuje motiv lilie ze Svatováclavské koruny, byly vloženy do zamřížovaného výklenku v oltářní stěně, kdysi určeného pro korunovační poklad.²³¹

Do instalačních úprav v rámci nové prezentace hradu bylo původně pojato i čtvrté podlaží Velké věže (patro nad kaplí sv. Kříže), tvořené jedním velkým sálovým prostorem se zachovaným středověkým krbem a arkýřovým prevétem. Toto patro bylo označováno jako Strážnice, neboť jej podle tradice využívali strážní manové střežící Velkou věž. Konceptně zde měla být vytvořena expozice zaměřená na architektonický vývoj hradu, kde měli autoři ambici představit prostřednictvím rozměrných modelů čtyři nejmarkantnější etapy stavebních proměn hradu. Týkalo se to Karlovské podoby hradu po jeho dokončení ve 14. století, dále po jeho pozdně gotické přestavbě na přelomu 15. a 16. století, následně po výrazné Avostalisově renesanční úpravě v závěru 16. století a poslední měl představit podobu hradu v polovině 19.

---

²³⁰ ŠTORM, Břetislav. Úpravy Císařského paláce na Karlštejně. In: *Památky středních Čech*, Praha: NPÚ, ÚOP středních Čech, 2013, roč. 27, č. 1, s. 42. ISSN 0862-1586.

²³¹ KUBŮ, Naďa. Průvodce po hradních expozicích na Karlštejně II: Prezentace interiérů hradu po druhé světové válce. In *Památky středních Čech* 2/2013, roč. 27, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze, 2013, s. 36. ISSN 0862-1586.

století před Mockerovou restaurací. Modely měly být vyrobeny opět modelářskými ateliéry Československého státního filmu,²³² s adjustací na stabilních dřevěných podstavcích v podobě profilovaných lavic s trnoží, z jejichž tvarosloví vycházel i sedací nábytek pro návštěvníky, jenž měl být rozmístěn v hlubokých okenních výklencích. Z uvedeného vyplývá, že do zamýšlené prezentace tohoto prostoru měla být zahrnuta i atraktivní vyhlídka na areál hradu z oken již vysoko situovaného prostoru Velké věže, včetně odpočinkové zóny a sezení pro návštěvníky, neboť samotný přístup do tohoto patra znamenal zdolání značného počtu vysokých schodů jak dolního čtyřramenného schodiště, tak i poměrně příkrého schodiště horního v tloušťce zdiva západní stěny Velké věže. Tyto úpravy však nakonec zůstaly nedokončeny pro názorovou rozdílnost odborných pracovníků Státní památkové správy, kde nepochybně sehrála svou roli i náročnost a délka plánované prohlídkové trasy. Před zastavením instalačních prací v této části hradu však byly dokončeny dva modely, z nichž byl instalačně využit pouze jeden, zachycující podobu hradu ve 14. století, který byl nakonec umístěn do vstupní síně. Druhý model, představující hrad po pozdně gotické stavební úpravě, byl následně uložen v půdním prostoru Císařského paláce.

Na řadu těchto instalačních úprav Karlštejna reagoval Zdeněk Wirth upozorněním, že o veškerých změnách instalace historických interiérů hradu, „...*ve snaze, aby vyvolaly obraz vnitřků z doby Karlovy...*“²³³, budou vedena jednání a samozřejmě kritika, a to jak v úrovni odborné, tak i laické veřejnosti. Proto také doporučoval instalační zásahy omezit na minimum s připomenutím, že původní muzejní instalace byla historicky přesná a netvořila rozpor se stroze rekonstruovanými hradními interiéry. Zároveň ale chápal a připouštěl snahy o „polidštění“ karlštejské expozice, avšak s důrazem na podle něj odstrašující příklady instalace a prezentace hradů Wartburg a Norimberk.²³⁴

Společně s naznačenou rozsáhlou reinstalací hradních interiérů byla řešena i nutnost konzervace a ošetření cihelných dlaždicových podlah, jejichž glazovaný povrch díky nadměrnému návštěvnickému provozu značně degradoval. Stav místy rozpadající se cihelné dlažby byl alarmující, nehledě na všudypřítomný jemný cihelný prach, který zviřený ulpíval

---

²³² ŠTORM, Břetislav. Úpravy Císařského paláce na Karlštejně. In: *Památky středních Čech*, Praha: NPÚ, ÚOP středních Čech, 2013, roč. 27, č. 1, s. 42. ISSN 0862-1586.

²³³ NAČR, fond SPS, karton 240, inv. č. 15065, Karlštejn 1953 – 1956, vlastnoruční dopis dr. Zdeňka Wirtha, sepsaný v Bedřichově dne 25. 8. 1955, adresovaný dr. Emě Charvátové (připomínky k úpravě instalace na Karlštejně).

²³⁴ Tamtéž.

na stěnách a vybavení interiérů hradu. Pro zakonzervování dlažby byla nakonec využita technologie hloubkového voskování, která načas problematické podlahy stabilizovala.²³⁵

V době, kdy se hlavní etapa rok a půl trvajících reinstalačních prací chýlila k závěru, odešel v roce 1956 dosavadní dlouholetý správce hradu Jaroslav Bohuslav²³⁶ do výslužby a nahrazen byl nově jmenovaným Albínem Hejtmánkem. Svědectví o tom podává zachovaná dokumentace, z níž se mimo jiné dozvídáme o problematice spojené s dokončovanou realizací instalačních změn E. Charvátové a B. Štorma z pohledu pracovníků správy hradu. V předávacím protokolu a zprávě o revizi celkové situace na hradě, pořízené v souvislosti s personální změnou ve vedení správy objektu, se uvádí, že měsíční předávací inventura²³⁷ byla nařízena Státní památkovou správou i z důvodu nejasností kolem rozsáhlého a v podstatě nekontrolovatelného pohybu mobiliáře v rámci reinstalačních úprav hradu. Původní lokace sbírek z roku 1951 byla zcela nepoužitelná, neboť velká část mobiliárního fondu byla v rámci úprav značně chaoticky přemísťována a ukládána do depozitářů a do půdních prostor Císařského paláce a Purkrabství, s absencí jakékoliv operativní evidence či alespoň záznamů o dislokaci pohybujícího se sbírkového fondu. Výsledkem revize bylo 218 nenalezených (převážně drobných muzejních) předmětů a naopak 77 vícenálezů, k nimž přibyl i soubor 171 fotografií, které hradu věnoval odstupující správce J. Bohuslav. Jak vyplývá z jeho sdělení, odůvodňující revizi zjištěné nedostatky, Charvátová ani Štorm během prací (z nepochopitelných důvodů) neprojevíli jakoukoliv snahu o spolupráci s vedením správy hradu ani v provozně technické, ani v administrativně evidenční oblasti, přestože věděli, že osobou zodpovědnou za hrad je právě a pouze správce. Bohuslav uvádí, že „... *nebylo správcem hradu nic písemně oznámeno, kam a jak se inventář hradní přemísťuje. V této věci nebyly mi podávány žádné zprávy a byl jsem úplně přehlížen...*“²³⁸ Vzhledem ke skutečnosti, že reinstalační práce probíhaly za plného návštěvnického provozu, kdy správce hradu tak byl plně zaměstnán jeho zajišťováním, a navíc i svou nutnou přítomností v pokladně, dostávaly se k němu pouze kusé a zpravidla zprostředkované informace o nekontrolovaných predispozicích sbírkového fondu, a to ještě na základě jím vzneseného dotazu. Z těchto důvodů se také vzdával osobní odpovědnosti za vzniklý stav s poukazem na naopak nezodpovědné chování a postup jmenovaných odborných pracovníků Státní památkové

²³⁵ ŠTORM, Břetislav. Úpravy Císařského paláce na Karlštejně. In: *Památky středních Čech*, Praha: NPÚ, ÚOP středních Čech, 2013, roč. 27, č. 1, s. 43. ISSN 0862-1586.

²³⁶ Jaroslav Bohuslav byl na hradě zaměstnán již od roku 1905 jako strážce hradu, v roce 1946 (po odvolání Jindřicha Secherta) byl jmenován novým správcem hradu.

²³⁷ Předávací inventura kulturního mobiliáře byla zahájena 4. 9. 1956 a ukončena byla 5. 10. 1956.

²³⁸ NAČR, fond SPS-D (dodatky), karta 74, č.j. 18160/56, Protokol o předání a převzetí mobiliáře patřícího pod správu Státní památkové správy, při současně provedené revizi zástupci SPS-B-I., sepsaný na státním hradě Karlštejně dne 5. 10. 1956.

správy.²³⁹ Nový správce hradu Albín Hejtmánek²⁴⁰ byl pověřen důsledným zajištěním uložených sbírkových fondů a dohledáním chybějících předmětů.

4.3. Karlštejn Národní kulturní památkou a „spartakiádní“ instalace hradních interiérů v 60. letech 20. století

Nakolik zásadní byla instalace hradních interiérů z poloviny 50. let, natolik jí nebylo dopřáno dlouhé existence. Již po kolaudaci se stávala terčem kritiky, neboť její náznakovou podobu a funkci zároveň se podařilo zrealizovat pouze částečně, a některé záměry, jež byly předmětem této koncepce, zůstaly nerealizovány úplně. Kritika jí vytýkala nejen odsunutí podstatné části kmenových sbírek do ústraní depozitářů, ale i její charakter kulisové, až atrapové divadelnosti, zatímco řadě dalších prostor byla ponechána být upravená, ale muzejní povaha.²⁴¹ Nebyl to však jediný problém. Stoupající návštěvnost hradu ztěžovala návštěvnický provoz zejména v klíčových komunikačních místech trasy, kde byla jak autory reinstalace, tak i vedením stále ignorována akutní potřeba jednosměrnosti vedení prohlídek,²⁴² a tíživý problém nastával i v oblasti zvýšené potřeby činnosti údržby a úklidu hradu, což naráželo na stále značnou personální poddimenzovanost výkonného správního aparátu objektu. A co více: ke slovu se ale také přihlásila i všudypřítomná socialistická a komunistická ideologie i dobový všemocný politický vliv a tlak. Ukázalo se to velmi záhy, v souvislosti s celostátně připravovanou Druhou československou spartakiádou v roce 1960, v rámci jejíhož konání panoval předpoklad podstatně zvýšené návštěvnosti Karlštejna a s tím spojené nutnosti „správné“ prezentace hradu a historie obecně v rámci socialistické péče o kulturní památky a samozřejmě edukativního působení na veřejnost v intencích „vůle pracujícího lidu v socialistické společnosti pod vedením komunistické strany“. Na základě nového instalačního záměru, vytvořeného odborným týmem Zbyňka Z. Stránského²⁴³, schváleného 18. 3. 1960 Koordinační komisí pro kulturní využití státních hradů a zámků, a díky požadavku na absolutní prioritu expozičních změn na Karlštejně a na Křivoklátě, bylo přistoupeno „... k prozatímní instalaci, resp. úpravám dnešní instalace, která má být

²³⁹ NAČR, fond SPS-D (dodatky), karta 74, č.j. 18160/56, Protokol o předání a převzetí mobiliáře patřícího pod správu Státní památkové správy, při současně provedené revisi zástupci SPS-B-I., sepsaný na státním hradě Karlštejně dne 5. 10. 1956.

²⁴⁰ Albín Hejtmánek zastával pozici správce hradu v letech 1956 – 1961.

²⁴¹ JANČO, Milan. Zpráva o prohlídce hradu Karlštejna pracovníky památkové péče v roce 1959. In *Památky středních Čech* 1/2013, roč. 27, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze, 2013, s. 54. ISSN 0862-1586.

²⁴² Kritická situace byla zejména ve 2. patře Císařského paláce díky již naznačenému dvojitému „apendixu“ nesmírně komplikujícím plynulost návštěvnického provozu a jednotlivých, po sobě jdoucích prohlídek.

²⁴³ Autorský tým „spartakiádní“ instalace Karlštejna v roce 1960 tvořili Z. Z. Stránský, L. Letošníková a M. Homoláč.

*provedena do Spartakiády...*²⁴⁴ Pro realizaci instalačních změn tedy nebylo mnoho času, neboť do začátku celostátní socialistické sportovní akce zbývaly pouhé tři měsíce (!).²⁴⁵ Nová „spartakiádní“ instalace se sice měla podle původně předneseného záměru dotknout jen tzv. nefunkčních částí stávající instalace (tj. náznakově nedávno upravených historických interiérů), avšak nakonec nabyla mnohem většího rozsahu. V rozporu s předmětným záměrem se ve svém charakteru naopak úplně odklonila jak od prvotní instalace muzejní, tak od nedávno realizované instalace náznakové povahy, a řešena byla strohou a technicistní, převážně výstavnickou formou. V jednotlivých místnostech Císařského paláce se tak objevily nejen modely a makety, ale i trojrozměrné či nástěnné panely s množstvím historicky více či méně odůvodnitelné prezentace fotografického materiálu, reprodukcí, citací a v neposlední řadě obsáhlých, samozřejmě tendenčně zatížených textových pasáží. O koncepci a odborné připravenosti celé akce svědčí i písemný záznam z předmětné březnové schvalovací schůze, kdy na žádost dr. O. Blažíčka, adresovanou dr. Z. Stránskému ve věci jeho konkrétní představy o tematickém zaměření jím navrhovaných barevných fotografií, mu bylo odpovězeno, „... že dnes ještě nemůže zcela přesně říci, co bude na fotografiích zachyceno, že však bude vypracováno libreto...“²⁴⁶ Ať již byla reinstalace jakkoliv připravená, její realizace byla zahájena neprodleně. Vstupní síň byla zbavena předchozího vybavení, namísto něhož do prostoru nově shlížely fotografie Královodvorských železáren, náměstí v Berouně, krajinné oblasti Karlštejska, a teprve další, opět však fotografický materiál přibližoval vznik, vývoj a historické poslání hradu.²⁴⁷ K podobným zásahům došlo i v Rytířském sále, jehož předchozí „divadelní podoba byla nezdařilým pokusem o rekonstrukci“. Po odstranění veškerého mobiliáře zde s pomocí panelů, skleněných vitrín a nezbytných fotografií s popisy vznikla expozice politické, hospodářské a kulturní situace v době Karla IV. Od počátku tato úprava počítala s maximální střídmostí, která se samozřejmě projevila prázdnotí a neatraktivitou interiérů, a to více než kdykoliv předtím. Interiér Karlovy ložnice byl zbaven sametových nástěnných závěsů a osobnost Karla IV. měly připomenout panelové fotokopie partií z Vitae Caroli a gotické plastiky ze 14. století.²⁴⁸ Obdobný ráz získala i sousední Audienční síň, v níž po odstranění předchozí náznakové instalace byla prezentována vládní moc Karla IV. opět pomocí ryze výstavnické formy a nezbytných fotografií významného

²⁴⁴ NPÚ – ÚP, archiv odd. prezentace památkových objektů, Karlštejn, Zápis ze schůze koordinační komise pro kulturní využití státních hradů a zámků, konané dne 18. 3. 1960 ve Valdštejské jízdárně.

²⁴⁵ Druhá celostátní Československá spartakiáda se konala v Praze ve dnech 23. 6. – 3. 7. 1960.

²⁴⁶ NPÚ – ÚP, archiv odd. prezentace památkových objektů, Karlštejn, Zápis ze schůze koordinační komise pro kulturní využití státních hradů a zámků, konané dne 18. 3. 1960 ve Valdštejské jízdárně.

²⁴⁷ SH Karlštejn. Mobilární fond, inv. č. KA 5786, karton se souborem 234 historických fotografií a pohlednic.

²⁴⁸ Pro nové expoziční vybavení Karlovy ložnice bylo zvažováno i využití vhodných artefaktů ze sbírky starého umění Národní galerie v Praze.

listinného materiálu doby Karlovy. Sakrálních prostor se tyto úpravy dotkly v minimální míře, podobně jako instalace Lucemburského sálu, kde zůstala portrétní galerie Lucemburků v podobě odlitků parléfovských bust.²⁴⁹

V průběhu těchto instalačních úprav docházelo i ke skutečnosti, že například stěžejní karlštejnské artefakty (zejména plastiky), byly zcela vytrženy z kontextu a v lepším případě pak umístěny jako samostatné solitéry na vysokých podstavcích mimo sakrální prostory, bez ohledu na jejich zabezpečení a často přímý dosah ze strany návštěvnické veřejnosti. Dalším dokladem ideologie doby i této instalace bylo tristní potlačování charakteru kaplových prostor v Císařském paláci, v rámci čehož byly z kaplí například nesmyslně zlikvidovány oltární menzy a odstraněn veškerý mobiliář s církevním charakterem, historicky i umělecky zpravidla velmi cenný. Příkladně do prázdného prostoru, již nic nepřipomínajícího kapli sv. Mikuláše, byla nakonec solitérně umístěna jedna z renesančních archivních skříní.²⁵⁰ Zajímavé ovšem zůstává, že součástí tohoto instalačního projektu byla i výroba a následné vystavení kopie Svatováclavské koruny²⁵¹ ze souboru českých korunovačních klenotů, avšak k této realizaci nikdy nedošlo.

Opakem rozpačité nové úpravy karlštejnské expozice byla pro hrad významná událost ze dne 30. 3. 1962, kdy byl tehdejší vládou Československé socialistické republiky státní hrad Karlštejn prohlášen národní kulturní památkou.²⁵² V tomto roce také došlo k personální změně ve vedení hradu, neboť po odchodu Albína Hejtmánka byl novým správcem hradu jmenován Karel Šefrna.²⁵³

Sporná svým pojetím a značně neatraktivní instalace karlštejnské expozice z počátku 60. let, s přihlédnutím k její přinejmenším velmi diskutabilní náplni i vypovídací hodnotě, včetně znaků evidentně podceněné odborné koncepce, a navíc i jejího viditelného „ušíť horkou jehlou“ jako expozice prozatímní, vyvolávala od počátku řadu diskusí v oblasti budoucího vývoje prezentace hradu včetně nutnosti dalších instalačních změn.²⁵⁴ V následujícím období bylo v této oblasti zpracováno několik návrhů na změnu prezentace,

²⁴⁹ NPÚ – ÚP, archiv odd. prezentace památkových objektů, Karlštejn, Zápis ze schůze koordinační komise pro kulturní využití státních hradů a zámků, konané dne 18. 3. 1960 ve Valdštejnské jízdárně.

²⁵⁰ SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 5786, karton se souborem 234 historických fotografií a pohlednic.

²⁵¹ KUBŮ, Nad'a. Průvodce po hradních expozicích na Karlštejně II: Prezentace interiérů hradu po druhé světové válce. In *Památky středních Čech 2/2013*, roč. 27, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze, 2013, s. 36. ISSN 0862-1586.

²⁵² Vládou ČSSR byl 30. 3. 1962 prohlášen národní kulturní památkou soubor prvních 33 vybraných nejvýznamnějších památek, mezi nimiž byl pod rejstříkovým číslem 116 a ID 84069 i hrad Karlštejn (vedle např. českých korunovačních klenotů, Národního divadla, Karolina či Sázavského kláštera).

²⁵³ JUDr. Karel Šefrna zastával funkci správce hradu a poté pozici vedoucího správy státního hradu Karlštejn v letech 1962 – 1986.

²⁵⁴ SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 5786, karton se souborem 234 historických fotografií a pohlednic.

kteří svým charakterem však příliš nevybočily z linie stávajícího výstavnického řešení prostřednictvím prostorových či přístěnných panelů, vitrín s opětovným využitím především fotokopií či replik předmětů. Nově bylo v rámci úprav částečně využito galerijního způsobu instalace, využitého především u umělecky a historicky nejvýznamnějších výtvarných děl, soustředěných v druhém patře paláce do prostoru Karlovy ložnice. Prostor Lucemburského sálu s portrétními bustami byl doplněn o fotokopie iluminací z renesančního kodexu Matyáše Ornyse Ptáčníka z Lindperka pořízeného jím pro císaře Maxmiliána II. v roce 1575, které jsou jediným existujícím pramenem, zachycujícím překreslené malby někdejší Karlovy rodové portrétní galerie²⁵⁵, která dekorovala stěny tohoto sálu. Nepříliš zásadní změny či spíše instalační retuše stávající karlštejnské expozice na přelomu šedesátých a sedmdesátých let průběžně realizovali odborní pracovníci Střediska státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, a to na základě zpracovaných scénářů a libret autorů J. Pavla, J. Dvořáka, A. Bauerové a J. Šmejkal (1972) či V. Velického (1976).²⁵⁶ Tento druhý záměr byl podstatný zejména tím, že vedle navrhovaných instalačních úprav poprvé významně poukazoval na akutní nutnost zvýšené památkové ochrany hradu, především pak jeho interiérové středověké výzdoby, včetně neodkladnosti rekonstrukčních prací i restaurátorských zásahů a naléhavosti regulace, popřípadě omezení návštěvního provozu. Z rekonstrukčních důvodů návrh také poprvé připouštěl etapizaci dočasného uzavření nejprve Císařského paláce, a poté střídavě i obou věží, včetně provozem permanentně poškozovaných historicky nejvzácnějších prostor hradu, především pak kaple sv. Kříže. Elaborát se současně zabýval i problematikou vytvoření náhradní expozice, která by adekvátním způsobem prezentovala nejen předmětné prostory, ale i důvody jejich uzavírky a zneprístupnění pro veřejnost. Pro umístění této provizorní expozice nebylo mnoho na výběr: v úvahu připadalo pouze první patro Mariánské věže (pod kostelem Panny Marie), v 60. letech adaptované na obřadní – svatební síň Místního národního výboru v Karlštejně (Budňanech), či nevyužitý sálový prostor zvýšeného přízemí Císařského paláce, dispozičně umístěný pod rozměrově totožným, avšak nižším prostorem Rytířského sálu.²⁵⁷

---

²⁵⁵ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, Kuthanová Věra, Průvodcovský text pro hrad Karlštejn, 1984, Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, komise pro posuzování průvodcovské činnosti na objektech SSPPOPSK (nepublikováno, pouze pro vnitřní potřeby správy hradu).

²⁵⁶ KUBŮ, Nad'a. Průvodce po hradních expozicích na Karlštejně II: Prezentace interiérů hradu po druhé světové válce. In *Památky středních Čech 2/2013*, roč. 27, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze, 2013, s. 36 – 37. ISSN 0862-1586.

²⁵⁷ Tamtéž, s. 37.

5. Rok 1978: Doba Karla IV. v dějinách národů ČSSR

Na listopad 1978 připadalo významné šestisté výročí úmrtí Karla IV.²⁵⁸, na jehož oslavy a připomenutí se dlouze připravovala celá řada institucí, Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje nevyjímaje. Největší projekt k danému tématu byl připravován ministerstvem kultury ve spolupráci s Kanceláří prezidenta republiky, Úřadem předsedy vlády, Československou akademií věd a dalšími institucemi v podobě velkolepě pojaté výstavy na Pražském hradě, která vešla do historie pod názvem „*Doba Karla IV. v dějinách národů Československé socialistické republiky*“²⁵⁹, zahájené 26. 6. 1978. Součástí tohoto nevšedního projektu, realizovaného pod „nejvyšší záštitou“, bylo i vytvoření nové stálé expozice na Karlštejně, související s pražskou výstavou sice nepřímo, avšak tematicky i místně neoddělitelnou od velkého a všemi pády skloňovaného Karlova výročí. Tomuto projektu také zakrátko zcela ustoupila sice upravovaná, ale stále „spartakiádní“ instalace z 60. let.

Nová expozice z roku 1978 (600. Výročí úmrtí Karla IV.)

Vytvořením libreta, technického scénáře a vlastní realizací nové karlštejnské expozice byl pověřen odborný kolektiv renomovaných autorů: Dobroslava Menclová, Vlasta Dvořáková a Cyril Štolovský. Na přípravách nové expozice začal autorský tým pracovat s ročním předstihem, takže vlastní instalační úpravy mohly být s ohledem na blížící se termín výročí zahájeny již počátkem roku 1978. Komplexní realizace proběhla v první polovině roku, takže nová expozice mohla být slavnostně zpřístupněna ještě před začátkem hlavní turistické sezóny dne 29. 6. 1978, tři dny po zahájení velké Karlovské výstavy na Pražském hradě.

Charakter nové expozice se podstatně odlišoval od předchozího pojetí, a přestože do určité míry pracoval i s výstavníckými prvky, tak využíval nejen i autentický hradní mobiliář, ale i zcela nová výtvarná díla soudobých výtvarných umělců. Velkou roli při tvorbě expozičního scénáře sehrály i erudovanost a zaměření Ing. arch. D. Menclové, která byla uznávanou odbornicí v oblasti studia a výzkumu historické architektury zejména hradních objektů a jejich stavebně historických průzkumů. Nepochybným přínosem byl tehdy i její

---

²⁵⁸ Karel IV. zemřel 29. 11. 1378 v Praze.

²⁵⁹ BURIAN, Jiří, KOČÍ, Josef et al. *Doba Karla IV. v dějinách národů ČSSR*. Průvodce výstavou. Praha, 1978. ISBN 11-118-78.

dlouholetý odborný zájem o hrad Karlštejn a znalost objektu, jehož problematice věnovala řadu odborných studií i monografií.

Nové pojetí prezentace hradu v rámci výročního roku 1978 bylo zacíleno na osobnost Karla IV. a jeho dobu, na Karlovu politickou, diplomatickou a zakladatelskou činnost v rámci zemí Koruny české i Svaté říše římské, na panovníkovu sňatkovou politiku a samozřejmě na samotný hrad Karlštejn, mimořádnost jeho architektury a jeho společenský, duchovní, politický i kulturní význam. Základem instalace nové expozice byly hmotné trojrozměrné makety jednotlivých interiérů Císařského paláce, představující historickou rekonstrukci jejich pravděpodobné podoby ve 14. století včetně interiérového vybavení. Modely, které byly dílem J. Bláhy, P. Cigána, M. Lhotáka, R. Lhotákové, V. Fixla, Z. Hlaváčka, J. Krýže a O. Soukupa²⁶⁰, představovaly ideální středověkou podobu Dvořenínské (vstupní) síně, Rytířského sálu, Lucemburského sálu, Audienční síně a Karlovy ložnice, a umístěny byly zpravidla do prostorového centra předmětného historického interiéru, v němž zaujaly pozici stěžejního expozičního prvku. Nedílnou součástí nové expozice byla i výrazná novodobá díla soudobých výtvarníků, vytvořená však ve stylu středověké deskové malby. V první řadě se jednalo o rozměrný triptych, instalovaný na severní stěnu Dvořenínské (vstupní) síně, který znázorněním stavby Nového Města pražského, univerzity, kamenného mostu a Pražského hradu s katedrálou sv. Víta na prvním obrazu představoval Karlovu zakladatelskou činnost, k níž neodmyslitelně patřil i Karlštejn. Střední část triptychu zobrazovala Svatopetrskou baziliku v Římě, v níž Karel IV. 5. 4. 1355 přijal císařskou korunu, a poslední obraz zachycoval pražský Dobytčí trh²⁶¹ s dřevěnou kaplí a v ní vystavené říšské svátostniny včetně říšských korunovačních klenotů. Pro Rytířský sál byly naopak vytvořeny dvě rozměrné mapy, z nichž první zachycovala země Koruny české a rozsah Karlovy svrchované královské moci, druhá pak představovala mapu Svaté říše římské s vyznačením teritoriálního vlivu římského císaře s personifikací Karlovy osobnosti, společně se zdůrazněním sídelního císařského města Prahy a Karlštejna jako prvního hradu říše, chránícího císařský poklad a odznaky moci tohoto nejvyššího světského důstojenství a prvního rytíře všeho křesťanstva. Z tohoto okruhu předmětů doplňoval instalaci Rytířské síně ještě velký kruhový deskový obraz, zachycující orloj v tradičním duchu vrtkavého kola Štěstěny. Poslední dvě novodobá obrazová díla v tomto pojetí s motivem hry v karty a hry v šachy byla instalována do Audienční síně a

---

²⁶⁰ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, Kuthanová Věra, Průvodcovský text pro hrad Karlštejn, 1984, Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, komise pro posuzování průvodcovské činnosti na objektech SSPPOPSK (nepublikováno, pouze pro vnitřní potřeby správy hradu), s. 7.

²⁶¹ Dnešní Karlovo náměstí v Praze 2, Novém Městě.

Karlovy ložnice, kde měly představovat Karlovu pověstnou politickou taktiku a diplomatickou strategii.²⁶² Autory těchto poměrně sugestivních obrazových děl, která mohl běžný laický návštěvník s přehledem považovat za historické exponáty, byli především J. Vachuda, B. Dlouhý a A. Stibůrek.²⁶³ Vedle novodobých obrazových děl pracovala nová instalace i s textilním materiálem, z něhož byly vyrobeny praporce se zlatavým potiskem a heraldickým zobrazením znaků českého krále a římského císaře, o něž byla doplněna vstupní expozice v Dvořenišské síni. Zřejmě největším počinem v této oblasti byla realizace rozměrné tapiserie s motivem stromu života Lucemburků, jejíž autorkou byla M. Venhodová. Panovnický rodokmen znázorňoval dynastickou linii od Karlova děda císaře Jindřicha VII. Lucemburského, přes krále Jana a jeho syny Karla a Jana Jindřicha ke Karlovým potomkům Václavovi IV. a Zikmundovi.²⁶⁴ Kruhové jmenné medailony byly podle významu rozlišeny svou velikostí a zohledňovaly i rodinné příslušníky jednotlivých generací rodu, přičemž naznačený genealogický rozrod končil u medailonu Ladislava Pohrobka. Výtvarně i prostorově velmi ambiciózně pojatá tapiserie byla instalována za celou plochu západní stěny Lucemburského sálu, kde bohužel i beze zbytku zakryla dveřní portál do sousední Hodovní síně, a stala se tak přirozeně zcela nepřehlédnutelnou dominantou prostoru. V rámci instalace nové expozice byly využity i obdobné prvky výstavnického charakteru, například odlehčené odlitky znaků jednotlivých zemí Koruny české, umístěné do vstupní síně, či prostorové sádrové modely gotické a renesanční podoby hradu, instalované soliterně do středu Rytířského sálu. Takto pojatá expozice byla téměř ve všech místnostech (s výjimkou Audienční síně) doplněna přístěnnými skleněnými panely s převážně fotografickým a textovým doprovodným materiálem souvisejícím s tematickými okruhy, samostatně prezentovanými v jednotlivých palácových místnostech. Mimořádné postavení v celkovém pojetí nové expozice měla i instalace výběru kmenového kulturního mobiliáře, který se tak tehdy alespoň zčásti vrátil z přítmí depozitářů znovu na scénu. Při přípravách jeho adjustace v rámci expozičního řešení byl brán poprvé skutečný zřetel na bezpečnost a ochranu vzácných uměleckých děl ve vazbě na značné zatížení návštěvníckým provozem. Nejvýznamnější středověká výtvarná díla byla instalována v prosklených soklových vitrínách, především do prostoru Karlovy ložnice a do východní části Rytířského sálu, před kapli sv. Mikuláše.

---

²⁶² SH Karlštejn. Archiv správy hradu, Kuthanová Věra, Průvodcovský text pro hrad Karlštejn, 1984, Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, komise pro posuzování průvodcovské činnosti na objektech SSPPOPSK (nepublikováno, pouze pro vnitřní potřeby správy hradu).

²⁶³ KUBŮ, Nad'a. Průvodce po hradních expozicích na Karlštejně II: Prezentace interiérů hradu po druhé světové válce. In *Památky středních Čech 2/2013*, roč. 27, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze, 2013, s. 37. ISSN 0862-1586.

²⁶⁴ DUSÍK, Bohumil, SOUKUP, Karel. *Karlštejn*. Obrazová publikace. Praha, 1984. ISBN 42-008-84.

Jednalo se zejména o plastiky světců a nejhodnotnější sbírkové předměty, dokládající nádheru a umělecko-řemeslnou mimořádnost výzdoby a vybavení císařského hradu. Zcela novou podobu získala někdejší Hodovní síň, která byla tehdy upravena v ryze obrazovou galerii, s uplatněním řady kvalitních karlštejnských vedut převážně z 19. století, instalovaných na stěny prostoru v jednotných rámovaných paspartách. Hodovní síň byla také odpojena od prohlídkové trasy a zůstala nadále přístupná pouze druhým vchodem z ochozu nad třetí bránou. Sakrální prostory hradu zůstaly ve stávajícím stavu a byly i nadále prezentovány ve své přirozené podobě.²⁶⁵ První patro Velké věže s někdejší instalací hradního muzea bylo zejména s ohledem na komplikovanost návštěvnického provozu na schodišti Velké věže od prohlídkové trasy odpojeno a po jeho uzavření se pomalu měnilo v jeden z hradních depozitářů. Prohlídku a posouzení nově vytvořené stálé expozice vykonal O. J. Blažíček dne 14. 6. 1978. Ve své zprávě, která dokládá dokončení instalačních prací dva týdny před jejím oficiálním zpřístupněním, se vyjádřil kriticky ke zjištěným závadám a nedopatřením, a to jak v oblasti technického a výtvarně řemeslného řešení instalace, tak i z hlediska samotné prezentace. Zejména se jednalo o prostorovou i hmotovou objemnost modelových rekonstrukcí historických interiérů a určitou měřítkovou nevyrovnanost replik jejich vnitřního vybavení. Poukazoval také na minimální uplatnění sbírkového fondu z kmenového karlštejnského mobiliáře, stejně jako na zakrytí některých architektonických detailů novodobými instalačními prvky (například nástěnná tapiserie v Lucemburském sále).²⁶⁶

Přes všechna názorová pozitiva i negativa, jak ze strany odborné, tak i laické veřejnosti, která s sebou instalace nové expozice v roce 1978 přirozeně přinesla, přečkal tento způsob prezentace do určité míry i krizové uzavření kaple sv. Kříže, a ve své podstatě zůstal zachován až do polistopadových úprav počátkem 90. let 20. století. Ke cti autorů tohoto expozičního řešení lze konstatovat, že řada tehdy vytvořených exponátů i novodobých výtvarných děl s vypovídací a edukativní hodnotou, byla pojata i do následných instalačních úprav a změn celkové prezentace hradu a v rámci nich se na Karlštejně dobře uplatňuje dodnes.

Dlužno ještě poznamenat, že nová karlštejnská stálá expozice z roku 1978 byla současně i posledním projektem, na němž se výrazně podílela Ing. arch. Dobroslava

---

²⁶⁵ DUSÍK, Bohumil, SOUKUP, Karel. *Karlštejn*. Obrazová publikace. Praha, 1984. ISBN 42-008-84.

²⁶⁶ NPÚ – ÚP, archiv odd. prezentace památkových objektů, Karlštejn, I. pasport, Posudek nové instalace hradu Karlštejna doc. Oldřicha J. Blažíčka, ze dne 14. 6. 1978.

Menclová²⁶⁷, která nedlouho po jejím dokončení tragicky zahynula po autonehodě na jedné z mnoha jejích pracovních cest.

---

²⁶⁷ Ing. arch. Dobroslava Menclová (2. 1. 1904 - 19. 11. 1978)

6. Negativní vlivy ohrožující památku a nutnost uzavření historicky nejcennějších prostor

6.1. Fenomén stále rostoucí návštěvnosti a její pozitivní i negativní dopad na kulturní památku

Neustále rostoucí návštěvnost a s ní spojená problematika návštěvnického provozu hradu byla a částečně dosud je skutečným fenoménem, jemuž se v podstatě vždy podřizovalo veškeré dění od samotné prezentace, přes kulturní programy, neuvěřitelně technicky náročné a zdoluhavé stavebně rekonstrukční akce či rozsáhlé restaurátorské projekty. Všechny činnosti (včetně již naznačených instalačních realizací) probíhaly za plného, výjimečně pouze omezeného návštěvnického provozu se všemi úskalími, která provoz přinášel, prezentací samotnou počínaje a ochranou zdraví a bezpečnosti návštěvnické veřejnosti včetně elementárního zabezpečení hradu konče. Návštěvnost a s ní spojené výnosy vždy stály (a dodnes stojí) na jedné straně jako velmi významný ekonomický faktor, zajišťující zpětné financování nemalých nákladů spojených s náročným provozem, údržbou, restaurátorskou činností, mandatorními a mzdovými výdaji, a zdaleka v neposlední řadě i se stavební obnovou celého areálu. A nejen to. Karlštejnské výnosy vždy významně přispívaly do celkového společného rozpočtu příslušné územní památkové správy v rámci Národního památkového ústavu s celostátní působností, který vždy byl státní příspěvkovou organizací²⁶⁸. Zjednodušeně to znamená, že na provoz a výdaje neziskové organizace přispívá její zřizovatel, ale vzhledem k tomu, že tento finanční příspěvek zpravidla ani zdaleka nepokryje finanční objem nákladových položek konkrétního rozpočtu, získává další finanční prostředky svou vlastní (hlavní či jinou) činností a s těmito prostředky dále hospodáří. Není asi překvapením, že největší objem financí je v rámci vlastní činnosti získáván z prodeje vstupného na prohlídku památkového objektu, a z poplatků za další služby, související s prezentací objektu (rezervace, cizojazyčné výklady, doprovodné programy, atd.). A co je asi v této věci nejdůležitější: karlštejnské výnosy ze vstupného vždy dorovnávaly ekonomické výkyvy či neplánovaně vzniklé finanční potřeby zatěžující společný středočeský rozpočet,

---

²⁶⁸ Dnešní Národní památkový ústav v polistopadovém období několikrát změnil svůj název i územně správní odbornou i provozně ekonomickou působnost. V rámci řady restrukturalizací se tato státní organizace postupně změnila z původního krajského Střediska státní památkové péče a ochrany přírody (Středočeského kraje) na Památkový ústav středních Čech v Praze, následně na Národní památkový ústav středních Čech v Praze a po velké centralizaci v roce 2003 na Národní památkový ústav se zprvu krajskými územními odbornými pracovišti a od roku 2012 se 4 sloučenými nadregionálními výkonnými územními památkovými správami a územními odbornými pracovišti.

takže v podstatě nepřímo kryly či finančně sanovaly především havarijní či rozsáhlé rekonstrukční akce na řadě dalších středočeských hradů a zámků.

Na druhé straně nadměrná a stále se zvyšující návštěvnost způsobovala i přes řadu provozních opatření a změn neúměrné a širokospektré zatížení objektu jako celku. A co hůře: bohužel i neúnosnou devastací nejen budov a jejich stavebních, konstrukčních i materiálových článků, ale i mnohem zásadnější a soustavné, nevědomé i často záměrné, avšak každopádně závažné poškozování historicky nejcennějších, především pak sakrálních prostor hradu včetně jejich mimořádné výzdoby.

rok	celková návštěvnost	z toho cizinců
1905	16 896	143
1906	20 622	253
1907	23 023	542
1908	22 985	744
1909	23 616	355
1910	22 781	202
1911	26 486	175
1912	22 721	714
1913	29 684	347
1914	22 616	351
1915	8 722	227
1942	53 323	41
1943	78 641	50
1944	66 101	88
1946	64 730	2 704
1947	84 799	6 326
1948	127 095	3 703
1949	129 607	3 075
1951	133 108	1 622
1954	124 599	nezjištěno
1956	166 397	nezjištěno
1958²⁶⁹	187 067	30 000

²⁶⁹ JANČO, Milan: Zpráva o prohlídce hradu Karlštejna pracovníky památkové péče v roce 1959. In: *Památky středních Čech*. Praha: NPÚ, ÚOP středních Čech, 2013, roč. 27, č. 1, s. 55, ISSN 0862-1586.

1965 ²⁷⁰	231 834	83 292
1966	250 595	86 000
1967	264 524	91 923
1968	241 147	75 750
1969 ²⁷¹	241 175	57 951
1970	248 276	90 665
1971	281 137	96 037
1972	322 290	110 397
1973	312 247	108 963
1974	319 875	114 789
1975	318 853	110 328
1976 ²⁷²	337 630	119 887
1977	325 328	102 518
1978	322 988	127 979
1979	320 690	129 536
1980	306.303	136.895
1981 ²⁷³	273.282	102.065
1982	275.333	104.863
1983	276.900	103.432
1984	305.268	110.785
1985	270.288	138.964
1986	293.321	nezjištěno
1987	330.633	152.257
1988	326.651	173.167
1989	346.354	185.844
1990	339.464	194.526
1991	306.847	204.774
1992 ²⁷⁴	330.953	231.771
1993 ²⁷⁵	339.633	207.051

²⁷⁰ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Návštěvnost, *roční výkazy návštěvnosti hradu 1965 – 2015*.

Novodobá a pravidelná statistika návštěvnosti je vedena od roku 1965.

²⁷¹ V roce 1969 je zaznamenán významný pokles zahraničních návštěvníků.

²⁷² V prvních letech normalizace česká návštěvnost stoupala, zahraniční stagnovala.

²⁷³ V roce 1981 byla pro veřejnost uzavřena Velká věž s kaplí sv. Kříže (na téměř dvě desetiletí).

²⁷⁴ V roce 1992 byla zaznamenána historicky vůbec nejvyšší zahraniční návštěvnost hradu.

1994	339.881	199.481
1995 ²⁷⁶	350.502	190.090
1996	332.346	161.861
1997	328.808	142.576
1998	328.181	146.100
1999	296.264	135.881
2000 ²⁷⁷	296.149	138.578
2001	267.441	120.349
2002 ²⁷⁸	237.444	106.849
2003	246.218	110.798
2004	283.170	127.427
2005	276.387	110 501
2006 ²⁷⁹	273 200	99 560
2007	275 550	100 562
2008	254 173	87 251
2009	234 320	75 393
2010	222 415	69 315
2011	227 048	69 294
2012 ²⁸⁰	231 340	66 477
2013	217 717	58 008
2014	223 692	61 978

6. 2. Živelná prezentace objektu a stále se stupňující negativní vlivy ohrožující samou podstatu památky

Vysoká návštěvnost hradu, absence potřebné časové i početní regulace návštěvnického provozu a nedostatečná ochrana stále více ohrožovaných částí hradu se tristním způsobem odrazila na jeho stavu, zejména v kapli sv. Kříže, kapli sv. Kateřiny a v kostele Panny Marie. Záměrné poškozování nástěnných maleb, působnost nepříznivých klimatických a fyzikálních

²⁷⁵ Od roku 1993 je Karlštejn zařazen mezi turistické cíle Burgenstrasse, ve stejném roce byl zahájen prodej vstupenek prostřednictvím IT technologie a zavedena forma elektronické evidence účetnictví i statistických dat.

²⁷⁶ V roce 1995 byla zaznamenána historicky vůbec nejvyšší celková roční návštěvnost Karlštejna.

²⁷⁷ Zpřístupnění II. okruhu s Velkou věží a kaplí sv. Kříže, opět prezentovanou po více jak 19 letech.

²⁷⁸ Návštěvnost velmi ovlivnily ničivé srpnové povodně, postihnuvší velkou část ČR a Prahu.

²⁷⁹ Karlštejn získal mezinárodní ocenění Europa Nostra.

²⁸⁰ Zpřístupnění III. okruhu (hradební ochozy horního hradu, 4., 5. a 6. nadzemní podlaží Velké věže – nad kaplí sv. Kříže).

vlivů, značné teplotní výkyvy, častá kondenzace vodních par na stěnách svatyní²⁸¹, atmosféra prostorů permanentně zaplňovaných návštěvníky, nekonečný zástup lidí pomalu postupujících dvěma proudy po schodišti Velké věže do kaple sv. Kříže a zpět, a celá řada souvisejících negativních faktorů způsobily akutní nutnost řešení této problematiky, na jejíž neúnosnost bylo odbornými kruhy hlasitě upozorňováno již od roku 1976.

A tak bylo překročeno k těžko představitelnému kroku: v roce 1981 byla pro veřejnost uzavřena Velká věž s kaplí sv. Kříže a současně se rozeběhly přípravné práce na co nejrychlejší záchranu nejohroženějších interiérů a jejich výzdoby a na zahájení rozsáhlých restaurátorských a rekonstrukčních akcí ve Velké a Mariánské věži, které byly ukončeny až na počátku roku 2000.²⁸² Od 1. 7. 2000 jsou tyto historicky nejcennější interiéry obou věží opět přístupny, avšak ve speciálním režimu v rámci samostatné II. prohlídkové trasy.

V souvislosti s uzavřením Velké věže s kaplí sv. Kříže a s jejím odpojením od standardní prohlídkové trasy vyvstala akutní nutnost vyřešit alespoň provizorním způsobem nejen prezentaci stěžejních nepřístupných prostor, ale současně i odpovídajícím způsobem ozřejmit návštěvnické veřejnosti vážné důvody, které si vynutily jejich uzavření. Tohoto úkolu se ujali V. Kuthanová a Z. Kárník, kteří v roce 1981 vytvořili náhradní expozici uzavřených věžních prostor v samém závěru zkrácené prohlídkové trasy, v sakristii kostela Panny Marie. Tomuto záměru muselo být samozřejmě přizpůsobeno stávající interiérové vybavení sakristie, které bylo zčásti uplatněno v prostoru sousedního kapitulního kostela (drobnější sedací nábytek a klekátka), a zčásti bylo predisponováno pod varhanní a pěvecký kůr. Do vzniklého prostoru byl centrálně umístěn rozměrný model celé Velké věže s opevněním, který prostřednictvím řezu jejího jihovýchodního nároží umožňoval velmi názornou i umělecky pojatou prezentaci nejen věžního schodiště s nástěnnými malbami tzv. schodištních cyklů, ale i samotného prostoru lodě i presbyteria kaple sv. Kříže. Kromě toho se pomocí prostorového modelu dala velmi dobře prezentovat celková architektura Velké věže, její specifické části i jednotlivá podlaží a samostatné opevnění s obrannými ochozy. Unikátní výzdobu kaple přibližovaly kopie dvou deskových obrazů, sv. evangelistů Lukáše a Matouše, jejichž prostřednictvím byl současně představen i jejich autor, Mistr Theodorik. Přístěnné skleněné panely, umístěné v severovýchodním rohu sakristie, obsahovaly doprovodný, především pak fotografický materiál, který dostatečně prezentoval nejen krásu a hodnotu

---

²⁸¹ Relativní vlhkost vzduchu v provozních špičkách dosahovala běžně hodnoty 90% a více (!).

²⁸² Od roku 2000 jsou tyto historicky nejcennější interiéry obou věží přístupné v rámci II. prohlídkové trasy.

nepřístupných prostor, ale i rozsah a detaily poškození i záměrné devastace jejich výzdoby včetně ilustračních restaurátorských zásahů.²⁸³

6. 3. Komplexní restaurátorský projekt za účasti předních českých restaurátorů

V návaznosti na uzavření Velké věže s kaplí sv. Kříže bylo zahájeno téměř dvacetileté období rekonstrukčních, a především restaurátorských akcí nebývalého rozsahu, během něhož byly postupně kompletně zrestaurovány nejen deskové obrazy Mistra Theodorika a celkový prostor kaple sv. Kříže včetně klenby, zlacení a inkrustace, ale i nástěnné malby a omítky v kostele Nanebevzetí Panny Marie, v kapli sv. Kateřiny a v neposlední řadě i schodištních cyklů na schodišti Velké věže i jejich historických transferů. Historicky tak tento projekt navázal na první novodobou etapu odborného restaurování nástěnné a deskové výzdoby hradu, realizovanou od roku 1932 Bohuslavem Slánským, významným odborníkem a průkopníkem tohoto oboru a zakladatelem české restaurátorské školy. Slánského restaurátorské působení na Karlštejně bylo jedním z jeho zásadních a nejvýznamnějších odborných počinů, na němž se výrazným způsobem podílela i Slánského manželka Ludmila, která byla zároveň jeho nejbližší spolupracovnicí. Manželé Slánští s týmem restaurátorů zrestaurovali ve třicátých letech 20. století celkem 25 Theodorikových desek a po roce 1951 se ujali restaurování nástropních maleb v okenních nikách kaple sv. Kříže a následně i nástěnných maleb v kostele Panny Marie a v kapli sv. Kateřiny. V první polovině 60. let pracovali na schodištních cyklech Velké věže a v letech 1965 – 1970 se opět vrátili k deskovým obrazům Mistra Theodorika. Profesor Slánský v maximální míře respektoval autenticitu výtvarného díla a obzvláště deskových maleb Mistra Theodorika, kterého s obdivem považoval za umělce skutečně evropského formátu. Slánský při restaurování nekompromisně hájil přísnou konzervační metodu pro zachování originálu v co možná největším rozsahu, což přirozeně vedlo k vyšším požadavkům na kvalitu a různorodost používaných materiálů a technologií.²⁸⁴

Slánského dlouhá restaurátorská praxe byla skutečně průlomová, neboť dokázal snoubit znovuzrození výtvarné a estetické působivosti díla s využitím plně reverzibilních prvků a metod při restaurování, v podobě plomb, retuší, laků a řady dalších technologických prostředků a restaurátorských postupů. A v tomto duchu s důrazem na maximální uplatňování

---

²⁸³ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, Kuthanová Věra, Průvodcovský text pro hrad Karlštejn, 1984, Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, komise pro posuzování průvodcovské činnosti na objektech SSPPOPSK (nepublikováno, pouze pro vnitřní potřeby správy hradu).

²⁸⁴ MARTINCOVÁ, Dagmar. Znovuotevření kaple sv. Kříže na Karlštejně. In *Památky středních Čech* 14/2/2000, č. 2, ISSN 0862-1586.

ochrany autenticity díla Slánský vychovával novou generaci restaurátorů, kteří na Karlštejně pokračovali v jeho díle zejména po roce 1981 a kteří v další generaci působí na Karlštejně dodnes.²⁸⁵

Po ukončení přípravné fáze byla v roce 1981 zahájena komplexní a systematická obnova hradního areálu, do níž byla pojata nejen rozsahem unikátní restaurátorská akce, ale i nutná stavební rekonstrukce hradních budov a střešního fondu.

Dvacetiletí unikátních restaurátorských aktivit

Zahajovací akcí bylo v roce 1981 restaurování nástropních maleb v záklencích západního a dvou východních oken kaple sv. Kříže, které byly bezkonkurenčně nejohroženější působením extrémních klimatických výkyvů díky značné infiltraci oken kaple, a tím i časté kondenzaci vodních par, které spolu s negativními důsledky živelného návštěvnického provozu způsobovaly silné uvolňování malby od omítkového podkladu a její odpadávání. Tuto první záchrannou fázi restaurování prováděl žák B. Slánského Jan Pasálek²⁸⁶, který se v následujících dvou desetiletích výraznou měrou podílel na realizaci tohoto dlouhodobého restaurátorského projektu. A právě průběh a náročnost prvních restaurátorských zásahů v kapli, které začaly ještě za plného návštěvnického provozu, si brzy vyžádaly definitivní uzavření kaple sv. Kříže pro veřejnost. To byl moment, který odstartoval intenzitu a rozsah restaurátorských akcí, které by se jinak s ohledem na návštěvníky nedaly plně realizovat. Hned od roku 1983 zahájili restaurátoři Karel a Vojtěch Stádníkoví jednu z nejkomplicovanějších částí projektu – rekonstrukci a restaurování zlacené štukové výzdoby klenebních polí kaple, spojenou s výměnou zhruba jedné čtvrtiny skleněných zlacených puklic, představujících hvězdy. Tristní klimatické podmínky, navíc zhoršené opět vlivem neúnosného návštěvnického provozu, totiž způsobily nejen alarmující defekty klenební výzdoby, ale především masivní uvolňování velkých ploch zlaceného štku a hvězdných skleněných puklic z klenby kaple. Tyto práce se protáhly téměř na jedno desetiletí, především z důvodu postupného hledání technologie restaurování zlacené klenby se vsazenými skleněnými čočkami a jejich upevnění na klenbu do speciálních lůžek, neboť původní výrobní technologie s ohledem na její značnou materiálovou nestabilitu nepřipadala v úvahu. Navíc se zde restaurátoři museli vypořádat s nepravidelnostmi omítek a zdí, stejně jako s vyloučením

---

²⁸⁵ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, oddíl Restaurátorská činnost / restaurátorské zprávy: 1982 - 2001, složka Restaurování II. okruh, Dagmar Martincová, Harmonogram restaurátorských prací na Karlštejně a restaurování kaple sv. Kříže v letech (1981 – 1999), 3. 3. 2000.

²⁸⁶ Ak. mal. Jan Pasálek (11. 2. 1937 - 31. 3. 1999). Na Karlštejně působil od roku 1981 nejen jako restaurátor, ale od druhé poloviny 90. let až do své předčasné smrti vykonával i celkový odborný restaurátorský dohled.

nežádoucího pnutí použitých materiálů i s problematickým hloubkovým zpevněním klenebního podkladu. Po vyřešení těchto nesnadných úkolů, zejména použitím umělých pryskyřic a flexibilních prefabrikovaných forem z pružného silikonového kaučuku, vyvstal další, dnes těžko uvěřitelný problém, který celý proces restaurování klenby kaple výrazně pozdržel: v osmdesátých letech 20. století totiž nebylo v socialistickém Československu vůbec jednoduché nakoupit plátkové zlato, nutné pro finální pozlacení restaurované a zčásti rekonstruované štukové výzdoby klenebního hvězdného nebe.²⁸⁷

V osmdesátých letech současně s klenbou probíhalo i restaurování návštěvníky velmi poškozených inkrustací na spodních částech stěn kaple, včetně zpevnování, restaurování a zlacení plasticky zdobeného štku. Chybějící drahé kameny byly po jejich opracování a úpravě doplněny do „vylopaných“ lůžek v inkrustaci stěn. Restaurování inkrustace bylo dokončeno restaurátorem M. Bestou v roce 1990.²⁸⁸ Není jistě bez zajímavosti, že byly dovezeny z původního středověkého naleziště Ciboušov a Doupňák v Podkrušnohoří, odkud pocházely i ostatní kameny tvořící pásovou inkrustaci stěn kaple.

V roce 1984 bylo přistoupeno k zahájení dosud největší a mediálně nejvíce sledované etapě restaurátorského projektu trvající dlouhých 16 let, a to k restaurování všech 129 deskových obrazů Mistra Theodorika včetně triptychu Tomáše z Modeny, na němž se z největší části podílely restaurátorské ateliéry Národní galerie v Praze. V řadě případů žalostný stav deskových maleb v kapli sv. Kříže byl zapříčiněn jejich trvalým vystavováním enormnímu klimatickému namáhání, které společně s působením dalších negativních vlivů vyvolávalo bobtnání podložky z bukového dřeva i barevných vrstev a jejich opětovné vysychání. Tento opakovaný proces způsoboval vydutí či praskliny desek a s tím spojenou silnou hloubkovou krakeláž i pohyb barevného souvrství, zpuchýřovatění malby a často její lokální odpadávání. To vše podrženo a sečteno vyžadovalo rozsáhlé odborné a zároveň velmi citlivé restaurátorské zásahy navíc v souladu s původními technologiemi a materiály. Vlastnímu restaurování proto předcházela celá řada několikastupňových odborných průzkumů a expertíz jednotlivých deskových maleb. V rámci kompletního technologického průzkumu všech vrstev deskové malby včetně podkladu byly pořízeny rentgenové, infračervené, ultrafialové a UV luminiscenční snímky, dále byly provedeny rozbory dřeva, konzervace proti škůdcům (zejména proti plísním, dřevokazným houbám a dřevokaznému hmyzu) a

---

²⁸⁷ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, oddíl Restaurátorská činnost / restaurátorské zprávy: 1982 - 2001, složka Restaurování II. okruh, Dagmar Martincová, Harmonogram restaurátorských prací na Karlštejně a restaurování kaple sv. Kříže v letech (1981 – 1999), 3. 3. 2000.

²⁸⁸ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, oddíl Restaurátorská činnost / restaurátorské zprávy: 1982 – 2001. Komplexní a dílčí restaurátorské zprávy jednotlivých etap restaurování včetně průzkumu, vyhodnocení a dokumentace.

v neposlední řadě zpevnování malby. Všech 129 deskových obrazů prošlo celkovým restaurátorským procesem, jehož nedílnou součástí byly i kompletní restaurátorské zprávy včetně podrobné fotodokumentace, zachycující jednotlivé fáze restaurátorského zásahu.²⁸⁹

Na kompletní restauraci Theodorikových deskových obrazů se podílela celá řada předních českých restaurátorů, zejména: Věra Frömllová²⁹⁰, která zrestaurovala největší část souboru – celkem 30 desek, dále Mojmir a Radana Hamsíkovi, Karel Stretti, Zora Grohmannová, Hana Kohlová, Magdalena Černá, Dagmar Švarcová, Anna a Jiří Třeštíkoví, Milena Nečásková, Jindřich Culek, Karel Veselý, Alena Veselá, Alois Martan, Vlastimil Berger, Věra Cedlová, Zuzana Poláková, Zdena Kafková, Martina Pavala, Michal Tomek a další. V 1990 zahájil činnost soukromý restaurátorský ateliér Agentura Brandl, splňující přísné požadavky na odbornou kvalifikaci pracovníků i bezpečnostní a klimatická kritéria, který převzal k restaurování další část souboru obrazů Mistra Theodorika.²⁹¹ I přímo na hradě vznikla improvizovaná restaurátorská pracoviště, v nichž se Theodorikovým deskám věnovali především Věra Frömllová, Karel Veselý a Dagmar Švarcová. Pracovali v bezpečných a pro tyto účely upravených prostorách části prvního patra Velké věže (někdejšího hradního muzea), v prvním patře věže Mariánské (pod kostelem panny Marie) a v prvním patře východního křídla Císařského paláce (pod tzv. kapitulním děkanstvím).

V rámci demontáže a snímání deskových obrazů z nástěnné roštové konstrukce kaple byl realizován i průzkum a následné restaurování osmi středověkých nástěnných podkreseb z poloviny 14. století, které vznikly primárně jako proporční rozvrhy zamýšlené obrazové výzdoby kaple. Tohoto úkolu se v roce 1990 ujali restaurátoři Tamara Beranová a Jiří Třeštík.²⁹²

Lubomír Zeman od roku 1992 restauroval jím náhodně objevené gotické soklové nástěnné malby imitující inkrustaci, pokrývající souvislý spodní pás stěn presbyteria i lodi kaple. Restaurátor je našel při prvotním průzkumu a zpevnování poškozené omítky s novodobou iluzivní malbou z 19. století. Toto zjištění následně vedlo k názoru, že

---

²⁸⁹ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, oddíl Restaurátorská činnost / restaurátorské zprávy: 1982 - 2001, složka Restaurování II. okruh, Dagmar Martincová, Harmonogram restaurátorských prací na Karlštejně a restaurování kaple sv. Kříže v letech (1981 – 1999), 3. 3. 2000.

²⁹⁰ Ak. mal. Věra Frömllová (3. 8. 1924 - 26. 12. 1998), byla rovněž absolventkou restaurátorské školy B. Slánského a restaurování deskových obrazů se na Karlštejně věnovala téměř do posledních chvil života.

²⁹¹ MARTINCOVÁ, Dagmar. Znovuotevření kaple sv. Kříže na Karlštejně. In *Památky středních Čech* 14/2/2000, č. 2, s. 34. ISSN 0862-1586.

²⁹² SH Karlštejn. Archiv správy hradu, oddíl Restaurátorská činnost / restaurátorské zprávy: 1982 – 2001. Komplexní a dílčí restaurátorské zprávy jednotlivých etap restaurování včetně průzkumu, vyhodnocení a dokumentace.

k původnímu vybavení kaple zřejmě nepatřily truhly přisazené ke stěnám, které by logicky tuto výzdobu zcela zakryly.

V devadesátých letech byl kompletně zrestaurován i veškerý mobiliář kaple sv. Kříže a všechny kovové prvky včetně dělicí středové a oltářní mříže, což bylo úkolem restaurátorských a konzervátorských dílen Památkového ústavu středních Čech v Praze pod vedením Jana Frídla. K závěrečným restaurátorským a rekonstrukčním počínům v interiéru kaple sv. Kříže patřila odborná obnova všech čtyř kaplových kružbových oken, na jejichž dobré kondici závisela mimo jiné i budoucí udržitelnost mikroklimatu celého prostoru, splňující tehdy již zřetelně formulované přísné požadavky na ochranu a režim historicky nejcennějších prostor hradu a jejich umělecké výzdoby. Restaurování okenních rámců i vlastních výplní okenních křídel, tvořených jednak klasickými skleněnými terčíky v rastru spojovaných olověnými pásky, a jednak křišťálovými a skleněnými valounky vsazovanými přímo do robustního olověného lože, se ujal tým restaurátorů pod vedením Jana Černoorského.²⁹³

Mezitím současně probíhaly časově i technicky náročné restaurátorské zásahy na velmi cenné a zároveň značně ohrožené nástěnné výzdobě v kostele Nanebevzetí Panny Marie a v kapli sv. Kateřiny. Tato etapa, zahájená v roce 1990, byla velmi komplikovaná, tentokrát především z provozně technických hledisek, neboť byla v celém rozsahu realizována za plného návštěvnického provozu. Tohoto nelehkého úkolu se opět ujal Jan Pasálek, který i zde znovu navázal na práci svého učitele B. Slánského, jenž byl navíc od roku 1996 pověřen stálým restaurátorským dozorem a odborným dohledem, který na Karlštejně vykonával až do své předčasné smrti v roce 1999.

Náročným restaurátorským zásahům byly od roku 1994 podrobeny i nástěnné malby tzv. schodištních cyklů²⁹⁴ na schodišti Velké věže, které ve druhé polovině devadesátých let prováděl tandem zkušených restaurátorů Petr Bareš a Jiří Brodský²⁹⁵. Záchranná akce silně degradovaných polí obou schodištních cyklů předpokládala dokonce i lokální transfery maleb, aby bylo možno zpevnit narušený omítkový podklad. Komplexní restaurování těchto maleb, včetně úpravy barevnosti stropních částí, tmelení a finálních retušovacích zásahů bylo

---

²⁹³ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, oddíl Restaurátorská činnost / restaurátorské zprávy: 1982 – 2001. Komplexní a dílčí restaurátorské zprávy jednotlivých etap restaurování včetně průzkumu, vyhodnocení a dokumentace.

²⁹⁴ Nástěnné malby tzv. schodištních cyklů ve Velké věži představují legendu o životě sv. Václava a sv. Ludmily.

²⁹⁵ BAREŠ, P., BRODSKÝ, J. Problematika a způsoby restaurování schodištních cyklů Velké věže hradu Karlštejna. In *Průzkumy památek: Schodištní cykly velké věže hradu Karlštejna* roč. XIII - příloha, 2006, s. 78 - 87. ISSN 1212-1487

dokončeno takřka v předvečer znovuzpřístupnění historicky nejvýznamnějších prostor, na konci jara roku 2000.²⁹⁶

Související, avšak zcela samostatnou akcí, bylo restaurování historických transferů nástěnných maleb sejmutých ze schodiště Velké věže během Mockerovy restaurace hradu v závěru 19. století, kdy byly před uložením zakonzervovány do hmotných sádrových lůžek. Soubor těchto transferů, kterým se již počátkem 50. let 20. století zabýval B. Slánský, byl v devadesátých letech 20. století po důkladném průzkumu a částečné kompletaci v plném rozsahu restaurován manžely Antonínem Novákem a Rumjanou Najdenovou. Restaurované transfery byly zároveň nově adjustovány na dřevěné, plátnem podložené a rámem opatřené desky, což umožnilo jejich následnou prezentaci v podobě závěsných nástěnných obrazů v řadě místností nově upravované hradní instalace.²⁹⁷ Takto zhodnocen byl zejména soubor restaurovaných transferů maleb z klenebních polí věžního schodiště, zobrazujících andělský chór v podobě letících andělů s hudebními nástroji a žaltáři, který je tak dnes v plné kráse prezentován v rámci expozice základního prohlídkového okruhu hradu.

Odborný dohled nad komplexním restaurátorským projektem a dílčí etapizací jednotlivých realizací vykonávala v 80. letech 20. století odborná komise, jmenovaná tehdejším Střediskem státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje. V polistopadovém období byla personálně změněným vedením SSPPOPSK jmenována nová, tentokrát Odborná komise pro posuzování restaurátorských prací na Karlštejně, která měla oproti své předchůdkyni podstatně zvýšenou rozhodovací a odbornou pravomoc a jejímiž členy byli kromě odborných pracovníků památkových institucí i renomovaní restaurátoři.

Výstavy obrazů Mistra Theodorika v letech 1989 – 1998

Nedílnou součástí tohoto mimořádného a zcela prestižního restaurátorského projektu, mediálně velmi přitažlivého i bedlivě sledovaného laickou i odbornou veřejností, byla i jeho velkolepá prezentace v letech 1989 – 1998 v podobě série pěti výstav deskových obrazů Mistra Theodorika v Praze, jejímž cílem bylo nejen zblízka seznámit veřejnost s předmětným restaurátorským počinem, nemajícím obdoby, ale zároveň i představit krásu a hodnotu Theodorikova díla v době, kdy jeho domovský prostor kaple sv. Kříže zůstával veřejnosti

---

²⁹⁶ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, oddíl Restaurátorská činnost / restaurátorské zprávy: 1982 - 2001, složka Restaurování II. okruh, Dagmar Martinová, Harmonogram restaurátorských prací na Karlštejně a restaurování kaple sv. Kříže v letech (1981 – 1999), 3. 3. 2000.

²⁹⁷ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, oddíl Restaurátorská činnost / restaurátorské zprávy: 1982 – 2001. Komplexní a dílčí restaurátorské zprávy jednotlivých etap restaurování včetně průzkumu, vyhodnocení a dokumentace.

nepřístupný. Příprava a realizace takového výstavnického projektu však představovala nejen časovou náročnost přípravné fáze, ale zejména značné riziko a nemalé komplikace s vlastním transportem desek. Týkalo se to nejen samotného převozu z Karlštejna do Prahy v klimatizovaných vozech a s náležitým bezpečnostním doprovodem, přičemž každá deska byla samostatně uložena do „sendvičového“ obalu chránícího ji před negativním působením zejména fyzikálních a mechanických vlivů během převozu. Druhou část takového transportu totiž představovalo velmi problematické a technicky i fyzicky náročné přenesení desek z Velké věže po nekonečném schodišti dolů na hlavní nádvoří. Taková akce samozřejmě musela probíhat vždy za maximálních bezpečnostních opatření a pouze v určitých ročních obdobích, kdy byla navíc vždy časově omezena zejména s ohledem na aktuální povětrnostní vlivy. Nu, a při návratu desek zpět na Karlštejn se stejný proces opakoval opačným směrem.

První výstava 40 restaurovaných Theodorikových desek byla realizována na Pražském hradě, v expozici Národní galerie v Jiřském klášteře již v roce 1989. Po třech letech ji následovala další, umístěná tentokrát do Anežského kláštera, v rámci níž bylo prezentováno dvanáct desek představujících svaté panovníky, přičemž byl vystaven i sice restaurátorsky zatím nedokončený, avšak největší Theodorikův obraz s motivem Ukřižování. V roce 1993 byla v Domě U zvonu na Staroměstském náměstí vytvořena velmi komorní výstava šesti obrazů pod záštitou Galerie hlavního města Prahy. Naposledy se Mistr Theodorik vrátil na Pražský hrad ještě v roce 1995, tentokrát do Tereziánského křídla Starého královského paláce, kde byla uspořádána prezentace devíti restaurovaných desek.²⁹⁸

Poslední a zároveň i největší příležitost zhlédnout soubor restaurovaných deskových obrazů měla nejširší veřejnost v letech 1997 – 1998, kdy byl uspořádán dosud nejrozsáhlejší výstavní projekt k danému tématu, uspořádaný tentokrát opět v expozičních prostorách pražské Národní galerie v areálu kláštera Svaté Anežky České. Historicky největší výstava s názvem „*Magister Theodoricus, dvorní malíř císaře Karla IV.*“²⁹⁹, prezentovala celkem 85 deskových obrazů³⁰⁰ a přilákala obrovské množství návštěvníků, které zároveň podrobně seznamovala nejen s tvorbou dvorního Karlova malíře v evropském kontextu, ale prostřednictvím doprovodných materiálů i s detaily dlouholetého restaurátorského procesu. Výstava byla zahájena 12. 11. 1997 s tím, že podle původního plánu měla být ukončena 26. 4. 1998. Pro enormní zájem veřejnosti však byla prodloužena až do září roku 1998 a vzhledem

²⁹⁸ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, služka Operativní evidence KM-DEPO, prevozové listy a reversy 1993 – 2015. Dokumentace predispozic předmětů kulturního mobiliáře.

²⁹⁹ FAJT, Jiří, ROYT, Jan. *Magister Theodoricus, dvorní malíř císaře Karla IV.* Umělecká výzdoba posvátných prostor hradu Karlštejna. Národní galerie. Praha, 1997. ISBN 80-7035-163-2.

³⁰⁰ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, služka Operativní evidence KM-DEPO, prevozové listy a reversy 1993 – 2015. Dokumentace predispozic předmětů kulturního mobiliáře.

ke skutečnosti, že na Karlštejně byly v té době nečekaně zjištěny velmi závažné statické poruchy všech hradních budov včetně Velké věže, vyžadující neodkladnou sanaci dřevěných stropních a podlahových konstrukcí, byla výstava Theodorikových desek v Anežském klášteře prodloužena až do 25. 9. 1999.³⁰¹

6. 4. Generální rekonstrukce střešního fondu a stavební obnova hradu

Souvisle s probíhajícím restaurátorským projektem byla jak jinak než za plného návštěvnického provozu zahájena i postupná a dlouho připravovaná komplexní stavební rekonstrukce jednotlivých částí a budov hradu, kterou objekt s odstupem takřka jednoho století od začátku Mockerovy celkové stavební obnovy již neodkladně vyžadoval.

V roce 1983 bylo započato se stavební opravou správní budovy Purkrabství, která zahrnovala kompletní výměnu střešní břidlicové krytiny včetně opravy krovů a následnou opravu zděných i hrázděných konstrukcí a fasády. Dokončena byla také stavební obnova pozdně gotických síní se sklípkovými klenbami v přízemí Purkrabství, které byly napadeny dřevokaznou houbou. Vzhledem k tomu, že se jednalo o reprezentační prostory hradu, využívané také jako obřadní síň, musely být pro tyto účely po dobu oprav upraveny náhradní místnosti v prvním patře Mariánské věže.

Na opravu Purkrabství navázala v polovině 80. let stavebně technicky i provozně velmi náročná celková stavební obnova Velké věže, realizovaná v letech 1986 – 1991. Předcházela jí řada přípravných akcí, zejména téměř roční stavba neuvěřitelně mohutného dvojitého lešení, obepínajícího celý plášť věže od její základny až po hrotnice valbové střechy. Doprava obrovského množství stavebního materiálu byla s ohledem na návštěvnický provoz vyřešena velmi důmyslným způsobem v podobě lanovky vedoucí z temene blízkého vrchu zvaného Kněží hora až do podsebití Velké věže, neboť se tyto body nacházely zhruba ve stejné výšce. Na vrcholu Kněží hory vznikla materiálová základna a stavební plocha pro zajištění celé akce, neboť toto místo bylo dostupné i pro těžkou stavební dopravu. Jediná přístupová cesta ke hradu, která více než 60 metrů pod lanovkou její dráhu křížovala, byla z bezpečnostních důvodů celá zabeďněna tak, že tvořila v podstatě dlouhý vydřevený tunel, zajišťující bezpečný průchod návštěvníků k první hradní bráně. Po pečlivých průzkumech byla zahájena stavební oprava věže, která spočívala v celkové výměně střešní břidlicové

---

³⁰¹ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, oddíl Restaurátorská činnost / restaurátorské zprávy: 1982 - 2001, složka Restaurování II. okruh, Dagmar Martinová, Harmonogram restaurátorských prací na Karlštejně a restaurování kaple sv. Kříže v datech (1981 – 1999), 3. 3. 2000.

krytiny a opravě složité krovové konstrukce. Teprve následně byla realizována stavební oprava věžního pláště, který ve finále pokryla nová omítka.³⁰²

Po krátkém přerušení projektu počátkem devadesátých let 20. století byla v roce 1993 zahájena obdobná, dvouletá rekonstrukce Mariánské věže, kterou tvořila opět celková výměna střešní krytiny včetně opravy krovu, a tentokrát již pouze lokální oprava omítky věžního pláště, zatímco soudržné omítkové vrstvy z 19. století byly zachovány. Obdobným způsobem se postupovalo při stavebních opravách severního a západního pláště největší hradní budovy Císařského paláce a jeho nejrozsáhlejší střešní plochy, která byla realizována v letech 1995 – 1997.

Postup dalších prací však zcela přerušila havárie statiky vnitřních dřevěných konstrukcí již opravených hradních budov, zjištěná v červnu 1997, jejíž následné a velmi urgentní sanaci musely veškeré plánované akce zcela ustoupit.

---

³⁰² SH Karlštejn. Archiv správy hradu, oddíl Rekonstrukce a stavební obnova hradu 1983 - 2015, složky plánové, projektové a realizační dokumentace staveb a kompletní dílčí projektová dokumentace jednotlivých stavebních oprav a rekonstrukčních akcí NKP SH Karlštejn.

7. Polistopadové období

7.1. První kroky k regulaci živelné návštěvnosti prostřednictvím limitovaných časových vstupů a reakce laické i odborné veřejnosti

Ve druhé polovině 80. let došlo po 25 letech k personálním změnám ve vedení správy hradu, neboť 31. 12. 1986 odešel do penze dlouholetý karlštejský kastelán³⁰³ Karel Šefrna³⁰⁴, na jehož místo byl jmenován Jaromír Kubů³⁰⁵. Před novým vedením správy hradu Karlštejn bylo akutní řešení problematiky návštěvnického provozu a jeho regulace tak, aby z dlouhodobého hlediska nebyl pro hrad devastující a nadále neohrožoval jeho kulturní a umělecké hodnoty. Razantní korekce organizace návštěvnického provozu tak byla reálně připravována již od konce 80. let, neboť do té doby neřízená a skutečně živelná prezentace z hlediska tolerance libovolného počtu osob do prohlídek, dlouhodobé neřešení kumulace návštěvnosti v několika denních „špičkách“ (tzv. neúnosné maximum), měly z hlediska památkové péče a ochrany cenné výzdoby velmi negativní, často až destruuující důsledky. Docházelo k záměrnému i neúmyslnému poškozování výzdoby hradu, jeho architektonických prvků, hodnotných nástěnných maleb, a dokonce i inkrustace v kapli sv. Kříže.

Správa hradu proto přistoupila k radikálnímu kroku zavedení časových vstupů a povinnosti rezervací pro všechny skupiny nad 10 osob předem. Společenské riziko takového kroku bylo v roce 1991 vysoké. Hrozilo veřejné odmítnutí a pokusem o něj byl i krátkodobý bojkot na návštěvy hradu ze strany řady cestovních kanceláří. Důsledným trváním na navrhované změně koncepce prezentace se nakonec podařilo cestovní kanceláře a veřejnost přesvědčit o výhodách systému pro obě strany. Především šlo o snížení počtu návštěvníků do jednotlivě prováděných skupin ze 100 a více (!) na únosné minimum 55 osob, úpravu časového intervalu po sobě následujících prohlídek na konstantních 10 minut a tím docílení rovnoměrnosti příchodního množství návštěvníků rezervacemi jednotlivých skupin.

Všechna tato opatření, jejichž prosazení stála správu hradu mimořádné úsilí a trpělivost, přinesla zásadní zvrát v ochraně památkového objektu, spočívající v radikálním omezení dalšího poškozování památky objektu ze strany návštěvnické veřejnosti. Zároveň se stala velmi přínosnými v oblasti zkvalitnění samotné prezentace hradu.

---

³⁰³ Označení funkce „kastelán“ je zcela totožné s názvem pracovní pozice „vedoucí správy památkového objektu“ či „ředitel správy památkového objektu“. S koncem 80. let 20. století se tento odedávna vžitý termín začal znovu uplatňovat i v oficiální rovině, zejména pro svou klasickou jednoznačnost a stručnost označení.

³⁰⁴ JUDr. Karel Šefrna zastával funkci karlštejského kastelána v letech 1961 – 1986.

³⁰⁵ Ing. Jaromír Kubů (1953), stálý průvodce na hradě Karlštejně (1977 – 1980), zastupující kastelán hradu a zámku Český Šternberk (1980 – 1981), kastelán zámku Březnice (1982 – 1986), kastelán hradu Karlštejna (od 1. 7. 1987 dosud).

Zvláštní režim prezentace historicky nejcennějších prostor hradu

V souvislosti s razantním zavedením nutné regulace návštěvnického provozu bylo také od samého počátku zřejmé, že prezentace hradu musí být nekompromisně rozdělena do dvou samostatných prohlídkových okruhů, přičemž I. (základní) okruh by představoval standardní prohlídkovou trasu, procházející především historickými interiéry Císařského paláce a spodními podlažími Mariánské věže, zatímco do II. (výběrového) okruhu budou zařazeny stěžejní a umělecky nejhodnotnější prostory včetně kaple sv. Kříže. Toto rozdělení muselo respektovat řadu nejen památkových, ale i provozních hledisek, od nutné jednosměrnosti trasování obou okruhů až po sezónní, časové, početní a v neposlední řadě intervalové limity.

Zatímco u I. prohlídkového okruhu, přístupného s krátkou zimní uzavírkou v podstatě celoročně, byl provozní režim stanoven na maximálně desetiminutový interval skupinových vstupů na prohlídku s nejvýše 55 osobami, u výběrového II. prohlídkového okruhu byly podmínky zcela odlišné. V první řadě byla jeho prezentace omezena ročním obdobím, aby bylo zcela vyloučeno klimaticky naprosto nevhodné zimní a jarní období, během něhož musely být Velká věž, její schodiště i samotná kaple sv. Kříže zajištěny zimními ochrannými opatřeními. Proto bylo stanoveno, že tento okruh bude přístupný pouze v období od června do října, s třicetiminutovým intervalem skupinových vstupů, přičemž jedné prohlídky se mohlo najednou zúčastnit maximálně 15 osob.

V rámci dlouhodobých příprav na znovuotevření kaple sv. Kříže, po jejím devatenáctiletém uzavření, bylo všem zainteresovaným pracovníkům jasné, že se již za žádnou cenu nesmí opakovat živelná prezentace a poškozování hradu z dob ještě nedávné minulosti. Byl proto vypracován elaborát v podobě metodického materiálu „*Organizační zajištění prezentace II. návštěvního okruhu*“³⁰⁶, v němž ve spolupráci s klimatologem a dalšími odbornými pracovníky Národního památkového ústavu byly pevně stanoveny podmínky zpřístupnění a limity i režim prezentace. Na základě této závazné normy začaly nejcennější historické interiéry požívat maximální ochrany v rámci přísně stanoveného režimu návštěvnického provozu II. okruhu. V této souvislosti a s vazbou na způsob ochrany mikroklimatu především kaple sv. Kříže byl připraven i projekt následné prezentace tohoto okruhu, do něhož byly mimo jiné pojaty i další historicky nejhodnotnější prostory hradu s jejich uměleckou výzdobou – především kostel Nanebevzetí Panny Marie a kaple sv. Kateřiny.

---

³⁰⁶ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Návštěvnický provoz, „*Organizační zajištění prezentace II. návštěvního okruhu*“. 1999.

7. 2. Změny v prezentaci, reinstalace expozice z roku 1978, komplexní změna expozice a prohlídkových tras (po roce 1994)

V polistopadovém období se stala nevyhnutelnou úprava a částečná reinstalace již zastaralé expozice z roku 1978, jejíž vypovídací hodnota byla za svým zenitem, nehledě na často značně ideologicky zaměřené doprovodné textové pasáže, které záhy po společensko-politických změnách na přelomu let 1989 – 1990 bylo nutno neodkladně odstranit. Navíc tato instalace, a především výstavní prvky, dožívaly i fyzicky, což se projevovalo nejen degradací množství papírového a fotografického materiálu, umístěného zpravidla na rozměrných přístěnných skleněných panelech, ale často už i nebezpečným poškozením samotných skleněných výstavních ploch, cylindrických skel kryjící makety i vitríny a dalších výstavnických prostředků včetně zasklených paspart s ikonografií. Vzhledem ke skutečnosti, že i přes lokální úpravy dožívající expozice přestávala splňovat i svou reprezentační úlohu, bylo počátkem 90. let přistoupeno ke komplexnímu řešení instalace hradních interiérů, přičemž počáteční názorová nejednotnost odborných pracovníků v oblasti připravované koncepce nové prezentace hradu tento proces značně komplikovala. Z těchto důvodů byla ředitelstvím odboru památkové péče Ministerstva kultury ČR v roce 1994 jmenována odborná komise pro prezentaci hradu Karlštejn, zastoupená odborníky ze Státního ústavu památkové péče, Památkového ústavu středních Čech v Praze a správy hradu Karlštejn³⁰⁷, a ke spolupráci byli přizváni i další odborní pracovníci Ústavu dějin umění, Uměleckoprůmyslového muzea, Správy Pražského hradu a Národní galerie.³⁰⁸ Prvořadým cílem této komise bylo vytvoření nové strategie prezentace hradu a koncepce instalace historických interiérů, která se v první fázi týkala především expozičních prostor Císařského paláce. Společným záměrem bylo nejen vytvoření citlivé památkové instalace za maximálního využití a zhodnocení kmenového karlštejnského mobiliárního fondu, ale i snaha o potlačení letitého muzejně výstavnického charakteru předchozích instalací. V tomto směru se nová koncepce ubírala částečně i cestou náznakové formy instalace, jejímž posláním mělo být představení někdejšího účelu a využití historických interiérů s tím, že v rámci ní použitý karlštejnský historický inventář bude instalačně doplněn nejen o vhodný svozový mobiliář, ale i o účelově zakoupený, zapůjčený nebo i nově zhotovený v podobě kvalitních replik či přímo kopií významově stěžejních předmětů.

---

³⁰⁷ Základ výkonného pracovního týmu této komise tvořili v letech 1994 - 2009 Nad'a Kubů (předsedkyně), Dagmar Martincová, Jan Frídl a Tomáš Řehoř.

³⁰⁸ Mezi externí odborné spolupracovníky a konzultanty patřili např. Jiří Kuthan, Dana Stehlíková, Milena Bravermannová, Jiří Fajt.

Tato připravovaná a následně i realizovaná koncepce tak do určité míry volně navazovala i na dávné instalační záměry z první poloviny 20. století, nevyjímaje ani instalaci z padesátých let. Svým způsobem pracovala i s některými segmenty poslední instalace z roku 1978, zejména s interiérovými modely, avšak ve zcela jiném prezentačním pojetí. Oproti všem předchozím realizacím instalačních proměn se tato poslední vyvíjela a následně vznikala bezkonkurenčně nejdéle. Bylo to dáno nejen složitostí a odpovědností řešení této problematiky se zapojením mnoha dalších odborných i provozně technických subjektů, avšak především dlouhodobými rekonstrukčními a restaurátorskými počiny, které značně ztěžovaly realizaci instalačních prací a v mnoha případech je odsunuly i o řadu let. A společně se současným vývojem prezentace, spojeným s koncepcí využití celého objektu, je důvodem skutečnosti, že některé instalační záměry nejsou v úplnosti dokončeny či realizovány dodnes.

Patnáctiletí úprav a komplexní reinstalace expozičních prostor bylo zahájeno nejprve postupným odstraňováním pozůstatků předchozí expozice a probíhalo v závislosti na připravenosti vytypovaného materiálu, ošetřování či restaurování předmětů historického mobiliáře, a v neposlední řadě s nutným zřetelem na všudypřítomný návštěvnický provoz, za jehož plného fungování celý reinstalační proces probíhal.

Dvořenišské síni byl ponechán její potřebný charakter vstupního prostoru, kde zůstaly uplatněny některé části původních instalací. Především se jednalo o ošetřené odlitky vybraných parlérovských bust, představujících zakladatele hradu Karla IV. a Arnošta z Pardubic, doplněné podobiznami čtyř Karlových manželek, prezentujícími jeho sňatkovou politiku. Vytvoření představy o rozloze zemí ovládaných Karlem IV. umožňovaly zde instalované velkoplošné mapy Svaté říše římské a zemí Koruny české, pocházející z expozice z roku 1978. Architekturu hradu, jeho skladbu i stavebně historický vývoj reprezentoval sem přenesený restaurovaný model z 50. let, představující podobu hradu ve 14. století, který byl konečně po půlstoletí poprvé využit ke svému původnímu účelu.³⁰⁹ Na stěně proti vstupu byl naopak využit fragment středověkého kazetového obložení stěn, pocházející s největší pravděpodobností právě z tohoto prostoru. Do Rytířského sálu byly z depozitáře vráceny staré manské skříně, jejichž renesanční výplně dveří byly zčásti restaurovány³¹⁰ a nově byly do prostoru umístěny například tři původní archivní truhlice z 16. století v podobě mohutných zásuvkových registratur. Východní část prostoru dostal ráz kaplové lodi a plně obnovena byla

---

³⁰⁹ Model byl vyroben trikovým odd. Československého státního filmu pod odborným dohledem D. Menclové, a měl být expozičně využit v rámci karlštejské instalace, realizované týmem Charvátová – Štorm v letech 1955 – 1956, k jejímuž dokončení však nedošlo. Model byl uložen ve 3. patře Velké věže, v prostoru tzv. Strážnice.

³¹⁰ SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 2416, manská skřín jednodvěřová (byla restaurována ak. mal. Věrou Frömlovou, která po sejmutí přemalby restaurovala dvě původní vsazené renesanční výplně).

i navazující kaple sv. Mikuláše. Do této části Rytířského sálu byla vrácena i tzv. Budňanská archa, připomínající období, kdy byl sál využíván k sakrálním účelům. Instalace byla doplněna skromnými fragmenty zbraní z hradních sbírek a množstvím renesančních malovaných dveřních výplní dalších, dnes již neexistujících manských skříní. Nevelké dvě místnosti druhého patra východního křídla Císařského paláce byly náznakově upraveny tak, aby připomínaly dlouholetou existenci karlštejského kapitulního děkanství, které oba prostory po dlouhou dobu využívalo. Severní náhledová místnost byla vybavena převážně svozovým, avšak kvalitním renesančním mobiliářem, připomínajícím i dobu působení Václava Hájka z Libočan na Karlštejně v hodnosti kapitulního děkana. Instalace jižní místnosti, která byla navíc komunikační, se soustředila na prezentaci ikonografie s církevní tematikou. Výjimku tvořila drobná vitrína s ukázkou pozdně středověkých stolních her, včetně zachovalých hracích karet, které upomínaly na dávné poslání prostoru coby předpokoje císařova soukromého obydlí, v němž bděla panovníkova osobní stráž. Náznaková instalace tzv. Karlovy ložnice byla založena jednak na prezentaci vzácných výtvarných děl, majících přímou vazbu k osobě Karlově, a jednak na impozantní nástěnné textilií. Velmi působivý, zlatem protkávaný brokátový závěs zelené barvy, zavěšený silně řasenou draperiovou formou přes dvě stěny prostoru, byl utkán jako přesná kopie originálního textilního vzorku, který byl součástí pohřební výbavy Karla IV. v roce 1378.³¹¹ Zde stojí za to připomenout, že při reinstalačních úpravách E. Charvátovou ji v rámci písemné konzultace na existenci tohoto vzorku i na jeho případné využití k obdobným účelům upozorňoval již Z. Wirth.³¹²

Ve stínu luxusní textilie, původem předlohy rovněž připomínající Karlovu osobu, a současně naznačující i jeho velmi užívanou dekorační i tepelně izolační funkci, zde byly prezentovány především slavný diptych Tomáše z Modeny, vzácná alabastrová Madona a v neposlední řadě i známá plastika sv. Kateřiny Alexandrijské, oblíbené císařovy patronky. Náznaková instalace tohoto obytného prostoru byla doplněna mladším, opět převážně svozovým mobiliářem, avšak vycházejícím z gotického tvarosloví i uměleckého ztvárnění. Jednalo se především o novogotické lavabo, truhly a baldachýnové lůžko. Jedinou, avšak

---

³¹¹ Garantem této akce byla Milena Bravermannová z odd. sbírek Správy Pražského hradu. Kopie textilie byla v roce 1995 vyrobena firmou Designtex v Šumperku, ušití a vlastní instalaci v roce 1996 zajišťoval ateliér Anna a A. Aleny Kuchtové v Praze.

³¹² NAČR, fond SPS, karton 240, inv. č. 15065, Karlštejn 1953 – 1956, vlastnoruční dopis dr. Zdeňka Wirtha, sepsaný v Bedřichově dne 25. 8. 1955, adresovaný dr. Emě Charvátové (připomínky k úpravě instalace na Karlštejně).

mistrně provedenou kopií, doplňující náznakový styl vybavení panovníkova soukromého prostoru, byl deskový obraz Madony Ara Coeli.³¹³

Sousední Audienční síň zůstala prezentována ve své zcela přirozené podobě s výjimkou náznakové instalace novogotického trůnního křesla³¹⁴, umístěného mezi okenními výklenky na kobercem krytém vyvýšeném stupni.

Radikální proměnou prošel i někdejší Lucemburský sál, pro jehož prezentaci byla s ohledem na tradici a pověstnou, dávno však neexistující portrétní galerii členů Karlova rodokmene, dlouho hledána adekvátní instalační náplň. Vzhledem k reálnému docílení vazby na původní ideovou myšlenku výzdoby prostoru ve formě panovnických podobizen v životní velikosti byla zvolena obdobná koncepce. Tomu však předcházelo nejen dohledání odpovídajícího ikonografického materiálu, ale i řada jednání o dlouhodobé zápůjčce a posléze i převodu výtvarného souboru historických panovnických portrétů. Na Karlštejn nakonec byla převezena kolekce čtyřiceti obrazů, pocházejících z někdejšího vybavení zámku Milešov³¹⁵, představující portrétní galerii přemyslovských knížat a králů. Po nutných restaurátorských zásazích byl celý soubor instalován ve dvou řadách nad sebou do celého prostoru sálu, aby tak současně evokoval i někdejší dvouřadé uspořádání portrétních nástěnných maleb. Prostora začala být označována jako sál předků s prezentací nejrozsáhlejší panovnické portrétní galerie tohoto charakteru v České republice. Sál předků byl následně náznakově doplněn kvalitním, opět převážně renesančním mobiliářem v podobě sedacího nábytku a přístěnných truhel.

Sousední Hodovní síň, kdysi součást hradního muzea, byla vždy díky své komunikační a provozní nejednosměrnosti brzy odpojena od stanovené prohlídkové trasy a buď zůstala uzavřená, nebo v lepším případě ponechaná přístupnou druhým venkovním vchodem přímo z hradebního ochozu nad třetí branou. Nejinak tomu bylo i v první polovině 90. let 20. století, kdy byla v podobě samostatně přístupného prostoru uzpůsobena na prodejnu suvenýrů a k propagační videoprezentaci. V rámci reinstalace expozičních prostor byla Hodovní síň pojata zpět do prohlídkového okruhu a náhledově připojena k sousednímu Sálu předků. Stěny místnosti pokryla další část obrazového souboru, tvořící sedmnáct panovnických portrétů v životní velikosti, instalovaných již pouze v jedné horizontální linii,

³¹³ Kopii díla Mistra třeboňského oltáře ze sbírek Národní galerie v Praze vytvořila ak. mal. Věra Frömlová, po jejímž úmrtí dílo v roce 1998 dokončila její dcera ak. mal. Jana Lukešová.

³¹⁴ Umělecky velmi kvalitní trůnní křeslo bylo pro Karlštejn zakoupeno ve starozitnictví a následně prošlo procesem restaurování a konzervace. Definitivně bylo do Audienční síně instalováno v roce 2006.

³¹⁵ Zámek Milešov byl po zestátnění využit k účelům sociální péče, v rámci čehož byl veškerý zámecký mobiliář svezzen do centrálních sběrných depozitářů. Tehdy rozdělený soubor panovnických portrétů byl rozvezen na zámek Orlický, odkud byl z restitučních důvodů převezen na Jindřichův Hradec. Druhá část měla obdobný osud, neboť byla zprvu uložena na Sychrově, a následně převezena do depozitářů Frýdlantského zámku.

avšak opět na všechny stěny prostoru. Zde instalovaný díl portrétní galerie tentokrát představoval Karlovy následovníky na českém trůnu z dynastie Lucemburků, Jagellonců a Habsburků, mezi nimiž byl i portrét Jiřího z Poděbrad. Instalace prostoru byla provedena tradičním náznakovým způsobem, představujícím prostor a vybavení hodovní síně. Díky skutečnosti, že místnost byla prezentována pouze náhledovým stylem, mohly zde být zcela přirozeně umístěny předměty určené především ke stolničení, mezi nimiž zaujímá významné místo početný soubor středověkého jídelního nádobí a náčiní z kmenového mobiliárního fondu hradu.

Po rekonstrukci střešního fondu a statiky bylo pro občasnou prezentaci upraveno i nejvyšší podlaží Císařského paláce, od dob Mockerovy restaurace hradu otevřené do krovu, označované podle tradice jako „fracimor“. Prostor bývá zpřístupněn výjimečně při mimořádných příležitostech jako součást první prohlídkové trasy, kam byla soustředěna i část rozměrných modelů, představujících pravděpodobnou podobu a vybavení Dvořenínské (vstupní) síně, Rytířského sálu, Sálu Karlova rodokmene (Sálu předků), které byly od roku 1978 součástí tehdejší expozice v Císařském paláci.

V sounáležitosti s celkovou koncepcí expozičních úprav hradu, od počátku počítající s oddělením historicky nejvzácnějších prostor hradu a s jejich prezentací v rámci samostatné prohlídkové trasy se zvláštním režimem, bylo zapotřebí expozičně využít do té doby nepřístupné prostory prvního patra Mariánské věže, provozně, technicky i jednosměrně snadno zařaditelné na samý závěr první prohlídkové trasy. Koncepce jejich instalace i vlastní náplň exponátů primárně vycházela z potřeby adekvátní prezentace standardně nepřístupné Velké věže s kaplí sv. Kříže, a dále kostela Nanebevzetí Panny Marie s kaplí sv. Kateřiny s jejich uměleckou výzdobou. Ve dvou sálových prostorech tohoto podlaží Mariánské věže tak postupně vznikala Hradní pokladnice a Hradní klenotnice.

Do vstupního prostoru Hradní pokladnice byl proto ze sakristie přesunut rozměrný model Velké věže s pohledovým řezem a pohledem do kaple sv. Kříže, který byl do té doby součástí tzv. náhradní expozice za uzavřenou Velkou věž z roku 1981. Na spodní části stěn byl instalován celý soubor nejvzácnějších mešních rouch ze 16. století, umístěných do speciálních skleněných vitrín, kopírujících tvarově jednotlivé ornáty. Horní části stěn zaplnily nově zrestaurované transfery nástěnných a především nástropních maleb tzv. schodištních cyklů ze schodiště Velké věže, představující již zmíněný andělský chór v podobě letících andělů s hudebními nástroji a žaltáři. Centrem pozornosti v tomto prostoru však byla trezorová vitrina trojúhelného tvaru, do níž byly soustředěny desítky velmi vzácných předmětů z drahých kovů, převážně liturgického charakteru, zhotovených na vysoké

umělecké i řemeslné úrovni v období od 14. do 19. století. Své místo zde našly i drahé kameny, dále součásti nejstaršího vybavení kaple sv. Kříže, antická gema původně umístěná ve svorníku křížové klenby kaple sv. Kateřiny, a v neposlední řadě i skromný, avšak významný fragment Karlovy pověstné sbírky svatých relikvií. Zkrátka skutečný poklad, který měl současně i reprezentovat sběratelskou císařovu vášeň i samotný Karlštejn, jako místo uložení posvátných relikvií.

Instalace sousedního prostoru tzv. Hradní Klenotnice byla pojata poněkud odlišným způsobem, založeným převážně na výrobě a instalaci kvalitních replik či kopií nejvýznamnějších a pro Karlštejn stěžejních předmětů, prostřednictvím kterých byl prezentován význam hradu a jeho mimořádná umělecká výzdoba. Kapli sv. Kříže zde reprezentovaly zejména repliky čtyř polí inkrustace stěn a necelá dvacítko kopií deskových obrazů Mistra Theodorika. Význam a dlouholetý účel hradu pak přibližovaly dvě masivní renesanční skříně, v nichž býval uložen zemský archiv a jediná, celistvě zachovaná gotická truhlice z kaple sv. Kříže. Zdaleka nepřitažlivějším exponátem se zcela výmluvnou vypovídací hodnotou byla kopie Svatováclavské koruny českých králů, k níž byla později doplněna i kopie říšské koruny římských císařů.

První patro Mariánské věže s uvedenými prostory a nastíněnou instalací zakončovaly nově koncipovanou první prohlídkovou trasu, která následně vedla přes padací můstek na hradební ochozy. Přízemí Mariánské věže bylo po rekonstrukci zpřístupněno v roce 1998 s tím, že sem byl umístěn reprezentativní obchod a prodejní galerie v režii správy hradu. Do vstupního prostoru byla instalována menší muzejní expozice další části hradních sbírek, především archeologického charakteru. Místo zde našla i druhá část interiérových modelových rekonstrukcí Audienční síně, Karlovy ložnice a Sálu Karlova rodokmene, pocházející z expozičních úprav z roku 1978.

Oddělení prohlídkových okruhů urychlila i nepříjemná zkušenost s vandalismem v kapli sv. Kateřiny v roce 1995, jejíž následky bylo nutno odstranit restaurátorským zásahem. Kaple sv. Kateřiny tehdy byla nekompromisně oddělena od prohlídkové trasy a do zpřístupnění druhé prohlídkové trasy již zůstala pro veřejnost uzavřená. Tato skutečnost byla i důvodem neodkladné přípravy instalace prvního patra Mariánské věže, přes které byla první prohlídková trasa odkloněna již v roce 1998 se současným uzavřením druhého věžního patra s kapitulním kostelem.

Jak již bylo naznačeno, připravovaná koncepce druhé prohlídkové trasy zahrnovala nejhodnotnější a zároveň i provozně nejohroženější prostory hradu, jejichž prezentace byla založena na jejich přirozené podobě. Současně byla tato prohlídka rozšířena o celou řadu

velmi zajímavých interiérů, které nebyly dosud veřejnosti přístupné, a pokud, tak velmi krátkodobě. V kostele Panny Marie a kapli sv. Kříže se instalační zásahy omezily pouze na úpravu jejich stávajícího a tradičního vybavení a zůstaly prosty jakýchkoliv cizorodých prvků vyjma provozně technických opatření v podobě nového osvětlení, expozičních šňůr či koberců.

Jako vstupní prostor druhé prohlídkové trasy byla upravena jižní místnost prvního patra východního křídla Císařského paláce, kam byla soustředěna první velká část ikonografické sbírky hradu, zaměřená na jeho stavební proměny v posledních třech stoletích. Komunikační spojení této části hradu s palácovým schodištěm umožnilo následný výstup do druhého patra Mariánské věže, kde prezentace pokračovala kostelem Panny Marie a instalačně prostou a pouze náhledově přístupnou kaplí sv. Kateřiny. Instalační úprava sousední sakristie vrátila tomuto prostoru jeho původní účel, přičemž byl v maximální míře využit stávající neogotický mobiliář z počátku 20. století. Nově sem byla v nástěnných vitrínách instalována pouze mešní roucha z 18. a 19. století, která zvýraznila charakter účelového sakrálního prostoru.

Dalším zastavením bylo již přízemí Velké věže, kde ve dvou klenutých místnostech zůstala upravená a částečně reinstalovaná expozice hradního lapidária, doplněná o několik desítek předmětů archeologické povahy prezentovaných v muzejních vitrínách. Dvě působivé klenuté místnosti někdejšího hradního muzea v prvním patře Velké věže³¹⁶, byly znovu zapojeny do prohlídkové trasy, přičemž do první z nich byla nyní soustředěna druhá část ikonografické sbírky hradu, tentokrát reprezentovaná především olejomalbami z 18. a 19. století. Zachycovaly historické pohledy nejen na Karlštejn, ale na celou řadu dalších významných českých hradů a zámků. Druhá, zadní místnost s krbem a prevetem, byla upravena jako expozice Mockerovy stavební restaurace hradu z konce 19. století, v instalační úpravě připomínající architektovu pracovnu. Bylo sem soustředěno značné množství předmětů vázících se k tomuto tématu, především pak archivního, obrazového, dokumentačního a plánového materiálu, včetně například proslulých Mockerových deníků a pracovních pomůcek.

Odtud vedla cesta vzhůru k druhému patru věže, ke kapli sv. Kříže. Do druhé prohlídkové trasy byla navíc pojata i dosud nepřístupná horní podlaží Velké věže, především pak její třetí patro s prostorem tzv. Strážnice. Výjimečně a opět ve zvláštním režimu byla

---

³¹⁶ E. Charvátová a B. Štorm do těchto prostor umístili expozici hradního muzea, vytvořenou výběrem nejhodnotnějších předmětů převážně archeologické povahy. Provozně nešťastné řešení však zapříčinilo jeho brzké odpojení od tehdy jediné a extrémně navštěvované prohlídkové trasy.

zpřístupněna i dvě nejvyšší podlaží, včetně věžních ochozů s podsebitím, odkud se nabízí zcela neobyčejná vyhlídka daleko do kraje.

I přes mnohé těžkosti a řadu omezení, spojených zejména s nekonečnými rekonstrukčními akcemi hradu v průběhu prvního desetiletí nového tisíciletí, byly dále postupně instalovány, využívány a zpřístupňovány další části hradu, například interiéry Hodinové a Studniční věže, zprovozněné jako samostatně přístupné prodejní galerie a v neposlední řadě i tzv. konírna v přízemí Císařského paláce, upravená pro účely výstavní síně.

7.3. Provozně technické zázemí hradu jako důležitá základna správního systému a nedílná součást návštěvnického provozu objektu

Základním předpokladem pro zajišťování širokospektré oblasti provozu a výkonně administrativní správy objektu v tom nejširším slova smyslu je existence potřebného provozně technického a správního zázemí, které se v případě Karlštejna i historicky dodnes nachází v budově Purkrabství, v dolní části hradu na prvním nádvoří. Kdysi sídlo karlštejnského purkrabího, poté vrchnostenských úředníků správy panství i hradu a od počátku 20. století sídlo novodobé správy hradu, tvoří po Mockerově restauraci pouze jediná, mírně vyoblená čtyřpodlažní budova se dvěma patry suterénními pod úrovní nádvoří, přízemím a nejvyšším patrem hrázděným. Od roku 1905, kdy se začal formovat zprvu dvoučlenný výkonný správní aparát, bylo Purkrabství nejen administrativním sídlem Dozorčího a správního výboru hradu Karlova – Týna a po vzniku ČSR Správního výboru hradu Karlštejna, ale i vlastním centrem výkonné správy hradu s kanceláří správce hradu, archivem a pokladnou.

V Purkrabství se nacházely i dva služební byty, z nichž první obýval správce hradu a druhý byl určen pro jeho podřízeného a zástupce v jedné osobě – strážce hradu, neboť byli oba svým služebním poměrem vázáni zpravidla 24 hodinovou přítomností na hradě. Bytové jednotky, stejně jako správní a administrativní prostory, se tehdy nacházely v přízemí a v prvním suterénu³¹⁷, neboť druhé suterénní podlaží obsahovalo spíše sklepní a skladovací místnosti, zatímco naopak nejvyšší hrázděné podlaží budovy tvořily pouze rozlehlé půdní prostory, otevřené do krovu. Vzhledem ke stále rostoucí návštěvnosti hradu a s tím související zvyšující se náročnosti zajišťování návštěvnického provozu, vzrůstaly současně i provozně správní nároky na prostor, směřující k dalšímu potřebnému využití budovy Purkrabství. K prvním zásadnějším úpravám, jejichž snahou bylo rozšíření její obytné a užitné plochy, došlo

---

³¹⁷ Podzemní podlaží Purkrabství se nacházejí sice pod úrovní nádvoří, avšak na opačné straně se otevírají jižními a západními okny, s výhledem situovaným přímo nad podhradní obec Budňany.

v 50. letech 20. století, kdy bylo adaptováno nevyužitá nejvyšší hrázděná podlaží, v němž vznikla řada obytných místností. Na počátku 60. let tak celou západní část přízemí a obou suterénů zaujímal zcela oddělený třípodlažní služební byt kastelána, zahrnující celkem pět místností včetně příslušenství a rozsáhlé sklepní a skladovací prostory. Výjimku v této privátní části tvořil jen malý prostor pokladny s prodejním okénkem do nádvoří. Východní část přízemí zaujímaly zmíněné síně se sklípkovými klenbami, které se samostatným příslušenstvím sloužily k reprezentačním a obřadním účelům. Do adaptovaného nejvyššího podlaží Purkrabství s hrázděnou konstrukcí (která je pohledově z nádvoří v úrovni prvního patra), bylo přesunuto těžiště provozního zázemí, zahrnující ve východní části zasedací místnost a denní místnost pro zaměstnance včetně příslušenství v podobě společné kuchyně a sociálního zařízení, a dále ubytovací prostory pro zejména sezónní pracovníky – průvodce. V západní části prvního patra bylo zřízeno samostatné obydlí a správní prostory s příslušenstvím pro potřeby karlštejského děkanství, které kapitulní děkan trvale obýval.

Důležitou součástí provozního zázemí byly i skladovací a technické prostory s řemeslnou dílnou, situované do východní poloviny suterénu Císařského paláce, zatímco do vstupní západní části byly vestavěny veřejné toalety pro návštěvníky, vybudované zde namísto již kapacitně i hygienicky nevyhovujících a zejména špatně přístupných starých záchodků na jižním parkánu.

Stavební obnova hradu, zahájená v první polovině 80. let 20. století, si vyžádala vybudování nového, a hlavně předsunutého zázemí, neboť stávající provizorně upravená část kapitulního děkanství v prvním patře Purkrabství, využívaná zpočátku jako zázemí pracovníků obnovy památek, již kapacitně samozřejmě nedostačovala, a navíc se tato skutečnost stávala čím dál tím víc provozně i bezpečnostně neúnosnou. Stejně tomu bylo i v případě obou vstupních věží – první brány a Voršilky v severním čele hradu, jejichž horní podlaží byla dočasně využita pro potřeby zázemí stavby. Proto bylo rozhodnuto, že v souvislosti s připravovanou stavební obnovou Velké věže v roce 1986 bude v předpolí hradu, v těsném sousedství první brány, vybudován uzavřený, tzv. stavební dvůr. Vznikl na místě dřívějšího, zčásti ve svahu terasovitě upraveného provozně technického prostoru, kde se již nacházely garáže a drobné skladové objekty převážně provizorního charakteru. Tento nově upravený prostor stavebně technického a provozního předhradí sloužil nejen k deponování značného množství stavebního materiálu jako mezisklad, ale byly zde například zřízeny i vápenné jámy pro vlastní hašení vápna přímo na místě, používaného při stavebních opravách. Pro potřeby ubytování pracovníků a administrativního zázemí stavby se v tomto předhradí nacházelo osm stavebních buněk včetně společného příslušenství a velká centrální

společenská místnost s krbem. Jednotlivé buňky byly postaveny na kamenné terasovité podezdívce v jedné linii a vizuálně byly sjednoceny prkenným obložením, neboť se jednalo o pohledově značně exponovanou část hradu.³¹⁸ Areál tzv. stavebního dvora v předhradí s jeho ubytovací kapacitou byl v letech 1986 – 1996 téměř nepřetržitě využíván nejen řadou stavebních firem, ale i mnoha restaurátory, kteří se společně podíleli na celkové obnově hradu. Od poloviny 90. let 20. století přestávala být ubytovací část tohoto areálu využívána k původně určenému účelu, protože byla tato část postupně upravena na ubytovací prostory sezónních zaměstnanců. Přesunutím této hlavní zaměstnanecké ubytovací kapacity z Purkrabství do předhradí se vyřešila i problematika lepšího zabezpečení vlastního hradního areálu, neboť s návštěvnickým provozem rostl i požadavek vyššího počtu průvodců a dalších sezónních zaměstnanců, kterých zde mohlo být ubytováno zhruba dvacet.

V souvislosti s personální změnou ve vedení správy hradu na přelomu let 1986 – 1987 došlo mimo jiné i k radikální změně využití správní budovy Purkrabství. Ta spočívala zejména ve zrušení starého kastelánského bytu, zabírajícího podstatnou část tohoto objektu, a jeho stavební adaptací na nové správní a provozní prostory. V přízemí tak vznikla v první řadě tolik potřebná a odpovídající kancelář správy hradu i denní místnost pro průvodce, později doplněná o samostatné sociální příslušenství, a z někdejší koupelny zrušeného kastelánského bytu nově vznikla druhá pokladna s prodejním oknem do nádvoří, situovaná tak do těsného sousedství stávající první (hlavní) pokladny. O patro níže, v prvním suterénu, byly zřízeny nové ubytovací prostory pro sezónní pracovníky, opět se samostatným příslušenstvím a společnou kuchyňkou. V souvislosti s pozdějším přesunem ubytovacích prostor do areálu předhradí sem byla ve druhé polovině 90. let 20. století situována nová denní místnost průvodců s kuchyňkou, prostorný inspekční pokoj i technická místnost a malý archiv správy hradu, zatímco v přízemí byly rozšířeny správní prostory o druhou kancelář správy hradu. Prostory východní části stejného podlaží byly pro svůj sklepní charakter využity převážně ke skladovacím účelům. V druhém suterénu bylo zřízeno samostatné zázemí pro pracovníky technické údržby a úklidu s vlastním příslušenstvím a dalšími skladovacími prostory.

K velké proměně došlo i v hrázděném prvním patře Purkrabství, neboť v místech někdejšího kapitulního děkanství v jeho západní části vznikl nový čtyřpokojový služební byt kastelána, který je sice plošně podstatně menší oproti zrušenému služebnímu bytu původnímu (přeměněnému na správní prostory), ale na druhou stranu umístěný ve strategicky výhodném

---

³¹⁸ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, oddíl Rekonstrukce a stavební obnova hradu 1983 - 2015, složky plánové, projektové a realizační dokumentace staveb a kompletní dílčí projektová dokumentace jednotlivých stavebních oprav a rekonstrukčních akcí NKP SH Karlštejn.

místě, odkud se navíc naskýtá dobrý výhled nejen do nádvoří, ale i na celý horní hrad a přístupovou cestu s věžovými branami, což umožňuje jednoduché získání přehledu o aktuálním dění a samozřejmě kontrolu. Kapitulnímu děkanství byly v rámci této změny vyhrazeny tři místnosti ve stejném podlaží, avšak na zcela opačné východní straně Purkrabství. Původní provozní zázemí a ubytovací prostory nacházející se v této části prvního patra Purkrabství, prošly v letech 1992 – 1993 v souvislosti s likvidací dřevokazné houby důkladnou rekonstrukcí, při níž zde vznikl druhý, rovněž čtyřpokojový služební byt pro zástupce kastelána.

Vzhledem k dočasnému charakteru předhradních objektů a jejich dlouhodobé neudržitelnosti, včetně již nevyhovujících hygienických i ubytovacích požadavků dožívající stavby, byl v roce 2006 pořízen v karlštejském podhradí rodinný dům čp. 63, tvořený samostatnou obytnou budovou se dvěma samostatnými bytovými jednotkami s příslušenstvím a hospodářskými budovami. Zastavěná plocha je 373 m², užitná plocha je 226 m², plocha parcely je 471 m² a celková výměra pozemku je 844 m². Účelem této investice ve výši 6 milionů Kč bylo zřízení nového, moderně vybaveného provozně technického zázemí správy státního hradu Karlštejn, zejména pro bydlení a ubytování stálých i sezónních zaměstnanců. Přilehlý pozemek byl využit jako zásobní květinová zahrada, zajišťující potřebnou květinovou výzdobu historických interiérů hradu. Hospodářská část objektu se proměnila ve skladovací prostory pro potřeby hradu. Následnou adaptací objektu, která si vyžádala další investici ve výši téměř 7,5 milionu Kč, zde vzniklo konečně odpovídající provozní zázemí hradu, s odděleným ubytováním pro stálé pracovníky (5 + 2 + kk), a pro sezónní zaměstnance (4 + 2 + kk), kterých se zde díky nutnosti zajišťování téměř celoročního provozu hradu každoročně vystřídá či pobývá dlouhodobě bezmála šedesát.³¹⁹ Tyto změny a přesun provozního zázemí zcela mimo areál objektu, avšak na dohled přímo pod hrad, umožnily zkvalitnění účelnosti využití původně ubytovacích prostor, například i strategicky položené věže první brány k jejím původním účelům, totiž jako stanoviště ostrahy, vrátnice a hlídací služby.

7. 4. Havárie statiky dřevěných konstrukcí a realizace rozsáhlých sanačních prací na jejich odstranění (1997 – 2006)

Když se už zdálo, že se průběh restaurátorských prací a stavební obnova hradu včetně střešního fondu pomalu chýlí do své závěrečné etapy, kdy byly současně zahájeny přípravy na opětovné zpřístupnění kaple sv. Kříže a instalaci samostatného prohlídkového okruhu, došlo

---

³¹⁹ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka PZ 63, kupní smlouva, rozpočtová úprava, investiční záměr, projektová a další dokumentace k objektu nového provozního zázemí čp. 63, 2005 – 2015.

k nečekané události. V červnu 1997 byla v rámci konzervačních prací trámového stropu v arkádovém přízemí Císařského paláce zjištěna povážlivá prasklina stropního trámu u středového průvzlaku, k čemuž byl přivolán statik, který na místě konstatoval vážnou havarijní situaci. Ze dne na den tak došlo k zatím preventivnímu uzavření vstupní Dvořenské síně pro veřejnost a k jejímu odpojení od prohlídkového okruhu, neboť právě její podlahovou konstrukci podepíral inkriminovaný stropní trám. V průběhu následně prováděných kontrolních měření a odborných expertíz vyšlo najevo, že dřevěné trámové stropní konstrukce všech podlaží Císařského paláce i obou věží, pocházející z Mockerovy stavební restaurace hradu, byly až na výjimky od počátku nedostatečně dimenzované. Kriticky se tak projevilo letité, permanentní a hlavně enormní přetěžování dřevěných konstrukcí návštěvnickým provozem, zejména v průběhu druhé poloviny 20. století, a tento stav se na přelomu let 1997 – 1998 začal rapidně zhoršovat. Neodkladně musela být nejohroženější a nejméně stabilní místa alespoň provizorně podepřena pomocnými trámy a okamžitě byla zahájena projektová příprava sanace statické havárie, na níž se výrazně podíleli Ing. arch. Jan Adámek a Ing. Vít Mlázovský a jejich projektové ateliéry.³²⁰ Památkovým garantem akce byl Ing. arch. Zdeněk Chudárek. Během realizace této opět zcela ojedinělé stavební akce byly postupně odstraňovány konstrukční poruchy a probíhalo statické zajištění i zesílení nevyhovujících částí stropních konstrukcí. Vzhledem k památkovým požadavkům, a navíc i plnému návštěvnickému provozu, během něhož celá realizace probíhala, bylo nutno zvolit značně komplikované, technicky, časově i finančně nesmírně náročné postupy. Práce byly v letech 1998 – 2006 rozvrženy do čtyř hlavních etap s ohledem na technická řešení, dopravu materiálu a samozřejmě prezentaci hradu a bezpečnost návštěvnického provozu. V první etapě (1998 – 1999) byly opraveny statické a navíc i konstrukční poruchy ve čtyřpodlažní západní části Císařského paláce s arkádami v přízemí. Vzhledem k připravovanému zpřístupnění spodní části Velké věže a kaple sv. Kříže byly do této etapy pojaty i opravy podlahových konstrukcí prvního a druhého věžního patra, přičemž průvzlakový trám, podpírající zesílenou konstrukci podlahy kaple sv. Kříže, byl posílen mohutným vzpěradlovým táhlem. Druhá etapa, realizovaná v letech 2000 – 2002, byla zaměřena na hlavní část Císařského paláce v rozsahu všech pěti podlaží. Zde se jednalo se o skutečně velmi vážný problém provozně prezentační, neboť palácovou budovou procházela hlavní část prohlídkové trasy. Ale nebylo mnoho na vybranou. Kolegiem odborných pracovníků, řešícím stavební opravu, a členy komise prezentace hradu bylo rozhodnuto o vyklizení a odstrojení historických interiérů

---

³²⁰ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, oddíl Sanace statických poruch dřevěných stropních konstrukcí 1997 - 2006, složky kompletní plánové, projektové, realizační a dílčí dokumentace jednotlivých sanačních etap.

paláce, a o živé prezentaci tohoto zcela ojedinělého záchranného projektu. Palácové interiéry se změnilly ve staveniště a jejich rozkrytými podlahami a stropy se dalo pohlédnout od přízemí až do konstrukce krovu. Pohyb skupin návštěvníků byl umožněn po zpravidla krytých lávkách opatřených zábradlím, či prostřednictvím uzavřených, částečně prosklených vyhlídkových koridorů. Jen v západní části Rytířské síně byla pomocí sádrokartonové stěny upravena uzavřená místnost, do níž se dala umístit část sbírkových předmětů, stejně jako do rekonstrukcí nedotčených prostor bývalého děkanství ve východním palácovém křídle.³²¹

Třetí etapa prací se vrátila do Velké věže, respektive do jejích horních podlaží nad kaplí sv. Kříže. Jednalo se o tzv. strážnici ve třetím, tzv. zbrojnici ve čtvrtém a o nejvyšší ochozovou část v pátém patře Velké věže. Během rekonstrukce došlo k rozebrání podlahy tzv. strážnice (přímo nad klenbou kaple sv. Kříže), do níž byl nově vložen povalový protipožární strop, tvořený 72 mohutnými modřínovými trámy, opatřený v celé ploše měděnou izolací v podobě vany s výtoky vně pláště věže pro odtok hasební vody v případě hašení požáru shora. Na tento strop, chránící klenbu kaple sv. Kříže i celý kaplový prostor, byla následně uložena původní podlahová dlažba. Během odhalování původní podlahy byla pod dlažbou nalezena kompletně dochovaná podlaha z dubových a borových fošen vzájemně pospojovaných dřevěnými hřeby a kolíky. Po rozebrání této dřevěné podlahy byly její jednotlivé části ošetřeny, nakonzervovány a podrobeny dendrochronologickému průzkumu. Ten prokázal, že se jedná o nejstarší dochovanou podlahu na hradě, sestavenou z prken různého stáří od 14. do 16. století, přičemž datace jednotlivých částí se přesně shoduje s časem realizace větších stavebních úprav hradu. Aby mohla být tato podlaha prezentována, nevrátila se už na původní místo pod cihelnou dlažbu na nový protipožární strop, ale byla naopak „zrcadlově“ zavěšena pomocí kotev pod trámový strop prostoru tzv. strážnice v podobě podhledu, a stala se tak součástí prezentace místnosti. Podobný bezpečnostní strop, opatřený navíc mohutnými padacími protipožárními dveřmi, byl zřízen i v nejvyšším, pátém ochozovém podlaží věže, zatímco konstrukce stropu tzv. zbrojnice (mezi oběma patry) byla pouze částečně vyměněna a posílena.³²² Zajímavou součástí technického vybavení ochozového patra byl i mohutný rumpál z období Mockerovy restaurace hradu, který byl po důkladné opravě opět využit ke svému původnímu účelu: dopravě technologií a rozměrných břemen vně pláště Velké věže v případech, kdy se z bezpečnostních a ochranných důvodů

---

³²¹ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, oddíl Sanace statických poruch dřevěných stropních konstrukcí 1997 - 2006, složky kompletní plánové, projektové, realizační a dílčí dokumentace jednotlivých sanačních etap.

³²² SH Karlštejn. Archiv správy hradu, oddíl Sanace statických poruch dřevěných stropních konstrukcí 1997 - 2006, složky kompletní plánové, projektové, realizační a dílčí dokumentace jednotlivých sanačních etap.

nedalo využít věžního schodiště s nástěnnými malbami. Poslední, čtvrtá etapa sanace statických poruch, byla věnována Mariánské věži (2003 – 2005), kde bylo postupováno obdobným způsobem. Během závěrečných prací této nadmíru náročné akce bylo přistoupeno nejen k povrchové úpravě a konzervaci rekonstruovaných dřevěných stropních konstrukcí, ale i celkové opravě vnitřních omítek všech interiérů hradu, při níž zmizela dlouhodobě pro Karlštejn typická bílá výmalba, jež byla nahrazena voskovanými, pohledově kletovanými omítkami s teplejším, lomeným barevným odstínem. Současně byly opětovně instalované historické interiéry v jejich původních, avšak obnovených prostorách, postupně zapojovány do prohlídkových okruhů hradu.

Teprve poté, od roku 2006, mohlo být přikročeno k dokončení statickou havárií přerušené celkové stavební obnovy dalších částí hradu a oprav střešního fondu, především věži první a druhé brány, věže Voršilky, Studniční věže a hradebních zdí.³²³

7. 5. Problematika klimatu v historicky nejcennějších prostorách hradu a její řešení

Nepříznivé klimatické podmínky v kapli sv. Kříže byly dlouhodobě řešeny již od konce 80. let 20. století, kdy bylo započato s průběžným monitorováním kaplového prostoru. Pravidelné měření a vyhodnocování číselných údajů negativně působících fyzikálních vlivů, zejména teploty a vlhkosti, probíhalo od roku 1988. Aby bylo umožněno přirozené proudění vzduchu v uzavřeném prostoru kaple, byl následujícího roku prolomen otvor z oltářního výklenku³²⁴ do komínového tělesa v severní stěně věže, přičemž současným zprůchodněním části jižního kaplového okna, vedoucího do podstřeší schodišťového přístavku, bylo docíleno požadované vzduchové cirkulace v daném prostoru. Během následujícího období se přirozené klima v kapli výrazně zlepšilo a stabilizovalo, avšak ani toto umožnění přirozeného proudění vzduchu nezajišťovalo eliminaci prudkých teplotních a vlhkostních výkyvů, zejména v zimním a časně jarním období.³²⁵

V polovině 90. let, kdy se restaurování celého souboru Theodorikových desek i prostoru kaple samotné chýlilo do své závěrečné fáze, bylo současně připravováno i opětovné zpřístupnění kaple ve zvláštním provozním režimu, původně plánované na červen 1998,

---

³²³ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, oddíl Rekonstrukce a stavební obnova hradu 1983 - 2015, složky plánové, projektové a realizační dokumentace staveb a kompletní dílčí projektová dokumentace jednotlivých stavebních oprav a rekonstrukčních akcí NKP SH Karlštejn.

³²⁴ Posvátný oltářní výklenek zajištěný dvoukřídlou mříží, kde bývaly uschovány korunovační klenoty.

³²⁵ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Mikroklima - JUV: 1989 – 2015, ČERVENÁK, Jan. *Karlštejn - dílčí zpráva o stavu mikroklimatu v kapli sv. Kříže a podmínky pro alternativní zkušební návštěvní provoz*, 1991.

k příležitosti 650. výročí založení hradu.³²⁶ Do tohoto záměru však zasáhly tři značně negativní události, které konečné zpřístupnění kaple posunuly o další dva roky. První z nich přinesly důsledky nadměrně tuhé zimy 1995 – 1996 s dlouhotrvajícím extrémně mrazivým počasím a následného velmi deštivého jara, které v kapli způsobily klimatickou havárii v podobě rosného bodu a kondenzace vodních par, což se vzápětí velmi nepříznivě projevilo na již restaurovaných partiích prostoru kaple i na samotných, již zrestaurovaných Theodorikových deskách. Druhou pohromou pro kapli byla nešťastná požární zkouška na počátku srpna 1996, která sice byla provedena v přízemním lapidáriu, avšak při níž hasicí médium, v podobě silně hygroskopického prášku proniklo komínovým průduchem a oním větracím otvorem v oltářním výklenku do interiéru kaple, kde díky zvýšené relativní vlhkosti ulpělo na velké části ploch a předmětů, bohužel i na deskových obrazech. V rámci nastalého procesu čištění a dalších restaurátorsko-konzervačních zásahů byly ještě tento rok ošetřené deskové obrazy zčásti přemístěny do zvláštního depozitáře v patře pod kaplí, zčásti pak byly převezeny do Národní galerie, kde probíhalo nejen jejich ošetření, ale i příprava na výstavu.³²⁷ Třetí a poslední ranou osudu pro kapli sv. Kříže (a celou Velkou věž) byla již popsána havárie statiky dřevěných stropních konstrukcí, zjištěná v roce 1997 a sanovaná v následujících dvou letech.

Přes všechny tyto události však zdaleka nejzávažnějším problémem zůstávalo vyřešení mikroklimatu v kapli, neboť pod tíhou argumentace o nemožnosti jeho zabezpečení v prostoru kaple sv. Kříže vyvstaly velmi reálné úvahy o tom, že se už Theodorikovy deskové obrazy z pražské výstavy na Karlštejn nevrátí. Skutečnost, že značná část odborné i laické veřejnosti s tímto zřetelně vyslovovaným návrhem nesouhlasila, nevídaným způsobem akcelerovala snahy ve věci zásadně nutného dořešení optimalizace a udržitelnosti klimatických podmínek v kapli. Základem bylo pořízení a instalace monitorovacího zařízení Hanwell v roce 1997, které čtyřicet hodin denně zaznamenávalo a vyhodnocovalo stav mikroklimatu v kapli v závislosti na fyzikálních vlivech vnějšího prostředí. Současně byly pořízeny výkonné odvlhčovací a naopak zvlhčovací mobilní jednotky, okenní izolační závěsy a v neposlední řadě i sálavá topná tělesa, které za cenu náročné obsluhy sice byly schopny krátkodobě reagovat na prudké klimatické výkyvy, nikoliv však zajišťovat stálou klimatickou stabilitu prostoru. Teprve po přizvání Miloslava Němečka z ČVUT³²⁸ k řešení tohoto nestandardního a

---

³²⁶ K tomuto termínu měly být podle původního plánu již do kaple nainstalovány i obrazy Mistra Theodorika, převezené z ukončené výstavy v Anežském klášteře zpět na Karlštejn.

³²⁷ FRÍDL, Jan. Vývoj názorů na řešení mikroklimatu v kapli sv. Kříže na Karlštejně. In *Památky středních Čech* 14/2/2000, č. 2, s. 48. ISSN 0862-1586.

³²⁸ Prof. Ing. Miloslav Němeček, DrSc., ČVUT Praha.

mimořádně odpovědného úkolu se věci daly do pohybu. Na základě jeho návrhu, podloženého soustavou výpočtů, analýz a vyhodnocování výsledků dvouletého kontinuálního monitoringu mikroklimatu kaple, jím bylo vydáno jednoznačné a ve své podstatě převratné doporučení, spočívající v zajištění potřebného mikroklimatu instalací speciálního technického zařízení, které bude upravovat vnitřní i venkovní vzduch a současně udržovat mikroklima prostoru v požadovaných hodnotách, ve vazbě na hmotu zděných konstrukcí a jejich tepelnou setrvačnost i na řízený a početně limitovaný návštěvnický provoz.³²⁹

Přes určitý rozpor mezi hlediskem památkové ochrany na jedné straně a čistě technickým zařízením na straně druhé, bylo v roce 1999 vedením Památkového ústavu středních Čech v Praze schváleno toto řešení jako přípustné a ještě též rok byly zadány projekt a výroba speciální jednotky úpravy vzduchu pro kapli sv. Kříže, označované později pojmem „klimatizační jednotka“.³³⁰ Tento skutečně technický zázrak, eliminující působnost negativních fyzikálních i chemických vlivů a zajišťující klimatickou stabilitu prostoru kaple, byl umístěn do podstřeší jižního schodišťového přístavku Velké věže, přizpůsobeného účelu klimatizační komory. Atypická klimatizační jednotka byla vytvořena skutečně na míru a skládala se z šesti krychlových bloků koncipovaných tak, aby jednotlivé části prošly prolukou cimbuří prostoru klimatizační komory, neboť veškerá manipulace a doprava probíhala zvenčí pomocí kladkostroje. Teprve na místě byla klimatizační jednotka zkompletována a přisazena k jižnímu kaplovému oknu, v jehož cihelnou plentou oddělené špaletě vznikla přetlaková komora. První blok klimatizační jednotky zajišťoval prostřednictvím speciálních filtrů čištění vzduchu od prachu, zplodin a oxidů síry a dusíku, a to jak vzduchu nasávaného z kaple, tak i z bočního ventilu, zajišťujícího přísávání čerstvého vzduchu zvenčí. Druhý blok zajišťoval odvlhčování a napojením na chladič v případě potřeby také ochlazování vzduchu, zatímco třetí blok vyčištěný a upravený vzduch naopak ohříval. Čtvrtý blok obsahoval motor a velmi výkonný ventilátor, který vháněl upravený vzduch přes další dva bloky, ukrývající tlumiče hluku, do přetlakové komory a odtud do kaple. Přetlaková komora, v níž byly umístěny monitorovací a kontrolní senzory, umožňovala důležité udržování mírného přetlaku vzduchu v kapli, který eliminoval případnou vzduchovou infiltraci netěsností oken či otevřenými dveřmi. Plně automatizovaná klimatizační jednotka byla řízena speciálním programem, napojena na monitorovací soustavu čidel, rozmístěných jak v celém prostoru kaple, tak i například za deskovými obrazy či v klimaticky problematických místech sledovaného

---

³²⁹ FRÍDL, Jan. Vývoj názorů na řešení mikroklimatu v kapli sv. Kříže na Karlštejně. In *Památky středních Čech* 14/2/2000, č. 2, s. 49 – 50. ISSN 0862-1586.

³³⁰ Jednotka úpravy vzduchu (JUV), též klimatizační jednotka či „umělé plíce kaple“.

interiéru. Do zkušebního provozu byla klimatizační jednotka uvedena v listopadu 1999 a po několikaměsíčním testování a důkladném monitoringu prostředí mohlo být konstatováno, že toto unikátní technické zařízení je schopno udržet a stabilizovat potřebné mikroklima a splňovat tak náročné požadavky zajišťující tuto oblast ochrany kaple sv. Kříže a její mimořádné výzdoby.³³¹

V nastíněných mnohostranných opatřeních zacílených na maximální zajištění ochrany památky je a bude samozřejmě nutno pokračovat i nadále, zejména v závislosti na změnách či variantách provozních podmínek, stejně jako na rychlém vývoji nových a využitelných technických řešení i moderních technologií, a z hlediska památkové péče akceptovatelných pro další bezpečné zachovávání mimořádných kulturních hodnot, které po staletí pevně zdi karlštejnské ukrývají...

7. 6. Opětovné zpřístupnění kaple sv. Kříže

Ač se původně zdálo, že největším problémem souvisejícím s nově připravovanou prezentací Velké věže a kaple sv. Kříže bude vyřešení regulace návštěvnického provozu v závislosti na fyzické ochraně prostor, tak pravda byla na úplně jiné straně, když se v průběhu příprav ukázal zpočátku téměř neřešitelný problém s úpravou a stabilizací optimálního mikroklimatu v kapli sv. Kříže, jehož vyřešení bylo naprosto zásadní podmínkou návratu obrazů Mistra Theodorika zpět do domovského prostředí.

Díky sice zdoluhavému, ale ve své podstatě až geniálně jednoduchému a především funkčnímu technickému řešení v podobě běžnému pohledu skryté klimatizační jednotky v kapli sv. Kříže, bylo možno na konci roku 1999 zahájit transport Theodorikových obrazů³³² z Národní galerie zpět na Karlštejn, současně s jejich instalací na svá původní místa v kapli. Pro zajištění podrobného sledování stavu desek a případných restaurátorských zákroků bylo pořízeno speciální lešení, konstruované tak, aby bylo beze zbytku jednoduše složitelné do dvou kaplových truhlic. Současně byla pořízena i velmi kvalitní sledovací optika v podobě dalekohledu, která umožňovala poměrně jednoduchou a operativní kontrolu stavu výzdoby kaple. Bezesporu nejdůležitějším počinem však bylo ustanovení stálého restaurátorského dohledu, jehož odborný výkon převzal po zemřelém Janu Pasálkovi v roce 1999 Michal

---

³³¹ SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Mikroklima - JUV: 1989 – 2015, dokumentace řešení úpravy mikroklimatu v kapli sv. Kříže a v historicky nejceněnějších prostorách hradu, realizační dokumentace projektu *Jednotka úpravy vzduchu a přetlakové komory a provozní režim kaple sv. Kříže (1999)*.

³³² MARTINCOVÁ, Dagmar. Znovuotevření kaple sv. Kříže na Karlštejně. In *Památky středních Čech* 14/2/2000, č. 2, s. 28. ISSN 0862-1586.

Tomek, který se v letech 1998 – 2000 podílel na finálním restaurování a ošetřování deskových obrazů před jejich definitivní zpětnou instalací.

Mezitím probíhaly finální práce na téměř dvouleté instalaci nově připravovaných interiérů II. prohlídkové trasy, z nichž celá řada byla návštěvnické veřejnosti zpřístupněna vůbec poprvé.

Nezapomenutelný a dlouho očekávaný okamžik, jehož se již bohužel nedočkali někteří z dlouholetých a významných spoluvůrců znovuzrození jedinečné výzdoby karlštejských svatyně, nastal 1. července 2000. V tento den byla kaple sv. Kříže společně s novou II. prohlídkovou trasou za hlasu Svatokateřinského zvonu slavnostně znovuotevřena veřejnosti po dlouhých devatenácti letech. A 8. srpna 2000 se znovu rozezněly karlštejské zvony, tentokrát k uvítání pražského arcibiskupa, kardinála Miloslava Vlka, který kapli sv. Kříže v rámci slavnostní bohoslužby znovu posvětil a vyslal z tohoto posvátného místa k českému národu významné poselství lásky.³³³

---

³³³ MARTINCOVÁ, Dagmar. Znovuotevření kaple sv. Kříže na Karlštejně. In *Památky středních Čech* 14/2/2000, č. 2, s. 28. ISSN 0862-1586.

8. Závěr

Stoletý proces postupného vývoje prezentace spojeného s řešením a proměnami instalační náplně expozičních prostor, se od počátku potýkal se značnou absencí klasického mobiliáře a obvyklého historického vybavení. Tato skutečnost vycházela především z neměnného způsobu využití profánních interiérů hradu v průběhu posledních tří století, kdy jejich původní obytná a reprezentační funkce zvolna ustupovala spíše skladovacím, hospodářským a podobným, zpravidla utilitárním účelům v souvislosti s tehdejší úlohou hradu jako hospodářského a správního centra karlštejnského panství, kdy k obytným účelům sloužilo již pouze Purkrabství. Díky tomu nevytvářela potřeba palácové prostory nikterak interiérově vybavovat, ani jejich původní a ještě zachovalé zařízení udržovat, jehož část byla navíc pravděpodobně odvezena v 19. století do Vídně. Po velké stavební restauraci tak na počátku 20. století obnovené karlštejnské síně zely víceméně opět prázdnotou, a až na několik desítek zachovaných, převážně středověkých předmětů a výtvarných děl skutečně výjimečné hodnoty, tvořil kmenový sbírkový fond především drobný archeologický materiál a středověké architektonické prvky původní stavby.

A to byl základní problém, s nímž se potýkalo několik generací široké škály odborníků, především historiků umění a architektů, kteří po celé 20. století řešili různými přístupy formy prezentace a způsoby instalace expozičních prostor, z nichž se některé osvědčily, byť třeba jen krátkodobě nebo částečně, jiné se jevily naopak jako méně vhodné či zcela nepoužitelné. Na každý pád tato staletá vývojová tendence, ať již v pozitivním či negativním slova smyslu, posunula náhled na řešení proměn instalace hradních interiérů velmi dopředu. Významnou roli v této věci sehrál sice nerealizovaný, avšak písemně zachovaný prvotní Mockerův návrh úpravy a instalace tzv. hradního muzea, jehož pozoruhodná koncepce pracovala s prezentací hradu v širší historické a významové souvislosti, a současně zohledňovala nejen co největší využití dochovaného kmenového mobiliáře, ale zabývala se i určitou formou náznakové instalace s vypovídací schopností o někdejší funkci a využití především palácových interiérů. Zajímavým zjištěním této práce zůstává, že skutečně nadčasová primární Mockerova koncepce se v následujícím století stala významným společným jmenovatelem téměř všech realizovaných instalačních záměrů a úprav, Matějkovou prvotní expozicí hradního muzea počínaje a konče úpravami současnými. Jedinou výjimku z této jasně zřetelné vazby představovala tzv. spartakiádní instalace hradních interiérů z počátku 60. let 20. století.

Přínosem je i poměrně detailní zpracování pracovně právních, služebních i obecně závazných norem nejen pro činnost správy hradu, ale i pro návštěvníkový provoz, v podobě

především služebních a návštěvních řádů. Práce mapuje jejich vývoj a formování od roku 1905 do poloviny 20. století, a zároveň předkládá důkaz o nadčasové validitě jejich textací, neboť v mnoha ohledech jsou historické formulace těchto norem platné dodnes, popřípadě z nich minimálně vycházejí. Důkazem toho jsou současné popisy pracovních činností pracovníků památkového objektu, pravidla bezpečnosti práce a požární ochrany, návštěvní řády či regulační opatření a režimy návštěvního provozu. Neposledním příkladem je i služební řád pro správce hradu z roku 1921, který lze považovat za základní normu, jež se v mnohém plně ztotožňuje i se zněním současného závazného pravidla v podobě tzv. kastelánské směrnice.

Práce nastiňuje i důležitou oblast součinnosti prvorepublikové správy hradu s představenstvem obce v řešení problematiky vzrůstajícího se cestovního ruchu a s ním spojeného zkvalitňování služeb návštěvníkům, údržby obce, komunikací a vodotečí, péče o zkrášlování podhradí a v neposlední řadě i budování inženýrských sítí a elektrifikace.

Obšírněji podává práce svědectví o vleklém řešení majetkoprávní problematiky v oblasti vlastnictví hradu, táhnoucí se od roku 1755 až do roku 1948, zapříčiněném od samého počátku chybným zápisovým vkladem vlastnického práva do zemských desk, které byly předchůdcem pozemkových knih. Mylné a po léta sporné zaknihování bývalého Tereziánského ústavu šlechtičen jako majitele s právem držby, nikoliv správně jako pouhého uživatele hradu a panství Karlštejn, způsobilo značné problémy, dořešené definitivně až v roce 1948, kdy bylo vlastnictví hradu československým státem prohlášeno za zcela právoplatné a absolutně nesporné, a jako takové bylo prostřednictvím ministerstva vnitra s konečnou platností řádně a bezchybně vloženo zápisem do pozemkových knih.

Samostatná část této práce přináší i poměrně výmluvné svědectví o nepřilíš známé, avšak důležité roli hradu v období protektorátu, kdy se Karlštejn stal po staletích opět relativně bezpečným úložištěm pro bez nadsázky národní poklady, i o celé anabázi spojené s jejich evakuací. Nejhodnotnější části svých sbírkových fondů tehdy svěřila pod ochranu karlštejnských zdí řada významných pražských institucí, především Národní a univerzitní knihovna, Národní galerie, Uměleckoprůmyslové muzeum, Národní muzeum a dočasný úkryt zde našel i archiv zeměměřičského ústavu. Zajímavým zjištěním je, že přestože evakuace drahocenných antikvit byla připravována českou stranou již od května 1938, tak následný rychlý spád společenskopolitických událostí ji už nedovolil realizovat. K zahájení evakuace tak došlo se čtyřletým zpožděním, avšak tentokrát z iniciativy německé okupační správy, nikoliv českých úřadů. Lze zde hledat i zřetelnou souvislost s porážkami Wehrmachtu na východní frontě, kdy zejména po Stalingradu panovala obava z leteckých útoků Spojenců i na

Prahu. V souvislosti s tímto obdobím práce odkrývá dosud neznámé či možná raději zapomenuté okolnosti dalekosáhlých plánů nacistického režimu ve věci nového využití Karlštejna, jemuž měla být předurčena role symbolického školicího střediska pro literární a pedagogickou vědeckou elitu třetí říše v rámci vzdělávacích programů v duchu nacistické ideologie.

Práce také přináší pohled na osobnost Zdeňka Wirtha a jeho vliv v takřka půlstoletém výrazném působení v postupně se utvářejícím správním aparátu hradu Karlštejna, s důrazem položeným i na vazbu jeho dlouholetého odborného vedení vrcholných institucí památkové péče a v poválečném období i na vznik a činnost Národní kulturní komise. Práce předkládá i svědectví o tom, jak důležitá a až neuvěřitelně širokospektrá byla role Zdeňka Wirtha právě v oblasti vzniku a letitého formování novodobého výkonného aparátu odborně a metodicky řízené státní správy hradu, který se stal elementární platformou pro následný vývoj moderního institutu správy památkového objektu, fungujícího dodnes. Významný byl i Wirthův podíl v oblasti prezentace hradu, kde v rámci instalačních úprav původní Matějkovy instalace prokázal snahu nejen o maximální využití kmenových sbírkových fondů, které naopak rozmnožoval, ale zároveň i o zatraktivnění expozice pro návštěvníky, aby nezůstávala pouhým neosobním a doslova suchým muzeem. Wirthův přínos lze zcela jednoznačně spatřovat nejen v jím řízené odborné péči o objekt, ale i v letitém konstituování stabilizované výkonné státní správy hradu, včetně formulování pracovních norem i optimalizace personálního zajištění. Pro Wirtha to navíc byla nepochybně velmi cenná a nesmírně důležitá zkušenost do budoucna, kterou naplno dokázal zhodnotit a využít nejen při přebírání zestátněných památkových objektů a ustanovování jejich správ v poválečném období, ale i z pozice vysokého státního úředníka s neobvykle širokou pravomocí v oblasti dalšího vývoje institutu státní památkové péče.

Diplomatickou roli jakéhosi prostředníka sehrál Wirth i v době přebírání Karlštejna Národní kulturní komisí, proti čemuž se tehdy vzedmula vlna nevole a protestů z řad laické i odborné veřejnosti, především z důvodu existence tradičního a stále funkčního Správního výboru, jehož byl dlouholetým předsedou. Wirthovo kompromisní řešení rozjitřené situace v podobě jmenování Komise pro péči o hrad Karlštejn, navenek samostatné, avšak plně podřízené NKK a navíc i nově zodpovědné za vhodné kulturní využití hradu a za jeho propagaci, celou záležitost v podstatě velmi elegantně uklidnilo. Neméně zajímavý a přínosný byl i přes jeho vysoký věk Wirthův zájem v oblasti instalačních změn, záhy realizovaných v polovině 50. let 20. století, kdy v rámci písemného a spíše neformálního kontaktu s E.

Charvátovou vůbec poprvé navrhl možnost využití textilního vzorku z pohřební výbavy Karla IV. jako podkladu pro výrobu dekorační textilie pro novou instalaci.

Význam svým pojetím přelomové náznakové instalace autorů E. Charvátové a B. Štorma lze spatřovat v důrazu položeném na představení funkce interiérů a jejich vzájemné vazby, kdy byl poprvé brán i zřetel na návštěvnické hledisko, a to nejen z pohledu ztraktivnění expozice, ale i propojení libreta instalace s výkladovým scénářem. Příkladná je i instalace jedné z prvních historických vstupních expozic s širším ideovým obsahem, podobně jako zapojení nově zpřístupněných prostor do prohlídkové trasy. Příkladně lze uvést lapidárium a upravené hradní muzeum v obou dolních podlažích Velké věže, kde autoři navázali na původní Mockerovu, Matějkou a Wirthem realizovanou či upravovanou koncepci instalace. Sporným se jeví sice krátkodobé, avšak realizované využití především nábytkového vybavení některých hradních interiérů prostřednictvím Filmového studia Barrandov, které lze naopak pozitivně hodnotit ve věci výroby a instalace modelů stavebně historických podob hradu se značnou vypovídací hodnotou. Stinnou stránkou této instalace však zůstává její velmi zmatečný průběh, omluvitelný možná její realizací za plného návštěvnického provozu, avšak zcela nepochopitelnou se jeví absence operativní a lokační evidence o predispozicích předmětů či celých kolekcí mobiliárního fondu v průběhu prací a také neochota spolupráce s odpovědným vedením správy hradu. Negativním důsledkem je i tehdejší uložení nevyužitých muzejních sbírkových předmětů do nevhodných půdních prostor Císařského paláce a Purkrabství. Podobně autoři bohužel nepřihlédli ani k provozně komunikačním komplikacím v druhém patře paláce, jejichž řešení bylo velmi prosté. Náznaková instalace z let 1955 - 1956 se však stala jakýmsi základem dalších forem tohoto druhu prezentace a zároveň významně přispěla k ustálení prohlídkové trasy. Pozoruhodnou se jeví i připravovaná, avšak již nerealizovaná instalace a zpřístupnění horních podlaží Velké věže (nad kaplí sv. Kříže), která byla uskutečněna až po více než půlstoletí. O rozsahu této instalační změny a o jejím odrazu v převážně odborných kruzích jasně hovoří dobové označení tří vývojových etap hradu: Karlštejn – Mockerštejn – Štormštejn...

Nakolik zásadní byla tato instalace, natolik neměla dlouhého trvání, neboť byla nahrazena tzv. spartakiádní instalací z roku 1960, kterou lze bez předsudků hodnotit jako nejméně kvalitní ze všech instalací s absencí byť i náznaku invence. Nepřipravenost, nekonceptnost, technicistní výstavnické prvky založené na fotokopiích a v neposlední řadě i kulturně politický tlak spojený se socialistickou ideologií a vedoucí úlohou Komunistické strany Československa tak přispěly k tristní prezentaci hradu, postrádající byť i náznak atraktivity. Obrat nastal v souvislosti s poměrně zdařilou, odborně pojatou a výstavnickou formou

řešenou expozicí v roce 1978, která se stala součástí velkého výstavního projektu v rámci oslav šestistého výročí úmrtí Karla IV. Její koncepce byla založena na prezentaci osobnosti Karla IV. a jeho doby v širších souvislostech, s důrazem především na Karlovu politickou, diplomatickou a zakladatelskou činnost v rámci zemí Koruny české i Svaté říše římské, na panovníkovu sňatkovou politiku a samozřejmě na samotný hrad Karlštejn, mimořádnost jeho architektury a jeho společenský, duchovní, politický i kulturní význam. Do instalace, jejímiž autory byli D. Menclová, V. Dvořáková a C. Štolovský, byly pojaty jak předměty kmenového hradního mobiliáře včetně vzácných středověkých výtvarných děl, tak i nově vytvořené modelové rekonstrukce ideální středověké podoby řady palácových interiérů a v neposlední řadě i výrazná novodobá díla soudobých výtvarníků, vytvořená však ve stylu středověké deskové malby. Tato instalace ovšem díky svému pojetí rychle ztrácela počáteční tematickou atraktivitu, brzy začala dožít fyzicky, a v souvislosti s polistopadovými změnami dožila i obsahově. Proto bylo přikročeno k novému, komplexně pojatému řešení instalace hradních interiérů v souvislosti se zahájením regulace návštěvnického provozu, rozdělením prohlídkových tras a samostatnou prezentací historicky nejvýznamnějších prostor hradu v rámci speciálního ochranného provozního režimu. Od roku 1994 byla garantem tohoto projektu odborná komise pro prezentaci hradu Karlštejn, jejímž záměrem bylo nejen vytvoření citlivé památkové instalace, s maximálním využitím a zhodnocením kmenového mobiliárního fondu, ale i snaha o potlačení letitého muzejně výstavnického charakteru předchozích instalací. Nová koncepce počítala i s částečnou náznakovou instalací, ve snaze představit někdejší účel a využití historických interiérů s tím, že v rámci ní použitý karlštejnský inventář bude instalačně doplněn nejen o vhodný svozový mobiliář, ale i o účelově zakoupený, zapůjčený nebo i nově zhotovený v podobě kvalitních replik či přímo kopií významově stěžejních předmětů. Přípravovaná a následně i realizovaná koncepce tak navazovala i na předešlé instalační záměry z první poloviny 20. století, nevyjímaje ani instalaci z padesátých let. Svým způsobem pracovala i s některými segmenty poslední instalace z roku 1978, zejména s interiérovými modely, avšak ve zcela jiném prezentačním pojetí. Oproti všem předchozím realizacím se však vyvíjela a následně vznikala nejdéle, což bylo dáno nejen složitostí a odpovědností řešení této problematiky, avšak především dlouhodobými rekonstrukčními a restaurátorskými počiny, které značně ztěžovaly či přímo znemožňovaly realizaci instalačních prací a v mnoha případech je i zcela připravené odsunuly i o řadu let.

Práce se snaží i o přiblížení problematiky extrémně vysoké návštěvnosti z pozitivního i negativního úhlu dopadu, včetně jejího statisticky zpracovaného stoletého vývoje. Současně

se věnuje dlouhodobé živelné prezentaci hradu a nevyhnutelnosti její nucené regulace od počátku 90. let 20. století v souvislosti s řešením všech aspektů návštěvnického provozu a památkové ochrany objektu. Ve spojitosti s okolnostmi uzavření kaple sv. Kříže práce poukazuje na výjimečnost neobvykle rozsáhlého a náročného restaurátorského projektu 1981 – 2000, jenž byl dokončen na rozdíl od generální stavební rekonstrukce, která ač připravená, nebyla realizovaná v původně plánovaném rozsahu i z důvodu společenskopolitických změn po listopadu 1989.

Nastínění problematiky běžnému zraku skrytého zákulisí v podobě provozního, technického a správního zázemí hradu, je dokladem jeho často opomíjené důležitosti a nepostradatelnosti pro zajišťování složitého provozního systému v rámci obšírné škály správních činností. Práce poukazuje i na rozsah, kapacitu a vývoj provozního zázemí, které má Karlštejn paradoxně k jeho provoznímu zatížení jedno z nejmenších. Výsledkem je i zhodnocení správní budovy Purkrabství a koncepce programu jejího využití pro správní účely.

Práce v neposlední řadě přináší zmapování letité anabáze v oblasti zajištění optimálního mikroklimatu v kapli sv. Kříže, což po zvládnutí regulačního systému návštěvnického provozu představovalo nakonec daleko větší problém, jehož vyřešení zásadně podmiňovalo nejen budoucí nutnou ochranu prostoru kaple, ale především i návrat restaurovaných deskových obrazů Mistra Theodorika zpět na Karlštejn.

9. Resumé

More than one century lasting development and formation of Karlštejn castle presentation similarly to its genesis and making of new effective and administrative, methodically and specially ran state administrative equipment of the castle provides much interesting knowledge and findings in the light of not well known and often dramatic events during the 20th century. The process of installation changes of exposition premises since its beginning worked with significant absence of classical mobiliari which presupposed inclination to, usually, presentation of museum character. Although the mobiliari fond consisted of some preserved medieval objects, mostly art works of exceptional historical and artistic value, however, the biggest part of the collection was presented mainly by small archaeological material. The first conception of the castle presentation, in wider historical and semantic connections, was compiled by Josef Mocker, the author of purist building restoration of the castle in the 19th century. His intention made provision for not only maximal use of preserved fundamental mobiliari, but he also dealt with form of allusive installations with proposition ability about past functions and usage of, mainly, palace interiors. This oldest and very super-temporal conception became the common factor of almost all realized installations intentions and changes in the 20th century, not excluding the current ones. In the times of the birth and formation of the state administration of the castle and its methodical and special leading in intentions of forming of institution of modern preservation, the significant personality was the leading Czech art historian Dr. Zdeněk Wirth whose important and unbelievably wide-spectrum and special work became the elementary platform for the following development of modern institution of administration of sight operating until today. The evidence of the visitors traffic realisation and preservation of the object embodies the development of historical work and visitors rules the publication of which is, in many cases, in practice until today. Karlštejn played an important role also during the World war II., when it was, for the last time, used as a deposit of national treasure evacuated fearing the alley air strikes on Praha. The castle served as a deposit of the most valuable collections of National and university libraries, National gallery, Art and industry museum or National museum in Praha. The aim of the Nazi regime was also the change of the castle into symbolic education centre for scientific elite of the Third Empire. The happenings after the war represented not only solutions of property and legal ambiguities related to the ownership of the castle, but subsequently also the political and ideological impact on the castle presentation whitening communist totality and socialistic restoration. Mostly in the second half of the 20th century a

serious problem connected with extremely high and, most of all, continuously rising visitors rate, absolutely elemental presentation of the castle and undeliberate tasking of the castle started to demonstrate themselves. This caused catastrophic impact embodied in undeliberate and unfortunately also deliberate damage of the castle and its unique decoration. In consideration of the impact of such conditions a preparation for restoration and reconstruction project unique in range was realised in 1981 to 2000, whiting the frame of which historically most precious and valuable premises of the castle were closed. Post November time is represented by significant changes in the field of global presentation of the castle, installation arrangements and rising quality of preservation protection including application of rigorous regulation of visitors range and traffic. The significant complications, because all the reconstruction works were realised during visitors traffic, that rose in the process of building reconstruction of the castle and found out static damages of wooden interior constructions. Large reconstruction was also realised at important premises and buildings of the castle administration. The most important, last but not least action became reopening of crucial castle premises whiting special regime and division of visitors tour paths.

10. Zdroje

Prameny

Národní archiv ČR v Praze (dále jen NAČR), fond Státní památková správa (dále jen SPS), karton 237, ZENGER, Zdeněk, BAUER, Otakar: *O vlastníka hradu Karlštejna*, nedatováno, 18 stran.

NAČR, fond SPS, karton D-74-Karlštejn, *Hrad Karlštejn – síň dvořanská, soupis hradního inventáře a nábytkového vybavení*, zpracovaný strážcem hradu Jaroslavem Bohuslavem ze dne 27. 7. 1946.

NAČR, fond SPS, karton D-74-Karlštejn, *Hrad Karlštejn – Rytířská síň, soupis hradního inventáře a nábytkového vybavení*, zpracovaný strážcem hradu Jaroslavem Bohuslavem ze dne 15. 8. 1946.

NAČR, fond SPS, karton D-74-Karlštejn, *Hrad Karlštejn – Lucemburská síň, soupis hradního inventáře a nábytkového vybavení*, zpracovaný strážcem hradu Jaroslavem Bohuslavem ze dne 4. 10. 1946.

NAČR, fond SPS, karton 238, č. j. B-123.334/48-I/2., ze dne 30. 11. 1948, *Hrad Karlštejn, prohlášení za státní kulturní majetek*. Dopis ministra kultury dr. Zdeňka Nejedlého, adresovaný úřadu předsednictva vlády.

NAČR, fond SPS, karton 238, č. j. N 204/1643-I., ze dne 25. 3. 1948, *Hrad Karlštejn – vlastnické právo*. Vyjádření finanční prokuratury v Praze, adresovaný ministerstvu techniky (opis).

NAČR, fond SPS, karton 238, č. j. B-94.59/4-I/2., ze dne 4. 5. 1948, *Karlštejn, organizace správy hradu, porada*. Dopis dr. Charváta z ministerstva školství a osvěty, adresovaný ministerstvu techniky (k rukám sekčního šéfa Ing. Kazdy).

NAČR, fond SPS, karton 238, č. j. B-94.59/4-I/2., *Karlštejn, organizace správy hradu – zápis z porady*, konané v Toskánském paláci v Praze dne 17. 5. 1948 (zapsán a podepsán Ing. arch. J. Fleglem z ministerstva techniky s datem 25. 5. 1948).

NAČR, fond SPS, karton 236, 237, 238; výroční přehledy návštěv hradu Karlova Týna a údaje o celkové návštěvnosti hradu z let 1905 – 1911, 1948 – 1949.

NAČR, fond SPS, karton 236, č. j. 142/1942 Sp. v., *korespondence mezi kuratoriem Uměleckoprůmyslového muzea v Praze a Správním výborem hradu Karlštejn*, ze dne 25. 7. 1942, (fotokopie uložena v archivu správy hradu Karlštejn).

NAČR, fond 1799, sig. 109-4/1434, Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě (Staatssekretär beim Reichsprotektor), dopis adresovaný státnímu sekretáři K. H. Frankovi ze dne 6. 7. 1939, s. 24.

NAČR, fond 1799, sig. 109-4/1434, Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě (Staatssekretär beim Reichsprotektor), dopis adresovaný vedoucímu župního hejtmanství v Litoměřicích ve věci využití hradu Karlštejna jako školicího střediska ze dne 25. 8. 1939, (podepsán vládní rada Heiss), s. 28.

NAČR, fond 1799, sig. 109-4/1434, Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě (Staatssekretär beim Reichsprotektor), dopis adresovaný vrchnímu vládnímu radovi dr. Giesovi na Pobočku říšského protektora v Čechách a na Moravě ze dne 21. 10. 1941, s. 22.

NAČR, fond 1799, sig. 109-4/1434, Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě (Staatssekretär beim Reichsprotektor), dopis vrchního vládního rady A. Zankla adresovaný vrchnímu vládnímu radovi R. Giesovi na Pobočku říšského protektora v Čechách a na Moravě ze dne 15. 11. 1941, s. 21.

NAČR, fond SPS, karton 236, č. j. 88/VIII.1942, dopis správce hradu Jindřich Secherta Správnímu výboru hradu Karlštejna při Min. dopravy a techniky, ze dne 4. 8. 1942, ve věci: *Židé na Karlštejně*.

NAČR, fond 1799, sig. 109-4/1434, Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě (Staatssekretär beim Reichsprotektor), dopis adresovaný ministerskému radovi dr. Robertu Giesovi ze dne 8. 4. 1943, s. 29 - 30.

NAČR, fond SPS, karton 237, č. j. MS. 43/46, ze dne 4. 4. 1946, *dopis vedení Rukopisného odd. Národní a univerzitní knihovny v Praze adresované Správnímu výboru hradu Karlštejna*, poděkování za uložení evakuované části sbírek na Karlštejně během války i za maximální spolupráci v této věci.

NAČR, fond SPS, karton 237, č. j. 636/1946, ze dne 25. 3. 1946, *dopis vedení Národní galerie v Praze adresované Správnímu výboru hradu Karlštejna*, poděkování za vstřícnost a spolupráci ve věci dočasného uložení části galerijních sbírek během války na Karlštejně.

NAČR, fond SPS, karton 237, č. j. 96/1947, ze dne 4. 6. 1946, Urbánková Emma: *Evakuace Národní a univerzitní knihovny v Praze za války na Karlštejně*.

NAČR, fond SPS, karton 237, č. j. 43/46, ze dne 4. 4. 1946, dopis dr. Emmy Urbánkové, vedoucí rukopisného oddělení Národní a univerzitní knihovny v Praze, adresovaný Správnímu výboru hradu Karlštejn (při ministerstvu dopravy, veřejné správě technické).

Dekret presidenta republiky č. 5/1945 ze dne 19. května 1945, *O neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů.*

Dekret presidenta republiky č. 12/1945 Sb. ze dne 21. června 1945, *O konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa.*

Dekret presidenta republiky č. 108/1945 Sb. ze dne 25. října 1945, *O konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy.*

NAČR, fond SPS, karton 240, inv. č. 229/30, Karlštejn 1953 – 1956, spis č.j. 5465/1954, *Karlštejn, státní hrad – návrh na reinstalaci sbírek*, ze dne 27. 3. 1954.

NAČR, fond SPS, karton 240, inv. č. 15065, Karlštejn 1953 – 1956, vlastnoruční dopis dr. Zdeňka Wirtha, sepsaný v Bedřichově dne 25. 8. 1955, adresovaný dr. Emě Charvátové (připomínky k úpravě instalace na Karlštejně).

NAČR, fond SPS, karton 240, č.j. 15.065/55, Karlštejn 1953 – 1956, Karlštejn instalace, úprava ložnice, dopis Emy Charvátové adresovaný Zdeňku Wirthovi, ze dne 3. 9. 1955.

NAČR, fond SPS, karton 240, č.j. 14376/55-A/4, *Karlštejn, st. hrad - zabezpečení nového depozitáře a zapůjčení mobiliáře od Československého státního filmu – Barrandovské ateliéry, dodací list č. 3753* ze dne 22. 6. 1955.

NAČR, fond SPS, karton 240, č.j. 10104/55 I., *Karlštejn – kopie předmětů z vojenského musea* (rozpočet na výrobu kopií zbraní pro expoziční využití na Karlštejně), ze dne 22. 8. 1955.

NAČR, fond SPS, karton 240, č.j. 14702/55, dopis E. Charvátové ve věci zadání výroby kopií historických zbraní uložených ve vojenském muzeu, ze dne 1. 9. 1955, adresovaná Lidovému kovozpracujícímu družstvu Napako.

NAČR, fond SPS, karton 240, Ema Charvátová – zadání výroby oboustranně vyšívaných sedmi kurfiřtských praporců pro vstupní síň hradu Karlštejna, adresované Českému fondu výtvarného umění ze dne 7. 12. 1955.

NAČR, fond SPS-D (dodatky), karton 74, č.j. 18160/56, *Protokol o předání a převzetí mobiliáře patřícího pod správu Státní památkové správy*, při současně provedené revisi zástupci SPS-B-I., sepsaný na státním hradě Karlštejně dne 5. 10. 1956.

NPÚ – ÚP, archiv odd. prezentace památkových objektů, Karlštejn, I. pasport, *Posudek nové instalace hradu Karlštejna doc. Oldřicha J. Blažíčka*, ze dne 14. 6. 1978.

NPÚ – ÚP, archiv odd. prezentace památkových objektů, Karlštejn, *Zápis ze schůze koordinační komise pro kulturní využití státních hradů a zámků*, konané dne 18. 3. 1960 ve Valdštejnské jízdárně.

SOA Praha, SOkA v Berouně, fond ObÚ Budňany I., *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva* (25. 5. 1897 – 18. 7. 1924), inv. č. 2, protokol z jednání obecního zastupitelstva ze dne 18. 6. 1897.

SOA Praha, SOkA v Berouně, fond ObÚ Budňany I., *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva* (25. 5. 1897 – 18. 7. 1924), inv. č. 2, protokol z jednání obecního zastupitelstva ze dne 28. 5. 1901.

SOA Praha, SOkA v Berouně, fond ObÚ Budňany I., *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva* (25. 5. 1897 – 18. 7. 1924), inv. č. 2, protokol z jednání obecního zastupitelstva ze dne 29. 11. 1904.

SOA Praha, SOkA v Berouně, fond ObÚ Budňany I., *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva* (25. 5. 1897 – 18. 7. 1924), inv. č. 2, protokol z jednání obecního zastupitelstva ze dne 5. 12. 1916.

SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka KM-DEPO / inventarizace, *Seznam používaných mešních rouch a oltářních potřeb z r. 1915, uložených v sakristii kaple P. Marie, ve stolní skříni inv. č. 95, příloha č. 1. k inventáři „A“, datováno XI. 1915, list 1 – 4.*

SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Návštěvnost 16/b, *Přehled návštěvy hradu Karlova Týna roku 1911 a v letech předešlých (1905 – 1910)*, ze dne 27. 5. 1912.

SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Prezentace / expozice, *KREMER, V. V., Muzeum na hradě Karlštejně (dějiny a popis karlštejnského muzea)*. Čáslav, 1982, nepublikovaný strojopis.

SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Prezentace / expozice, č.j. 1506955/44, *Pojistná smlouva proti škodám způsobených požárem, úderem blesku nebo výbuchem, uzavřená mezi pojišťovnou Slavia, vzájemně pojišťovací bankou a Protektorátní správou hradu Karlštejna ze dne 23. 6. 1944.*

SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Prezentace / expozice, č.j. 7042/50, *Národní kulturní komise v Praze – Karlštejn, státní hrad, statut Komise pro péči o hrad Karlštejn*, ze dne 28. 2. 1950 (opis).

SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Prezentace / expozice, *Zápis o druhé (mimořádné) schůzi komise pro péči o hrad Karlštejn, konané dne 14. 9. 1950 na hradě Karlštejně* (opis).

SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Presentace / expozice, *Pravidla pro dozorčí a správní službu pro hrad Karlštejn v Čechách*, nedatováno (dle textace před 28. 10. 1918), avšak s datem uvedením v platnost této normy od 18. 6. 1919.

SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Presentace / expozice, *Služební řád pro správce hradu Karlštejna*, čj. 25.207/IV., schváleným Ministerstvem veřejných prací v Praze, dne 27. 6. 1921, podepsán Dr. K. Piskač v. r. ze dne 23. 4. 1921, 6 listů (opis).

SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Presentace / expozice, *Služební řád pro strážce hradu Karlova Týna a pro výpomocnou hlídku o strážení a udržování hradu Karlova Týna, jakož i starožitností a uměleckých památek tam chovaných*, vydaným C. k. místodržitelstvím v království Českém, v Praze dne 15. 2. 1905, podepsán C. k. místodržitel Karel hrabě Coudenhove.

SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Presentace / expozice, *Zatímní pravidla pro dozorčí a správní službu pro hrad Karlův – Týn v Čechách*, nedatováno (opis).

SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Návštěvnost, *roční výkazy návštěvnosti hradu 1965 – 2015*.

SH Karlštejn. Archiv správy hradu, KUTHANOVÁ, Věra, *Průvodcovský text pro hrad Karlštejn*, 1984, Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, komise pro posuzování průvodcovské činnosti na objektech SSPPOPSK (nepublikováno, pouze pro vnitřní potřeby správy hradu).

SH Karlštejn. Archiv správy hradu, oddíl Restaurátorská činnost / restaurátorské zprávy: 1982 - 2001, složka Restaurování II. okruh, MARTINCOVÁ, Dagmar. *Harmonogram restaurátorských prací na Karlštejně a restaurování kaple sv. Kříže v datech (1981 – 1999)*, 3. 3. 2000.

SH Karlštejn. Archiv správy hradu, oddíl Restaurátorská činnost / restaurátorské zprávy: 1982 – 2001. Komplexní a dílčí restaurátorské zprávy jednotlivých etap restaurování včetně průzkumu, vyhodnocení a dokumentace.

SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Mikroklima - JUV: 1989 – 2015, ČERVENÁK, Jan. *Karlštejn - dílčí zpráva o stavu mikroklimatu v kapli sv. Kříže a podmínky pro alternativní zkušební návštěvní provoz*, 1991.

SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Mikroklima - JUV: 1989 – 2015, dokumentace řešení úpravy mikroklimatu v kapli sv. Kříže a v historicky nejcennějších prostorách hradu, realizační dokumentace projektu *Jednotka úpravy vzduchu a přetlakové komory a provozní režim kaple sv. Kříže (1999)*.

SH Karlštejn. Archiv správy hradu, oddíl Rekonstrukce a stavební obnova hradu 1983 - 2015, složky plánové, projektové a realizační dokumentace staveb a kompletní dílčí projektová dokumentace jednotlivých stavebních oprav a rekonstrukčních akcí NKP SH Karlštejn.

SH Karlštejn. Archiv správy hradu, oddíl Sanace statických poruch dřevěných stropních konstrukcí 1997 - 2006, složky kompletní plánové, projektové, realizační a dílčí dokumentace jednotlivých sanačních etap.

SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Operativní evidence KM-DEPO, převozové listy a reversy 1993 – 2015. Dokumentace predispozic předmětů kulturního mobiliáře.

SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka PZ 63, kupní smlouva, rozpočtová úprava, investiční záměr, projektová a další dokumentace k objektu nového provozního zázemí čp. 63, 2005 – 2015.

SH Karlštejn. Archiv správy hradu, složka Návštěvnícký provoz, „*Organizační zajištění prezentace II. návštěvního okruhu*“. 1999.

SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 1823, dubová vrata s brankou, pobíjená železnými pláty. 14. století.

SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 1829, mešní zvonek. 14. století.

SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 2358, oválný rám s bohatou řezbou. 18. století.

SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 1849, gotická křtitelnice. 15. století.

SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 1874, KA 1875, svícny emailové. 15. století.

SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 1897, gotická lampa pětiboká. 14. století.

SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 3420, fragment okna. 14. století.

SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 4606, plastika sv. Mikuláše, dřevo, polychromie. 14. století.

SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 2384, barokní zástěna (předsíň, zádveří). 18. století.

SH Karlštejn, mobiliární fond, inv. č. KA 2402, KA 2403, KA 2404, KA 2405 a KA 2406, samostatné renesanční výplně manských skříní s heraldickými motivy

SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 2415, KA 2416, KA 2417, KA 2418, KA 2419, KA2420, manské skříně s výplněmi

SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 2416, manská skříň jednodveřová (byla restaurována ak. mal. Věrou Frömlovou, která po sejmutí přemalby restaurovala dvě původní vsazené renesanční výplně).

SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 2353, KA 5481, relikviáře s ostatky svatých. 14. - 18. století.

SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 2385, torzo kazetového obložení. 14. století.

SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 4149, kolaudační listina českých stavů. 1598.

SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 4583 – KA 4589, 6 kusů hracích karet. 15. – 16. století.

SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 3667, diptych T. da Modena. Před rokem 1355.

SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 3799, tzv. Budňanská archa. Poslední čtvrtina 15. století.

SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 4603 A,B, tzv. alabastrová Madona. 14. století.

SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 4605, plastika sv. Kateřiny Alexandrijské, konec 14. století.

SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 2442, truhlice s železnými pláty, 15. století.

SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 2492, KA 2493, archivní skříň císaře Matyáše I. s datací 1612.

SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 4853, model hradu Karlštejn v podobě ze 14. století, zhotovený Československým státním filmem – trikovým oddělením FS Barrandov podle návrhu Ing. arch. Dobroslavy Menclové (1955 – 1956).

SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 5786, karton se souborem 234 historických fotografií a pohlednic.

SH Karlštejn. Mobiliární knihovní fond. Sign. SG 9. *Fragment nejstarší návštěvní knihy z let 1799 – 1800.*

SH Karlštejn. Mobiliární knihovní fond. Sign. SG 166. *Pamětní kniha se záznamem o návštěvě Františka Josefa I. ze dne 16. června 1901 a s panovníkovým podpisem.*

SH Karlštejn. Mobiliární fond, inv. č. KA 4635. Ručně psaná inventární kniha kmenových sbírek hradu s podrobnými záznamy o mírách jednotlivých předmětů a s jejich zakreslením.

SH Karlštejn. Mobiliární fond. Inv. č. KA 4022, KA 4023, KA 4024 a KA 4025. *Návrhy malířské výzdoby Manské síně na Karlštejně.* 1904, signováno Mikoláš Aleš.

Další prameny

KUBŮ, Jaromír. (1953). *Osobní rozhovor s kastelánem státního hradu Karlštejn.* Hrad Karlštejn, 19. 1. 2015.

Odborná periodika

BAREŠ, P., BRODSKÝ, J. Problematika a způsoby restaurování schodištních cyklů Velké věže hradu Karlštejna. In *Průzkumy památek: Schodištní cykly velké věže hradu Karlštejna* roč. XIII - příloha, 2006. ISSN 1212-1487

FRÍDL, Jan. Vývoj názorů na řešení mikroklimatu v kapli sv. Kříže na Karlštejně. In *Památky středních Čech* 14/2/2000, č. 2, ISSN 0862-1586.

GOTTFRIED, Libor. Sto let hledání „ducha Karlštejna“. In *Památky středních Čech* 2/2013, roč. 27, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze, 2013. ISSN 0862-1586.

JANČO, Milan. Příběh prezentace tzv. ložnice Karla IV. na Karlštejně (1898-1960). In *Památky středních Čech* 1/2013, roč. 27, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze, 2013. ISSN 0862-1586.

JANČO, Milan. Zpráva o prohlídce hradu Karlštejna pracovníky památkové péče v roce 1959. In *Památky středních Čech* 1/2013, roč. 27, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze, 2013. ISSN 0862-1586.

KUBŮ, Naďa. Karlštejn - vznik a vývoj hradního muzea a jeho proměna v náznakovou interiérovou instalaci. In BAREŠ, Petr. *Karlštejn a jeho význam v dějinách a kultuře*. 1. vyd. Praha: Národní památkový ústav, ústřední pracoviště. 2010. Práce NPÚ, sv. 3. ISBN 978-80-87104-75-0.

KUBŮ, Naďa. Průvodce po hradních expozicích na Karlštejně: Připomenutí památných exponátů v hradních prostorách do roku 1945. In *Památky středních Čech* 1/2013, roč. 27, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze, 2013. ISSN 0862-1586.

KUBŮ, Naďa. Průvodce po hradních expozicích na Karlštejně II: Prezentace interiérů hradu po druhé světové válce. In *Památky středních Čech* 2/2013, roč. 27, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze, 2013. ISSN 0862-1586.

MENCLOVÁ, Drahoslava. Restaurace hradu Karlštejna. In *Zprávy památkové péče*, 1947, roč. VII., sešit 1.

MARTINCOVÁ, Dagmar. Znovuotevření kaple sv. Kříže na Karlštejně. In *Památky středních Čech* 14/2/2000, č. 2, ISSN 0862-1586.

ŠTORM, Břetislav. Úpravy Císařského paláce na Karlštejně. In: *Památky středních Čech*, Praha: NPÚ, ÚOP středních Čech, 2013, roč. 27, č. 1, ISSN 0862-1586.

Literatura

BAREŠ, P. *Karlštejn a jeho význam v dějinách a kultuře*. 1. vydání. Praha, 2010. Národní památkový ústav, ústřední pracoviště, 213 s. Práce NPÚ. ISBN 978-808-7104-750.

BURIAN, Jiří, KOČÍ, Josef et al. *Doba Karla IV. v dějinách národů ČSSR*. Průvodce výstavou. Praha, 1978. ISBN 11-118-78.

- DUSÍK, Bohumil, SOUKUP, Karel. *Karlštejn*. Obrazová publikace. Praha, 1984. ISBN 42-008-84.
- FAJT, Jiří, ROYT, Jan. *Magister Theodoricus, dvorní malíř císaře Karla IV*. Umělecká výzdoba posvátných prostor hradu Karlštejna. Národní galerie. Praha, 1997. ISBN 80-7035-163-2.
- MENCLOVÁ, D. *Hrad Karlštejn*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství V. Poláčka v Praze II. čp. 971. Edice Umělecké památky, 1946.
- MERHOUT, Cyril. *Přírodní, umělecké a historické památnosti – západní Čechy: Karlštejn*. Sešit č. 21. Praha, 1930. Nakladatelství Melantrich.
- SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. Díl 6. Podbrdsko. 3. nezměněné vydání. Praha, 1995. ISBN 80-85794-66-7.
- STŘELBA, Jan. *Karlštejn. Průvodce po hradě a okolí*. Praha, nedatováno. Vydavatelství Pavla Körbra.
- UHLÍKOVÁ, Kristina. *Národní kulturní komise 1947 - 1951*. Praha, 2004. Artefaktum, nakladatelství Ústavu dějin umění AVČR. ISBN 80-903230-8-1.
- UHLÍKOVÁ, Kristina. *Zdeněk Wirth, první dvě životní etapy (1878 – 1939)*. Praha, 2010. Národní památkový ústav, ústřední pracoviště. ISBN 978-80-87104-60-6.
- VANĚK, Miroslav. *Orální historie. Metodické a "technické" postupy*. Olomouc, 2003. ISBN 80-244-0718-3

11. Seznam zkratek

KNV – krajský národní výbor

NAČR Praha – Národní archiv České republiky v Praze

NG – Národní galerie v Praze

NKK – Národní kulturní komise

NPÚ – Národní památkový ústav

NPÚ ÚOP - Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Praze

NPÚ ÚP – Národní památkový ústav, ústřední pracoviště (generální ředitelství)

NPÚ ÚPS – Národní památkový ústav, územní památková správa v Praze

ONV – okresní národní výbor

PÚSČ v Praze – Památkový ústav středních Čech v Praze

SH Karlštejn – státní hrad Karlštejn

SOA Praha, SOkA v Berouně – Státní oblastní archiv Praha, Státní okresní archiv v Berouně

SPS – Státní památková správa (archivní fond)

SSPPOPSK – Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje

SÚPP – Státní ústav památkové péče

UMPRUM – Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze

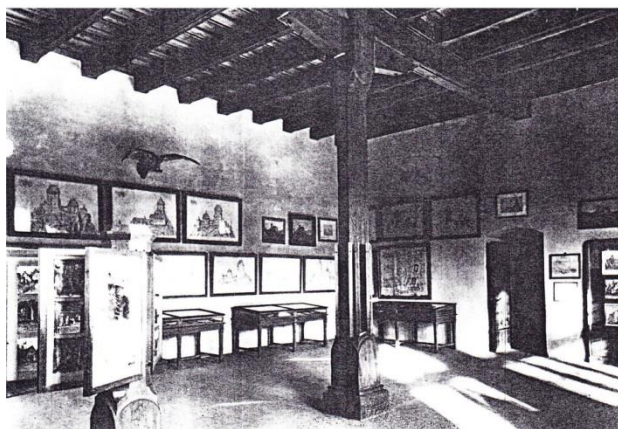
12. Seznam příloh

- 1) Hrad Karlštejn. Dvořenínská (vstupní) síň, instalační proměny z doby před rokem 1920, z roku 1955, z roku 1960, z roku 1978 a z roku 1992, detailní snímek modelu hradu z roku 1956. Fotoarchiv správy SH Karlštejn.
- 2) Hrad Karlštejn. Rytířský sál, instalační proměny z doby před rokem 1920, 30. let 20. století, z roku 1955, z roku 1960 a z roku 2008. Fotoarchiv správy SH Karlštejn.
- 3) Hrad Karlštejn. Sál předků (též označovaný jako Sál Karlova rodokmene či Lucemburský sál), instalační proměny z 20. let 20. století, z roku 1955, z roku 1978 a z roku 2008. Fotoarchiv správy SH Karlštejn.
- 4) Hrad Karlštejn. Hodovní síň (též císařova jídelna), instalační proměny z doby po roce 1924, z roku 1955 a z roku 2008. Fotoarchiv správy SH Karlštejn.
- 5) Hrad Karlštejn. Audienční síň, instalační proměny z doby po roce 1924, z roku 1955, z roku 1978 a z roku 2008. Fotoarchiv správy SH Karlštejn.
- 6) Hrad Karlštejn. Tzv. Karlova ložnice, instalační proměny z doby kolem roku 1920, z roku 1955, z doby před rokem 1970 a z roku 2008. Fotoarchiv správy SH Karlštejn.
- 7) Hrad Karlštejn. Velká věž, 1. patro, prostory bývalého hradního muzea upravené na obrazárnu a tzv. Mockerovu pracovnu. Instalační proměny z doby z roku 1955 a z roku 2008. Fotoarchiv správy SH Karlštejn.
- 8) Hrad Karlštejn. Kaple sv. Kříže, instalační proměny z doby před rokem 1920 a z roku 2000. Fotoarchiv správy SH Karlštejn.
- 9) Fragment nejstarší návštěvní knihy z let 1799 – 1800. SH Karlštejn. Mobilní knihovní fond. Sign. SG 9. (reprofoto).
- 10) Hrad Karlštejn. Kaple sv. Kříže, oprava statické havárie dřevěných konstrukcí, táhlové vzpěradlo pod průvlakovým trámem nesoucí podlahu kaple, 1999. Fotoarchiv správy SH Karlštejn.
- 11) Hrad Karlštejn. Velká věž, oprava statické havárie dřevěných konstrukcí, lanovka a výtah při JZ nároží věže, 2003. Fotoarchiv správy SH Karlštejn.
- 12) Hrad Karlštejn. Mariánská věž, oprava statické havárie dřevěných konstrukcí, kostel Nanebevzetí Panny Marie a nejvyšší ochozové patro, 2006. Fotoarchiv správy SH Karlštejn.
- 13) Hrad Karlštejn. Císařský palác, oprava statické havárie dřevěných konstrukcí, průhled z tzv. Karlovy ložnice přes hrázděné příčky Audienční síně k Sálu předků, 2002. Fotoarchiv správy SH Karlštejn.

14) Hrad Karlštejn. Velká věž, klimatizační jednotka v podstřeší schodišťového přístavku. Dveře vedou do přetlakové komory v jižním okně kaple, zřetelný je přísávací ventil a potrubí vedoucí k chladičům, 2000. Fotoarchiv správy SH Karlštejn.

13. Přílohy

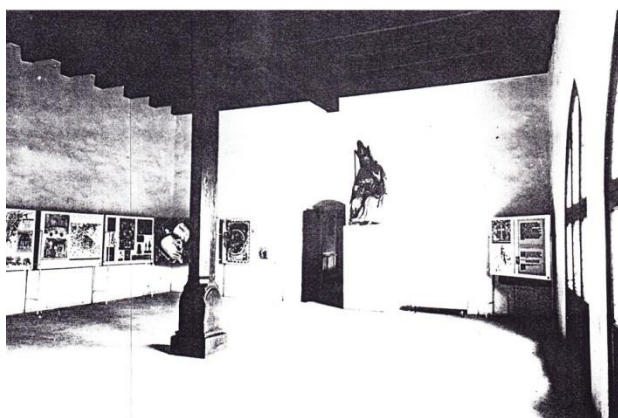
1. Hrad Karlštejn. Dvořenínská (vstupní) síň, instalační proměny z doby před rokem 1920, z roku 1955, z roku 1960, z roku 1978 a z roku 1992, detailní snímek modelu hradu z roku 1956. Fotoarchiv správy SH Karlštejn.

před rokem 1920

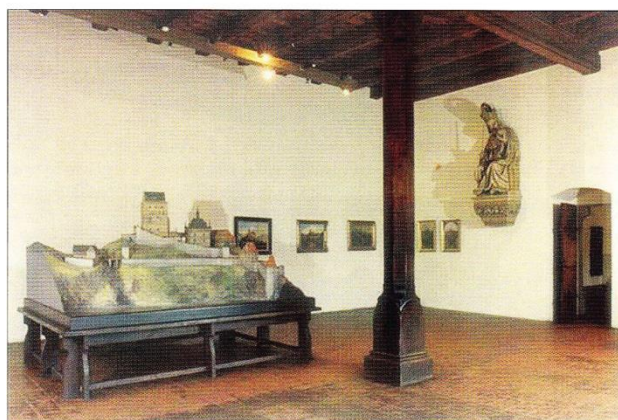
rok 1955

rok 1960

rok 1978

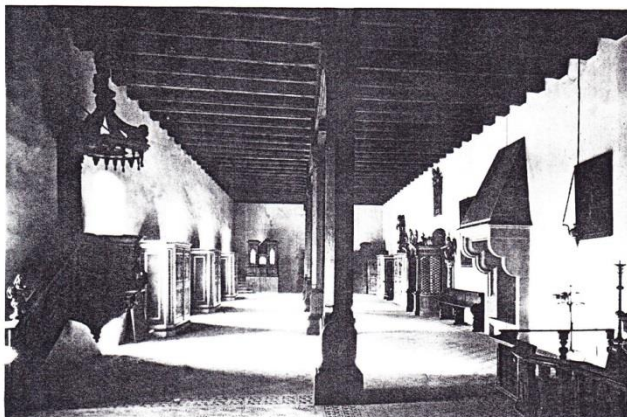

rok 1992

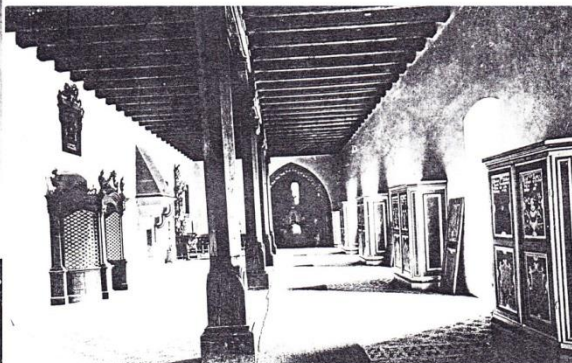

model hradu z roku 1956

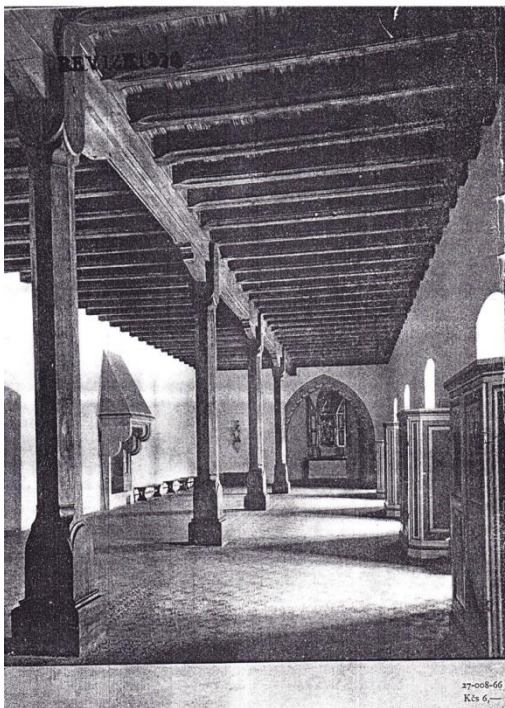
2. Hrad Karlštejn. Rytířský sál, instalační proměny z doby před rokem 1920, 30. let 20. století, z roku 1955, z roku 1960 a z roku 2008. Fotoarchiv správy SH Karlštejn.

Před rokem 1920

30. léta 20. století

rok 1955

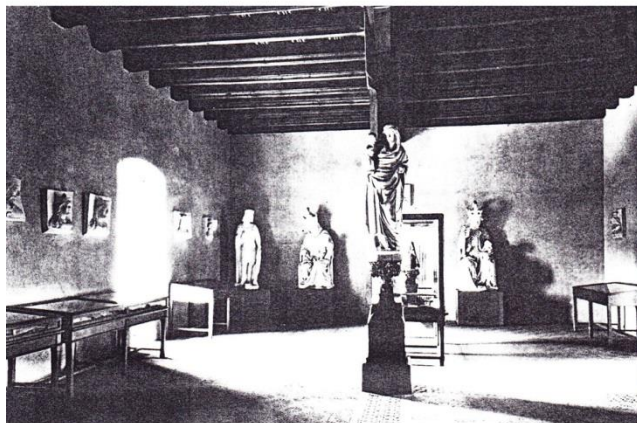

rok 1960

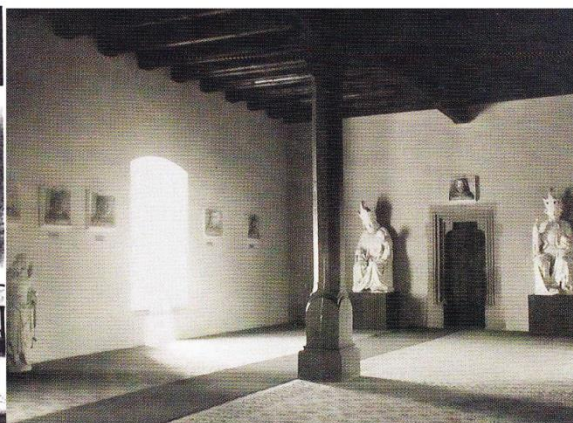

rok 2008

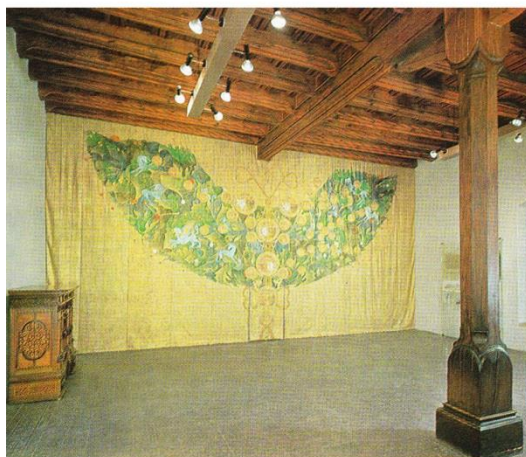
3. Hrad Karlštejn. Sál předků (též označovaný jako Sál Karlova rodokmene či Lucemburský sál), instalační proměny z 20. let 20. století, z roku 1955, z roku 1978 a z roku 2008. Fotoarchiv správy SH Karlštejn.

20. léta 20. století

rok 1955

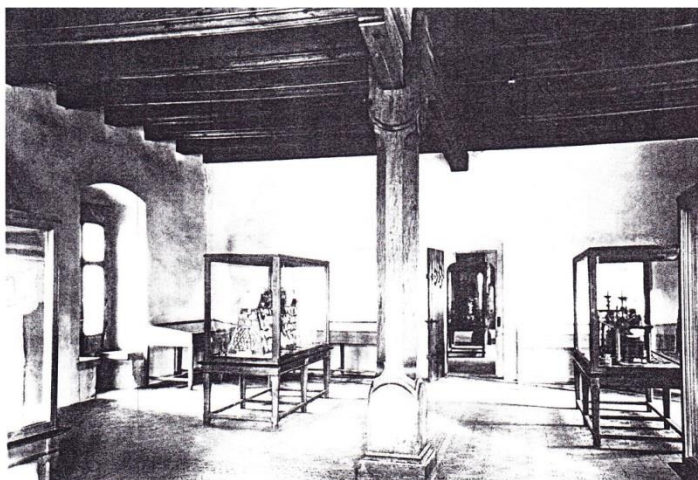

rok 1978

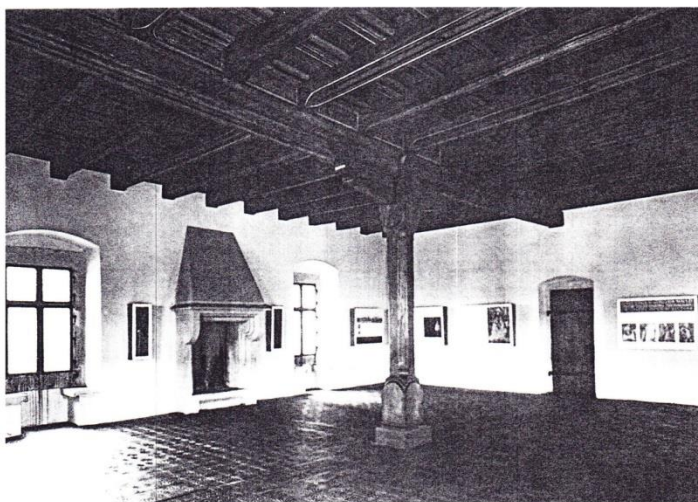

rok 2008

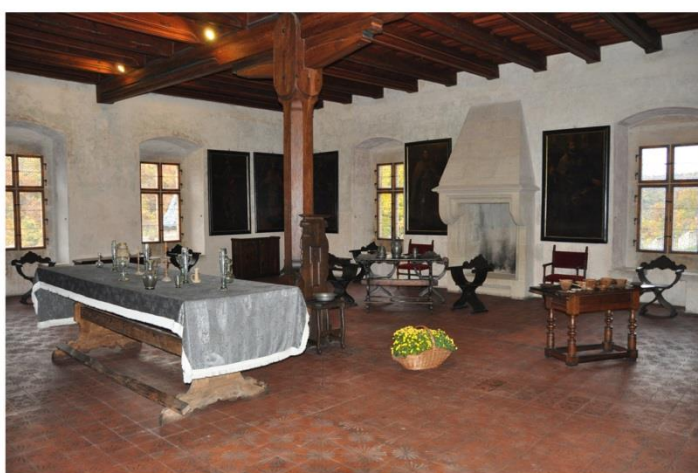
4. Hrad Karlštejn. Hodovní síň (též císařova jídelna), instalační proměny z doby po roce 1924, z roku 1955 a z roku 2008. Fotoarchiv správy SH Karlštejn.

po roce 1924

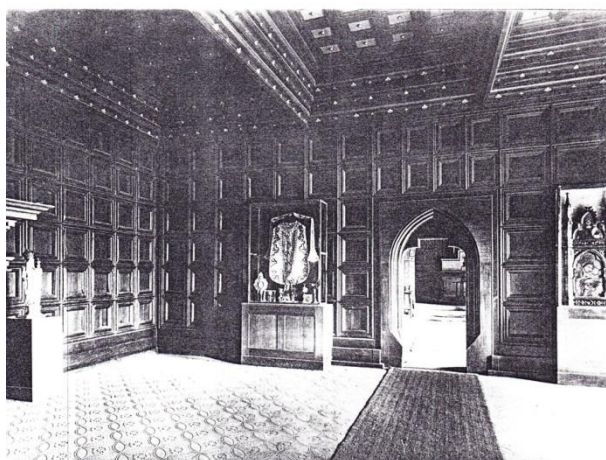
1955

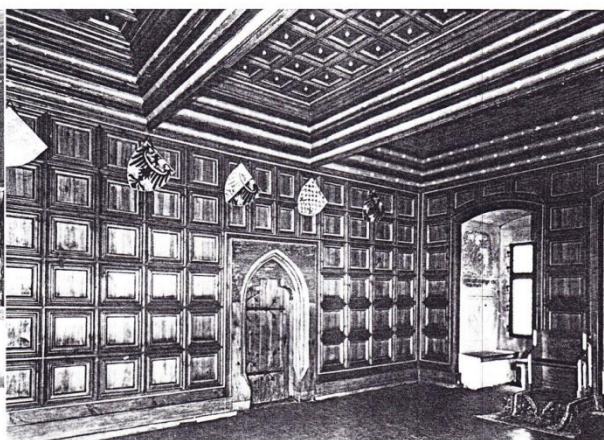
rok 2008

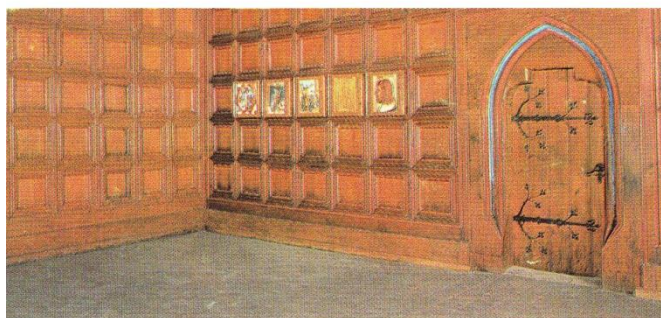
5. Hrad Karlštejn. Audienční síň, instalační proměny z doby po roce 1924, z roku 1955, z roku 1978 a z roku 2008. Fotoarchiv správy SH Karlštejn.

po roce 1924

rok 1955

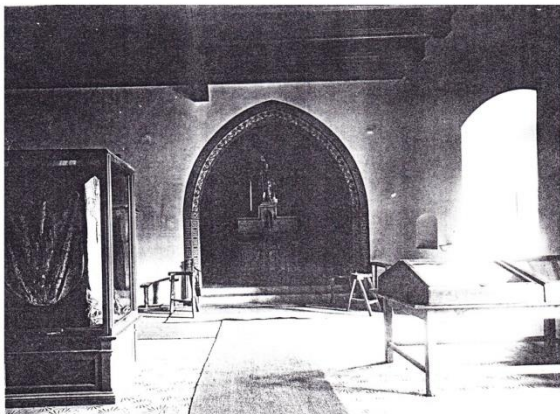

rok 1978

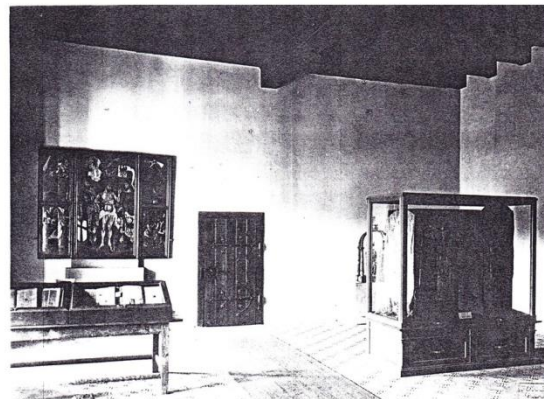

rok 2008

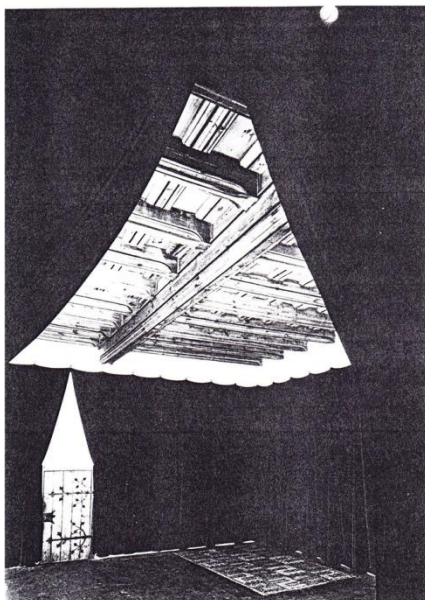
6. Hrad Karlštejn. Tzv. Karlova ložnice, instalační proměny z doby kolem roku 1920, z roku 1955, z doby před rokem 1970 a z roku 2008. Fotoarchiv správy SH Karlštejn.

kolem roku 1920

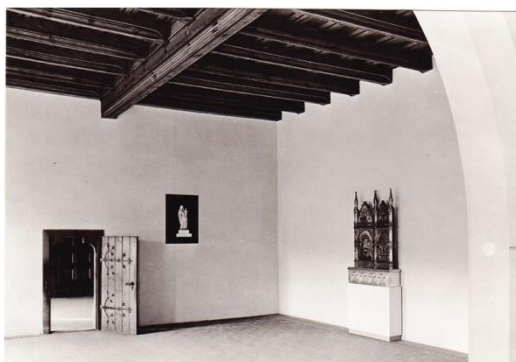
kolem roku 1920

rok 1955

rok 1955

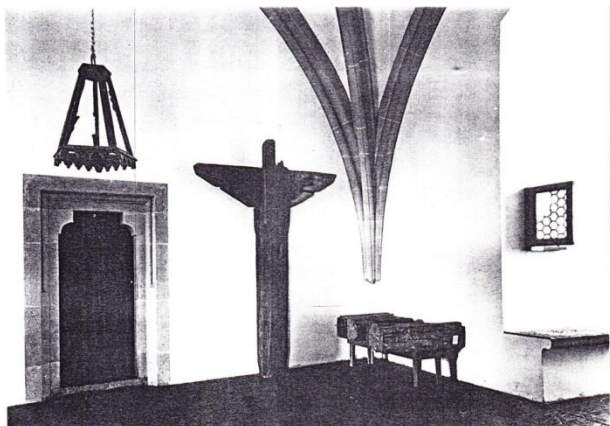

před rokem 1970

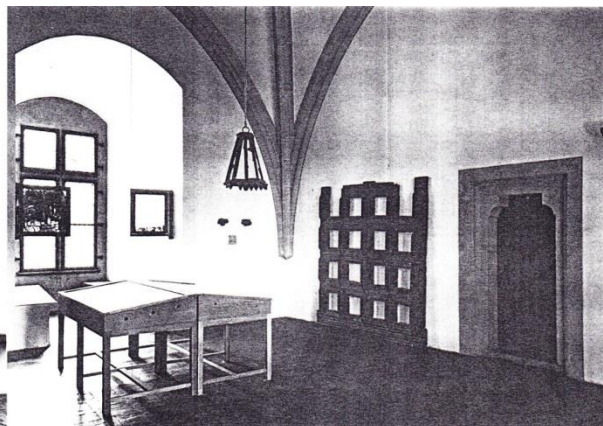

rok 2008

7. Hrad Karlštejn. Velká věž, 1. patro, prostory bývalého hradního muzea upravené na obrazárnu a tzv. Mockerovu pracovnu. Instalační proměny z doby z roku 1955 a z roku 2008. Fotoarchiv správy SH Karlštejn

rok 1955

rok 1955

rok 2008

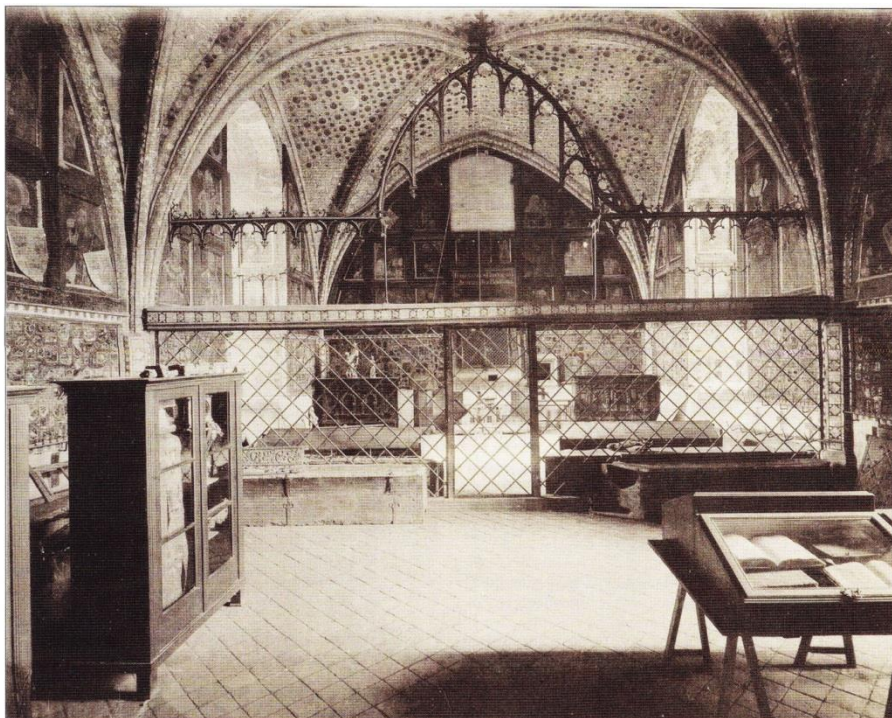

rok 2008

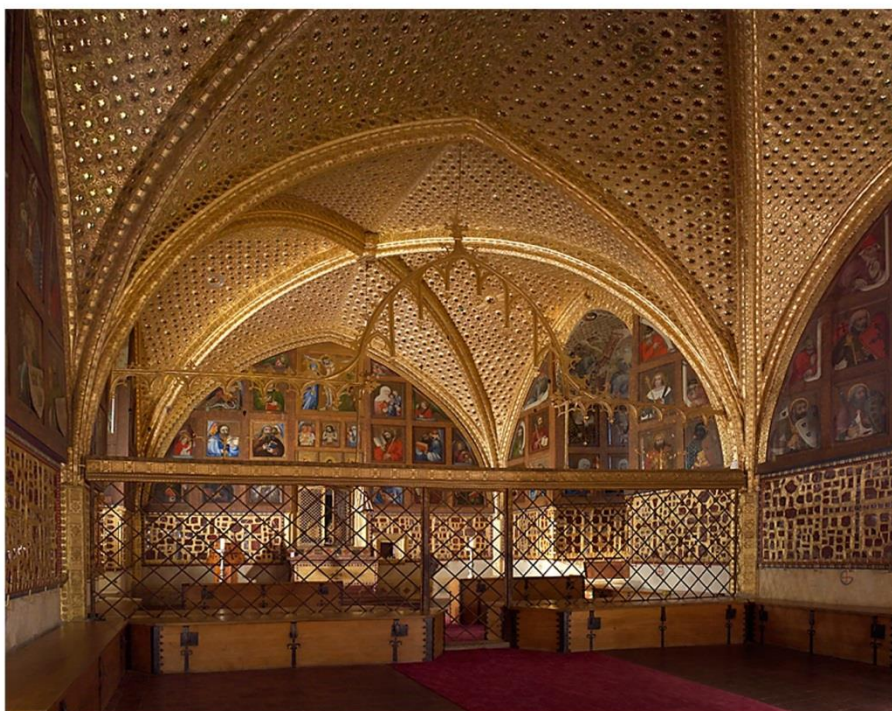

rok 2008

8. Hrad Karlštejn. Kaple sv. Kříže, instalační proměny z doby před rokem 1920 a z roku 2000. Fotoarchiv správy SH Karlštejn

před rokem 1920

rok 2000

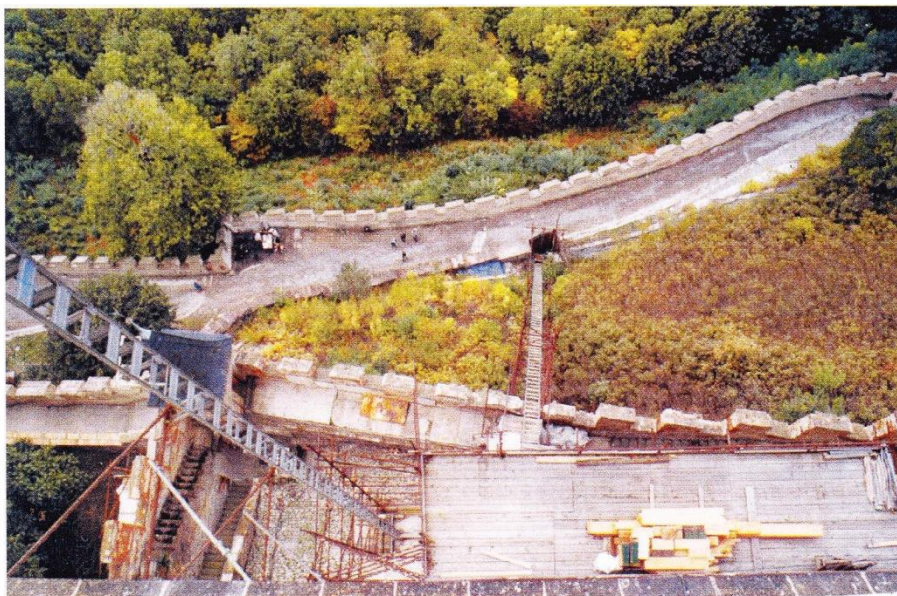
9. Fragment nejstarší návštěvní knihy z let 1799 – 1800. SH Karlštejn. Mobilární knihovni fond. Sign. SG 9. (reprofoto).

Handwritten entries in a visitor's book, written in cursive script. The text is oriented vertically on the page. The entries include names and dates, such as "2. Oktob 1799" and "14. Oktob 1799". The handwriting is dense and characteristic of the late 18th or early 19th century.

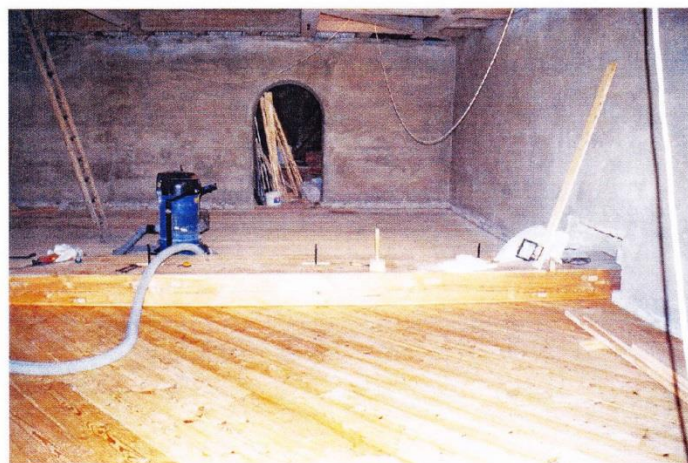
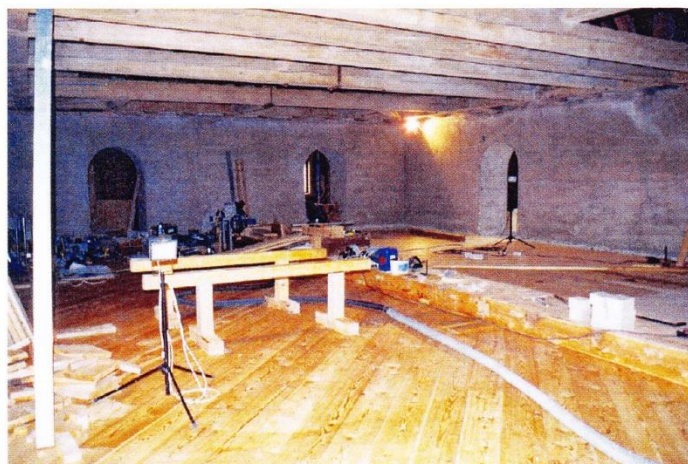
10. Hrad Karlštejn. Kaple sv. Kříže, oprava statické havárie dřevěných konstrukcí, táhlové vzpěradlo pod průvlakovým trámem nesoucí podlahu kaple, 1999. Fotoarchiv správy SH Karlštejn.

11. Hrad Karlštejn. Velká věž, oprava statické havárie dřevěných konstrukcí, lanovka a výtah při JZ nároží věže, 2003. Fotoarchiv správy SH Karlštejn

12. Hrad Karlštejn. Mariánská věž, oprava statické havárie dřevěných konstrukcí, kostel Nanebevzetí Panny Marie a nejvyšší ochozové patro, 2006. Fotoarchiv správy SH Karlštejn.

13. Hrad Karlštejn. Císařský palác, oprava statické havárie dřevěných konstrukcí, průhled z tzv. Karlovy ložnice přes hrázděné příčky Audienční síně k Sálu předků, 2002. Fotoarchiv správy SH Karlštejn.

14. Hrad Karlštejn. Velká věž, klimatizační jednotka v podstřeší schodišťového přístavku. Dveře vedou do přetlakové komory v jižním okně kaple, zřetelný je přísávací ventil a potrubí vedoucí k chladičům, 2000. Fotoarchiv správy SH Karlštejn.

